

Anna Kanerva ja Katja Oksanen-Särelä

Aikuisten medialukutaidon edistämisen hyvät käytännöt ja kehittämistarpeet

Loppuraportti

kavi.fi

cupore

*“Eihän siitä oo aikasemmin
oikeestaan juurikaan puhuttu,
et tää on vasta vähän niinku
lapsenkengissä.”*

Sisällys

Lauri Palsa - Valoa mediakasvatuksen katveeseen	4
Tiivistelmä	8
Johdanto	11
Aikuisten medialukutaito? Medialukutaidon käsite ja sen parissa tehtävä työ	13
Aikuisten medialukutaidon kenttä Suomessa	21
Hyvät käytännöt aikuisten medialukutaidon edistämisessä	31
Kansalliset mediakasvatuksen linjaukset	40
- kohti kattavaa, laadukasta ja systemaattista aikuisten mediakasvatusta	
Tulevaisuus - toiveita ja tarkaisuja	44
Lopuksi	62
Lähteet	63
Liite 1. Haastattelurunko	65
Liite 2. Haastatellut asiantuntijat	67

+ Valoa mediakasvatuksen katveeseen

Lauri Palsa, erityisasiantuntija, Kansallinen audiovisuaalinen instituutti

Teknologisen kehityksen nopeuden, opiskelu- ja työku-
tuurin muutoksen, polarisoivan vihapuheen ja vaih-
toehtoisten faktojen laajamittaisen levittämisen myötä
medialukutaidon merkitystä ei ole nykyään vaikea
perustella.

Suomessa mediakasvatuksella on pitkä perinne ja sen
juuret voidaan sijoittaa osaksi muuta kansansivistyksen
historiaa ¹. Viime vuosikymmenten aikana medialuku-
taitojen merkitykseen ja niiden kehittämiseen on
kiinnitetty huomiota laajasti eri näkökulmista. Erilaiset
vertailut ovat nostaneet suomalaista mediakasvatusta ja
medialukutaitoa esiin myös kansainvälisesti ².
Medialukutaitotyötä – esimerkiksi monipuolista
mediakasvatustoimintaa, sen suunnittelua, tutkimusta,
kehittämistä ja mahdollistamista – tehdään Suomessa

laajasti yhteiskunnan eri sektoreilla ja toimialoilla.
Monitahoisuus ja sujuva yhteistyökulttuuri auttavat huo-
mioimaan median ja medialukutaitojen merkitykset ja
roolit ihmisten arjessa, eri yhteisöissä ja yhteiskunnassa
mutta ne tukevat myös yhdenvertaisten mahdollisuuks-
ien luomista ja vahvistamista.

Pitkästä perinteestä ja monipuolisesta toiminnasta huo-
limatta mediakasvatuksellinen näkökulma on tarken-
tunut erityisesti lasten ja nuorten mediakasvatukseen,
aikuisten jääden usein tutkimuksen, systemaattisten
suunnitelmien ja käytännön toimenpiteiden osalta
katveeseen. Jo 15 vuotta sitten Juha Suoranta kirjoitti
mediakasvatuksen olevan aukko aikuiskasvatuksen
teorian ja tutkimuksen piirissä ³. Samanlaisen huomion
teimme kansallisten linjausasiakirjojen osalta vuonna

2015 ⁴. Vaikka medialukutaidolle asetetaan paljon odo-
tuksia, esimerkiksi työelämätaitojen ja yhteiskunnallisen
osallisuuden näkökulmista, systemaattisia suunnitelmia
aikuisten medialukutaitojen edistämiseksi tai tuke-
miseksi on vähän. Medialukutaidot nähdään välttämät-
tömänä ja kaikille kuuluvana osaamisena mutta niitä
edistävät konkreettiset toimenpiteet kohdennetaan
lapsille ja nuorille aikuisten jääden varjoon.

Tilanne on kuitenkin parantunut monin tavoin tutkimuk-
sen sekä kansallisten linjausten osalta.

Tieteen saralla esimerkiksi Lapin yliopistossa tehty kat-
tava tutkimustyö ikäihmisten mediakasvatuksesta on
aurannut tilaa ja vankentanut teoriapohjaa aikuiskas-
vatuksen kentällä. Tutkimuskeskustelua on nostettu

1. Kupiainen, Sintonen & Suoranta (2007)

2. esim. Dunås (2013); Tomljenović (2019)

3. Suoranta (2006)

4. Pääjärvi & Palsa (2015)

esiin myös kansainvälisellä tasolla. Tästä esimerkkinä ovat tutkimusjournalsien teemanumerot, jotka avartavat mediakasvatuksesta käytyä keskustelua läpi elämänkaaren ⁵.

Kansallisten linjausten osalta aikuisten mediakasvatus otti konkreettisia askelia eteenpäin liikenne- ja viestintäministeriön valmisteleman mediapoliittisen ohjelman ⁶ myötä. Ohjelman yhdeksi päätavoitteeksi määriteltiin medialukutaidon vahvistaminen sekä mediakasvatuksen suuntaaminen uusille kohderyhmille, kuten aikuisille ja erityisryhmille. Yhdeksi toimenpiteeksi tavoitteen saavuttamiseksi ohjelmassa kuvattiin mediakasvatuksen kansallisten linjausten päivittäminen. Opetus- ja kulttuuriministeriö julkaisi vuonna 2019 Kansallisen audiovisuaalisen instituutin valmistelemat linjaukset ⁷. Medialukutaito Suomessa. Kansalliset mediakasvatuslinjaukset kattavat lasten ja nuorten ohella yhtä lailla myös aikuisten mediakasvatuksen. Linjausten visiona on, että Suomessa jokaisen ihmisen mahdollisuudet kehittää medialukutaitoaan paranevat. Aikuisten medialukutaito on nostettu esiin myös EU-tason linjauksissa ⁸.

Tutkimuskentän ja linjaustyön ohella tärkeää kehittämistyötä aikuisten medialukutaidon edistämiseksi on Suomessa tehty eri aloilla halki yhteiskunnan sektoreiden. Esimerkkejä löytyy paljon niin vapaan sivistystyön,

kirjaston ja muiden kulttuuritoimijoiden, järjestöjen sekä yritysten tarjoamista palveluista, jotka osaltaan luovat mahdollisuuksia ihmisille kehittää medialukutaitoa. Toisaalta, vaikka toimintaa on paljon, kattava käsitys kokonaistilanteesta vielä puuttuu.

Kulttuuripoliitiikan tutkimuskeskus Cuporen toteuttama selvitys valaisee aikuisten mediakasvatuksen tilannetta Suomessa. Selvityksen teemojen voidaan nähdä liittyvän kolmeen eri kokonaisuuteen. Tarvitaan ensinnäkin tietoperustaista ymmärrystä siitä, mikä tilanne aikuisten medialukutaitotyössä tällä hetkellä on. Alalla toimivat asiantuntijat pystyvät omalta osaltaan kuvaamaan esimerkiksi sitä, millaisia haasteita toimintaan liittyy sekä miten niitä voitaisiin ratkaista. Toiseksi, selvitys auttaa hahmottamaan mediakasvatustoimintaa suhteessa olemassa oleviin rakenteisiin. Tähän liittyen huomiota kiinnitetään siihen, mihin kansallisissa mediakasvatuslinjauksissa esitettyihin toimenpiteisiin toiminta tällä hetkellä painottuu ja mitkä osa-alueet voivat jäädä puolestaan vähemmälle huomiolle. Kolmas näkökulma selvityksessä avartaa horisonttia kohti tulevaa. On tärkeää luoda pohjaa yhteiselle ymmärrykselle siitä, mitkä ovat ne keskeisimmät toimenpiteet, joihin Suomessa tulisi panostaa, jotta mediakasvatus myös aikuisten osalta olisi tulevina vuosina mahdollisimman laadukasta, kattavaa ja systemaattista.

Medialukutaidon moninaisuus

Medialukutaidot ja niihin liittyvät tavoitteet ymmärretään Suomessa laajasti. Esimerkiksi ministeriöiden linjaustasolla medialukutaitoa ja mediakasvatuksen merkitystä on korostettu useista näkökulmista ⁹. Mediakasvatus voidaan ymmärtää suojelullisena toimintana, jonka tehtävänä on vähentää riskejä liittyen mediaan haittoihin tai uhkiin. Toisaalta mediakasvatus voi tukea yhteiskunnallista osallisuutta ja vahvistaa näin ollen demokratisoitumista. Mediakasvatus voi näyttäytyä kuitenkin erilaiselta, mikäli sitä tarkastellaan esimerkiksi työelämässä tarvittavan osaamisen tai kulttuurisen osallisuuden näkökulmista. Muut mediakasvatuksen näkökulmat liittyvät esimerkiksi hyvinvointiin ja globaalin yhdenvertaisuuden edistämiseen. Viime vuosina medialukutaidon merkitystä on perusteltu myös kansallisen turvallisuuden näkökulmasta yhteiskunnallisen resilienssin vahvistajana.

Vaikka mediakasvatus voi temaattisesti kattaa laajasti eri aihealueita on tärkeää kiinnittää huomiota konkreettiseen toimintaan. Mediakasvatustyön suunnittelun ja yhteistyömahdollisuuksien näkökulmasta on tärkeää, että eri tahoilla on yhteinen näkemys siitä, mihin näkökulmiin, aiheisiin ja teemoihin mediakasvatustyön tavoitteet linkittyvät.

⁵. Rasi, Vuojärvi & Ruokamo (2019); Rasi, Vuojärvi & Rivinen (2021)

⁶. Valtioneuvosto (2018)

⁷. OKM (2019)

⁸. Euroopan unionin neuvosto (2020)

⁹. Palsa & Salomaa (2020)

Nyt käsillä oleva selvitys avartaakin tietämystä siitä, mitkä medialukutaiton näkökulmat ja aihepiirit painotuvat tällä hetkellä mediakasvatustyössä ja mihin tulisi kiinnittää huomiota enemmän jatkossa. Selvityksen mukaan huomiota tulisi kiinnittää erityisesti kriittiseen medialukutaitoon sekä käyttötaitojen osalta turvataitoihin ja datan hallintaan.

Keskustelu käsitteistä on tärkeää. Selvityksen perusteella medialukutaitotyön määrittelemisen osana toimintastrategiaa voi auttaa tunnistamaan oman työn mediakasvatuksellista ulottuvuutta ja varaamaan toisaalta sille sijaa osana toiminnan suunnittelua. Mediakasvatuksellisten teemat liittyvät myös muihin aihealueisiin ja käytettäviin käsitteisiin, kuten digitaalisen osaamiseen ja informaatiolukutaitoon. Käsitteellinen keskustelu auttaa hahmottamaan käsitteiden välisiä suhteita ja sitä kautta myös löytämään yhteistyön mahdollisuuksia.

Mediakasvatuslinjausten toimeenpano

Mediakasvatuslinjauksissa esitetään useita päätavoitteiden saavuttamista tukevia toimenpide-ehdotuksia. Selvitys auttaa tekemään yhteisesti näkyväksi niitä toimenpiteitä, joihin mediakasvatustoiminta erityisesti keskittyy ja mitkä puolestaan voivat jäädä vähemmälle huomiolle.

Linjausten ensimmäisen tavoitteen mukaan Suomessa toteutetaan sisällöllisesti, näkökulmiltaan, kohderyhmiltään sekä maantieteellisesti kattavaa mediakasvatusta. Tähän liittyen tämän selvityksen perusteella painottuu mediakasvatuksen suuntaaminen eri ryhmille, toiminnan tulosten avoin jakaminen sekä digitaalisuuden mahdollisuuksien hyödyntäminen.

Toisen tavoitteen mukaan Suomessa toteutetaan laadukasta, merkityksellistä ja yhdenvertaista mediakasvatusta. Mediakasvatuksen laadun kehittämiseen liittyen toimintaa tehtiin selvityksen perusteella esimerkiksi tutkimusperustaisesti, kansainvälisessä yhteistyössä, osaamista kehittämällä sekä osallistamalla.

Kolmas mediakasvatuslinjausten tavoite puolestaan liittyy mediakasvatuksen toteuttamisen systemaattisuuteen ja pitkäjänteisyyteen. Selvityksen perusteella tähän tavoitteeseen liittyviä toimenpiteitä toteutettiin kahteen muuhun tavoitteeseen liittyen vähemmän. Suunnitelmallisuuden kehittämisen tarve nostettiin esiin toimijoiden omassa toiminnassa ja yleisesti mediakasvatuskentällä.

Kohti laadukasta, kattavaa ja systemaattista mediakasvatusta

Jotta aikuisten medialukutaidon edistäminen saadaan nostettua tulevina vuosina katveesta valtavirtaan,

tarvitaan yhteistä keskustelua ja näkemyksiä toimivista ratkaisuista. Tähän liittyen tässä selvityksessä etsittiin myös konkreettisia toimintamalleja, hyvä käytäntöjä sekä ajatuksia tulevaisuuden keskeisistä toimenpiteistä, joiden avulla aikuisten medialukutaidon edistämistä voisi kehittää mediakasvatuksen linjausten tavoitteiden mukaisesti kattavaksi, laadukkaaksi ja systemaattiseksi.

Selvityksessä asiantuntijoiden esiin nostamat toimenpiteet voidaan jakaa viiteen toisiinsa linkittyvään osa-alueeseen. Näitä ovat mediakasvatuksen tunnettuuden edistäminen, koordinaatio ja ohjaus, tutkimusperustaisuuden vahvistaminen, mediakasvatusosaamisen lisääminen ja rahoituksen kehittäminen.

Mikään taho ei varmasti voi ratkaista jokaista toimenpidettä yksin, mutta jokainen voi osallistua yhteiseen työhön. Esiin nostetut toimenpiteet auttavat löytämään tarttumapintaa ja luovat pohjaa yhteiselle keskustelulle. Toimenpiteiden kautta jokainen aikuisten medialukutaitoon liittyvien teemojen parissa työskentelevä voi reflektiivisesti pohtia, miten toimenpiteet voivat liittyä omaan toimintaan ja sen tavoitteisiin.

KAVI tarjoaa tukea aikuisten mediakasvatustyöhön

Kansallisessa audiovisuaalisessa instituutissa aikuisten mediakasvatusta tukevaa työtä tehdään aktiivisesti osana muuta mediakasvatuksen edistämistä. Tuemme aikuisten medialukutaitotyötä muun muassa tuottamalla ja kokoamalla tietoa, valmistelemalla tukimateriaaleja, edistämällä tietoisuutta ja osaamista, koordinoimalla ja luomalla mahdollisuuksia yhteistyöhön ja verkostoitumiseen sekä omasta toiminnasta kertomiseen.

Medialukutaitosuomessa.fi -sivusto kokoaa tietoa kansallisten medialukutaitolinjausten toimeenpanosta. Sivustoa päivitetään parhaillaan kokoamalla tutkimustietoa suomalaisten mediankäytöstä, mediaosaamisesta sekä mediakasvatuksen toteutumisesta. Sivustolla julkaistaan kesän 2021 aikana uutta kyselyllä kerättyä tilastotietoa aikuisten mediankäyttöön ja osaamiseen liittyen. Sivusto tarjoaa mediakasvatusalan toimijoille mahdollisuuden tiedottaa omista hankkeista ja toimista vieraskynäkirjoituksin.

Mediataitokoulu.fi -sivusto uudistuu syksyllä 2021, jolloin verkkopalvelun sisällöissä korostuu aiempaa vahvemmin myös aikuisten mediakasvatukseen liittyvä osaamisen kehittäminen. Sivusto tarjoaa paikan alan toimijoille julkaista ja jakaa avoimesti työkaluja ja

mediakasvatuksen materiaaleja alan ammattilaisten saataville.

Vuosittaisessa mediakasvatusfoorumissa aikuisten mediakasvatuksen teemat tulevat näkyvään jatkossakin. Maksuton seminaaripäivä tarjoaa mahdollisuuden myös omasta toiminnasta kertomiseen, yhteistyömahdollisuuksien luomiseen ja verkostoitumiseen. Tilaisuuden puheenvuorot julkaistaan KAVIn Asiaa mediakasvatuksesta Youtube-kanavalla.

Mediakasvatuksen kansallinen teemaviikko – Mediataitoviikko – tarjoaa mahdollisuuden myös aikuisten mediakasvatuksen toimijoille tehdä yhteistyötä, lisätä näkyvyyttään ja tiedottaa omista kampanjoitaan eri alojen ammattilaisille.

Sosiaalisen median ryhmät tarjoavat matalan kynnyksen paikan verkostoitumiseen ja tiedon jakamiseen. Aikuisten mediakasvatukselle on perustettu avoin ryhmä Facebookiin ”Aikuisten medialukutaidon edistäminen”.

Toteutamme ja julkaisemme kesän 2021 aikana verkkokoulutuksen medialukutaidon perusteista julkishallinnon työntekijöille. Koulutus laajentaa henkilöstökoulutusmahdollisuuksia medialukutaitoon liittyen niin valtiolla kuin kunnissa.

Selvityksen tulosten perusteella syksyllä 2021 julkaistaan yhteisesti kehitettävä työkalu aikuisten mediakasvatuksen suunnittelun tueksi. Julkaistava opas on tarkoitettu rohkaisuksi ja työkaluksi kaikille ammattilaisille, jotka ovat kiinnostuneita edistämään medialukutaitoa omassa työssään.

Mediakasvatuksen kehittäminen on yhteistyötä. Nyt käsillä oleva selvitys on tuonut valoa mediakasvatuksen katveeseen. Se kokoaa yhteen näkökulmien kirjon pohjaksi yhteiselle keskustelulle ja työlle seuraavina vuosina aikuisten mediakasvatuksen vahvistamiselle.

+ Tiivistelmä

Aikuisten medialukutaidon edistämisen hyvät käytännöt ja kehittämistarpeet - selvityksen tavoitteena oli kuvata, mitä aikuisten medialukutaidon edistäminen Suomessa tällä hetkellä käytännössä tarkoittaa, millaisia haasteita aikuisten medialukutaidon edistämiseen liittyy sekä miten ongelmia voidaan ratkaista. Selvityksessä pyrittiin löytämään ja kuvaamaan konkreettisia toimintatamalleja ja hyviä käytäntöjä, joiden avulla aikuisten medialukutaidon edistämistä voisi kehittää kansallisten mediakasvatuksen linjausten (2019) tavoitteiden mukaisesti mahdollisimman kattavaksi, laadukkaaksi ja systemaattiseksi. Selvityksen toteuttivat Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore yhteistyössä Kansallisen audiovisuaalisen instituutin (KAVI) kanssa syksyn 2020 ja kevään 2021 aikana. Selvityksen aineisto kerättiin haastattelemalla 20 aikuisten medialukutaidon parissa eri tavoin toimivaa asiantuntijaa eri puolilta Suomea vuodenvaihteessa 2020–21. Tutkimus on laadullinen katsaus aikuisten medialukutaidon parissa tehtävään työhön. Haastateltavat edustavat vapaan sivistystyön, kirjastotoimen, median, tutkimuksen, hallinnon sekä kolmannen sektorin eri aloja. Medialukutaito käsitettiin moninaisesti, ja painotukset

vaihtelivat sen mukaan, mikä haastateltavan oman työn painopiste oli. Medialukutaitoon liittyvinä käsitteinä tai sen osa-alueina mainittiin mm. mediataidot, informaatiolukutaito, monilukutaito, digitaidot, käyttötaidot, turvataidot, tulkintataidot, vuorovaikutus- ja kommunikaatiotaidot ja luovat taidot. Haastatteluissa ilmeni, että mediankäytön perustaidoissa – mm. internetin ja sosiaalisen median käyttötaidoissa ja turvataidoissa, koetaan edelleen puutteita ja tarpeita ja näihin haastateltavat myös kohdistavat omaa toimintaansa. Omassa medialukutaitoa edistävässä toiminnassa medialukutaito nähdään kansalaistaitona ja arkielämän taitona, joka mahdollistaa täysipainoisen osallistumisen yhteiskuntaan. Erityisesti sovellusten ja laitteiden käytön opastukseen liittyvää koulutusta on Suomessa saatavilla tarpeeksi, vaikka tarvettakin siihen on. Käyttötaitojen osalta turvataidot ja datan hallinta nähdään tärkeäksi sisällöksi, jota tulisi painottaa enemmän. Miltei jokaisessa haastattelussa nostettiin esille tarve aikuisten kriittisen medialukutaidon osaamiseen ja opettamiseen.

Mediakasvatuksen kentän nykytila ja haasteet

Haastateltujen mukaan mediakasvatuksen kentällä on Suomessa paljon toimijoita ja osaamista. Tämä edistää medialukutaidon parissa tehtävää työtä ja mahdollistaa erilaisten kohderyhmien tavoittamisen. Suomessa on myös toimintaa edistäviä rakenteita, ja tilanne nähdään kansainvälisesti hyvänä. Tästä huolimatta nimenomaan aikuisille suunnattua mediakasvustoimintaa on vähän. Vaikka aikuisille suunnattu toiminta on noussut enemmän esille, sen nähtiin olevan vielä ”lapsenkengissä” verrattuna lasten ja nuorten mediakasvatukseen. Aikuiset ovat myös haastava kohderyhmä. Aikuiset eroavat suuresti toisistaan iän, elämäntilanteen sekä mediankäyttötapojen ja -taitojen suhteen, mikä tulee huomioida toiminnan suuntaamisessa. Aikuiset eivät myöskään ole koko ikäryhmän tavoittavien organisaatioiden piirissä eivätkä siten muodosta valmista kohdeyleisöä mediakasvatukselle. Tämän vuoksi mediakasvatuksen piirissä toimivat etsivät aktiivisesti keinoja tavoittamiseen ja toiminnasta tiedottamiseen.

Medialukutaitoa edistävillä tahoilla mediakasvatus on melko harvoin oman organisaation ydintoimintaa. Kaikki kentän toimijat eivät välttämättä tunnista tekevänsä medialukutaidon edistämistä työssään, jos mediakasvatus on pieni osa muuta toimintaa tai jos sille ei ole määriteltyä asemaa toimintastrategioissa. Keskeiseksi mediakasvatustyötä eteenpäin vieväksi tekijäksi kentällä nähtiin toimivat yhteistyöverkostot. Verkostoitumisen kautta jaetaan tietoa ja hyviä käytäntöjä, kehitetään omaa toimintaa ja säästetään resursseja. Verkostoitumiseen liittyi samalla haasteita. Yhteistyökuvioita rakennettaessa yhteisen käsityksen löytäminen saatettiin kokea vaikeaksi toimijoiden moninaisuuden (eri kohderyhmät, eri tavoitteet) vuoksi, ja koska laaja-alaisesti aikuisten medialukutaitoa käsitteleviä toimijoita on vähän. Lisäksi verkostojen luomiseen ja ylläpitämiseen oli usein rajallisesti voimavaroja.

Aikuisten mediakasvatukseen ei ole toistaiseksi ollut samanlaisia rahoituslähteitä kuin lasten ja nuorten kohdalla. Rahoitus mediakasvatukseen on tyypillisesti toimiala- ja sektorikohtaista, jolloin on vaikeaa löytää rahoitusta näiden väliseen yhteistyöhön. Rahoitus on myös yleensä hankemuotoista, mikä aiheuttaa osaltaan kentän ja toiminnan pirstaloitumista. Hankemuotoinen toiminta luo epäjatkuvuutta ja hankaloittaa tulosten juurruttamista osaksi pysyvää toimintaa. Kaiken kaikkiaan aikuisten mediakasvatuksen kentällä nähtiin suun-

nitelmällisyyden puutetta, mikä tarkoittaa ohjelmien, suunnitelmien ja strategioiden puutetta. Kentällä kaivattiin nykyistä vahvempaa verkostojen ja toiminnan koordinaatiota.

Hyvät käytännöt

Aikuisten mediakasvatuksessa toimivana lähestymistapana nähtiin opettamisen sijaan yhdessä pohtimisen ja oivaltamisen tukemisen. Samalla pyritään lähestymään aiheita kohderyhmien lähtökohdista ja arkielämän tarpeista käsin. Sisältöjen oikeanlainen paketoiminen ja mediakasvatuksellisten elementtien liittäminen osaksi muuta, kiinnostavaksi koettua toimintaa motivoi osallistumaan. Tuolloin mediakasvatus saattaa olla toiminnassa eräänlaisena piiloagendana. Vertaistointi nähtiin toimivana työskentelytapana eri-ikäisten sekä eriasteisesti toimintakykyisten toimijoiden kanssa, koska vertaisilla on hyvä käsitys kohderyhmän tarpeista ja ajattelutavasta. Vastaavasti omakielisyys ja oman kulttuuristen ominaispiirteiden huomioiminen tekee toiminnasta saavutettavaa ja helposti lähestyttävää. Myös tarpeiden ja tavoitteiden määrittelyn yhteistyössä kohderyhmän kanssa nähtiin auttavan piilevien tarpeiden tunnistamisessa sekä lisäävän mediakasvatustahon ymmärrystä kentästä, jolloin relevanttien toimintatapojen löytäminen helpottuu. Aikuisten tavoittamisessa tulee toimijoiden mukaan huomioida erilaiset mediankäyttötottumukset ja -taidot, jolloin

yhtenä ratkaisuna on mahdollisimman monikanavainen viestintä. Digitaalisuuteen perustuvat menetelmät kuten digiopastus etäyhteyksin olivat jo sovellettuja toimintatapoja, joissa nähtiin edelleen laajentamismahdollisuuksia. Tavoittamisen helpottamisen lisäksi digitaalisuus mahdollistaa sisältöjen tuottamisen esimerkiksi pelillistämisen keinoin.

Haastateltavien mukaan verkostoituminen muidenkin kuin oman alan toimijoiden kanssa avaa mahdollisuuksia toiminnan kehittämiseen sekä kohdeyleisön tavoittamiseen. Osa toimijoista oli tuotteistanut tekemäänsä mediakasvatusta koostamalla aineistoja, jotka ovat helposti sovellettavissa eri toimijoille, tai konseptuomalla ja jakamalla avoimesti hyviä toimintamalleja. Toimijoiden mukaan tämä säästää parhaimmillaan resursseja ja ehkäisee päällekkäisen työn tekemistä. Edut ulottuvat kuitenkin pidemmälle, koska näin mediakasvatustyöhön voidaan tuoda kaivattua systemaattisuutta. Toimijoiden mukaan mediakasvatuksen toteuttamisessa auttaa, jos se on nimetty ja sillä on määritelty asema joko omana suunnitelmanaan tai osana suuremman toimijan, kuten kunnan strategiaa. Tuolloin mediakasvatusta voi resursoida paremmin ja sen tarpeellisuutta on helpompi puolustaa sekä organisaation sisällä että suhteessa ulkopuolisiin toimijoihin.

Tulevaisuus - toiveita ja ratkaisuja

Asiantuntijoiden keskeisimmät toimenpidesuosituksukset liittyvät aikuisten mediakasvatustoiminnan suunnitelmallisuuden lisäämiseen koordinaation ja ohjauksen kautta: strategiseen ohjaukseen ja tukeen, toimijoiden välisen yhteistyön koordinaatioon ja kehittämiseen, alueellisen toiminnan tukemiseen sekä mediakasvatuksen hyvien käytäntöjen ja tutkimustiedon yhteen kokoamiseen ja jakamiseen. Muita toimenpidesuosituksia olivat medialukutaidon tunnettuuden edistäminen, tutkimusperustaisuuden vahvistaminen, aikuisten mediakasvatusosaamisen vahvistaminen ja pedagoginen tukeminen sekä aikuisten mediakasvatukseen suunnattujen poikkisektoraalisten ja -hallinnollisten rahoitusinstrumenttien kehittäminen.

Johdanto

Selvityksen tausta ja tavoite

Mediakulttuurin muutokset ja digitalisaatiokehitys ovat laajentaneet mediakasvatuksen kohderyhmiä viime vuosina. Jatkuva teknologinen kehitys, palveluiden ja kuluttamisen digitalisointi, kaikkialla läsnä oleva mobiili mediateknologia, sosiaalinen polarisaatio sekä disinformaatio ja propaganda korostavat medialukutaitojen tärkeyttä kaikenikäisten arkielämässä. Medialukutaidot ovat kaikille kuuluvia kansalaistaitoja.¹⁰

Suomessa julkaistiin vuonna 2019 Kansallisen audiovisuaalisen instituutin ja Opetus- ja kulttuuriministeriön yhteistyössä laatima kansallinen medialukutaidon edistämisen linjausasiakirja Medialukutaito Suomessa. Kansalliset mediakasvatuslinjaukset. Linjaukset päivitettiin vuonna 2013 ilmestyneitä medialukutaidon kulttuuripoliittisia suuntaviivoja. Julkaisussa todetaan, että erityisesti aikuiset ja erityisryhmät ovat jääneet aiemmin varjoon suomalaisessa mediakasvatuksessa.¹¹ Mediakasvatuksen toimenpiteet on suunnattu pääosin lapsille ja nuorille, tai vanhemmille ja kasvattajille ja erityisesti työikäinen väestö on jäänyt toimenpiteiden

ja niitä ohjaavien poliitikkojen ulkopuolelle.¹² Päivitetyt mediakasvatuslinjaukset kohdistuvat nyt tasavertaisesti kaikkiin ja kaikenikäisiin ihmisiin Suomessa.

Aikuisten medialukutaitoon ja sen edistämiseen on kiinnitetty viime vuosina enemmän huomiota, mutta käsitys kentän toiminnasta ja toimijoista on edelleen hajanainen. Aikuisten mediakasvatuksen kehittämiseksi tarvitaan tarkempaa tietoa erilaisista toimintamalleista ja hyvistä käytännöistä. Mediakasvatuksen linjausten valmistelua varten toteutettiin laajaa tiedonkeruuta avoimella verkkokyselyllä, työpajoissa ja haastatteluin. Linjausten tavoitteiden mukaisesti tiedonkeruu koski koko laajaa mediakasvatuksen kenttää ja kaikenikäisiä toimijoita. Tämän nyt käsillä olevan selvityksen tavoitteena on osaltaan kuvata, mitä erityisesti aikuisten medialukutaidon edistäminen Suomessa tällä hetkellä käytännössä tarkoittaa, millaisia haasteita aikuisten medialukutaidon edistämiseen liittyy sekä miten niitä voitaisiin ratkaista. Selvityksen pyrkimyksenä on löytää ja kuvata konkreettisia toimintamalleja ja hyviä käytäntöjä, joiden avulla nimenomaan aikuisten medialuku-

taidon edistämistä voisi kehittää mediakasvatuksen linjausten tavoitteiden mukaisesti mahdollisimman kattavaksi, laadukkaaksi ja systemaattiseksi.

Selvityksen toteuttivat Kulttuuripoliitikan tutkimuskeskus Cuporen erikoistutkija Anna Kanerva ja tutkija Katja Oksanen-Särelä yhteistyössä Kansallisen audiovisuaalisen instituutin kanssa syksyn 2020 ja kevään 2021 välisenä aikana. Selvitys toteutettiin KAVIn myöntämällä rahoituksella.

¹⁰. Medialukutaito Suomessa. Kansalliset mediakasvatuslinjaukset. Opetus- ja kulttuuriministeriö (2019). S. 7–9.

¹¹. Emt., s. 7, s. 11, s. 28, s. 30.

¹². Pääjärvi & Palsa (2015). Entäs aikuiset? Katsaus medialukutaidon edistämiseen digitalisoituvassa Suomessa. Aikuiskasvatus 35:3.

Selvityksen toteutus

Tämä selvitys on laadullinen katsaus aikuisten medialukutaidon parissa ja sen edistämiseen tehtävään työhön. Selvityksen aineiston muodostavat 20 aikuisten medialukutaidon parissa eri tavoin ja eri puolilla Suomea toimivan asiantuntijan haastattelut. Haastateltavat edustavat siis vain pientä osaa aikuisten mediakasvatuksen laajasta kentästä.

Haastateltavien valinnassa pyrittiin kuitenkin ottamaan huomioon erilaiset aikuisten mediakasvatuksen kohderyhmät ja näkökulmat ja haastateltaviksi pyrittiin löytämään toimijoita aikuisten medialukutaidon edistämisen eri toiminta-alueilta ja eri puolilta Suomea. Haastateltavien valinnassa ei painotettu digiopastuksen ja teknisten käyttötaitojen tarjoajia. Haastateltavat valittiin yhteistyössä Kansallisen audiovisuaalisen instituutin kanssa. Haastateltavien valinnassa hyödynnettiin KAVIn vuoden 2020 aikana laatimaa kartoitusta mediakasvatuskentän toimijoista Suomessa. Osa haastateltavista osallistui tutkimushankkeen kick off -tilaisuuteen 30.10.2020. Tilaisuuden osallistujilta kysyttiin ilmoittautumisen yhteydessä, voiko heihin olla mahdollisesti yhteydessä hankkeen tiimoilta.

Haastatellut asiantuntijat edustavat vapaan sivistystyön, kirjastotoimen, median, tutkimuksen, hallinnon sekä kolmannen sektorin eri aloja. Lista haastatelluista asian-

tuntijoista, ks. liite 2.

Haastattelut toteutettiin marraskuun 2020 ja tammi-kuun 2021 välisenä aikana Teams-etäyhteyden avulla. Haastattelut kestivät keskimäärin noin tunnin. Haastattelujen pohjana käytettiin haastattelurunkoa, joka oli jaettu kahteen osioon.

Ensimmäisessä osiossa keskusteltiin haastateltavan työstä aikuisten medialukutaidon parissa, näkemyksistä koskien aikuisten medialukutaidon edistämisen haasteita ja hyviä käytäntöjä sekä haastateltavien ajatuksista koskien aikuisten medialukutaidon kenttää ja sen tilaa Suomessa.

Toisessa osiossa haastateltavia pyydettiin pohtimaan, miten aikuisten mediakasvatuksen edistämisestä saataisiin, kansallisten mediakasvatuslinjausten tavoitteiden mukaisesti, mahdollisimman kattavaa, laadukasta ja systemaattista. Haastattelurunko lähetettiin haastateltaville etukäteen tutustuttavaksi. Haastattelurunko on raportin liitteenä 1. Kaikki haastattelut litteroitiin.

Haastattelun avulla kerättiin haastateltavien näkemyksiä selvityksen keskeisiin teemoihin sekä kartoitettiin mahdollisesti käytössä olevia aikuisten medialukutaidon edistämisen käytäntöjä. Aineiston analyysissä hyödynnettiin ensi sijassa laadullisen sisällönanalyysin menetelmiä, kuten teemoittelua, aineiston järjestämistä,

sisäistä vertailua ja tiivistämistä. Analyysissä ja raportoinnissa keskeisenä tavoitteena on ollut kartoittaa ja tuoda esille niitä erilaisia tapoja, joilla haastateltavat kuvaavat aikuisten medialukutaidon edistämiseen liittyviä tekijöitä.

Raportin rakenne

Raportissa aluksi esitetään lyhyesti tutkimusta varten haastateltavien asiantuntijoiden toimintaa aikuisten medialukutaidon parissa. Sen jälkeen tarkastellaan haastateltavien kertomana laajana kokonaisuutena suomalaista mediakasvatuksen kenttää sekä sen haasteita ja toimintaa edistäviä tekijöitä. Kentän kuvauksen jälkeen esitetään hyviä käytäntöjä aikuisten medialukutaidon kentällä. Lopuksi esitetään haastateltavien keskeisimmät suositukset siitä, miten aikuisten medialukutaidosta saataisiin mahdollisimman kattavaa, laadukasta ja systemaattista.

Aikuisten medialukutaito?

Medialukutaidon käsite ja sen parissa tehtävä työ

Tässä selvityksessä medialukutaito ymmärretään lähtökohtaisesti monimuotoisena käsitteenä, joka kattaa laajasti erilaista mediaan liittyvää osaamista, taitoja ja tietämystä. Medialukutaidon voi nähdä kykynä saavuttaa, analysoida, arvioida ja tuottaa informaatiota eri tarkoituksiin. Selvityksessä käytetään ennen kaikkea termiä medialukutaito, mutta aiheeseen liittyy läheisesti myös monia muita käsitteitä, joita osaamiseen ja toimintaan liittyen käytetään (esim. digitaalinen lukutaito/osaaminen, informaatiolukutaito).¹³ Selvitys kattaa myös nämä osa-alueet.

Medialukutaito voidaan jakaa useaan eri osa-alueeseen. Mediakasvatusseuran mukaan medialukutaidon osa-alueita ovat tulkinnan taidot, tuottamisen taidot ja luovuus, median käyttötaidot, tiedonhakupaidot ja kriittisyys, viestintä- ja vuorovaikutustaidot, osallistumisen ja vaikuttamisen taidot sekä elämänhallinta.¹⁴

Eläkeliiton Netikäs -hankkeessa kehitetty Mediataito-piirakka jakaa mediataidot seuraaviin osa-alueisiin:

¹³. Mertala & Salomaa (2016), s. 158.

¹⁴. <https://mediakasvatus.fi/materiaali/infograafi-medialukutaito/>

Koska selvityksen tarkoituksena on kartoittaa aikuisten medialukutaidon edistämisen haasteita ja hyviä käytäntöjä, eli aikuisten medialukutaidon edistämisen parissa tapahtuvaa toimintaa ja kentän tilannetta Suomessa, käytetään selvityksessä myös käsitettä mediakasvatus. Mediakasvatusseura määrittää mediakasvatuksen kasvatuksen ja opetuksen alueeksi, jossa opitaan havaitsemaan ja tarkastelemaan median vaikutuksia ja merkityksiä yksilöille ja yhteiskunnille. Lisäksi mediakasvatus on kasvatus- ja viestintätieteellinen, poikkeittieteellinen tutkimusalue.¹⁵ Medialukutaitoja edistetään ja tuetaan mediakasvatuksen avulla.¹⁶

Tämä moninainen lähtökohta esitettiin myös kaikille haastateltaville haastattelurungossa. Haastatteluissa tarkoituksena oli pitää medialukutaidon ja mediakasvatuksen käsitteet mahdollisimman avoimena ja antaa haastateltujen asiantuntijoiden kuvata käsitteitä ja sen parissa toimivia eli kenttää omin sanoin. Lähtökohtana oli haastateltavien oma työ, mutta haastattelun kuluessa horisonttia laajennettiin myös yleisemmin medialukutaidon ja mediakasvatuksen pariin.

Toiminta aikuisten medialukutaidon edistämisen parissa

Haastattelun aluksi haastateltavia pyydettiin kertomaan omasta työstään, työn tavoitteista ja kohderyhmistä ensin yleisesti ja sen jälkeen erityisesti suhteessa

aikuisten medialukutaidon edistämiseen. Haastateltavat edustavat kattausta aikuisten medialukutaidon edistämisen laajan kentän toimijoista. Neljäsosa, eli määrällisesti suurin osa haastateltavista, ovat vapaan sivistystyön toimijoita. Muut toimijat edustavat tasaisesti kirjastokenttää, kolmannen sektorin toimijoita, eri mediamuotoja, hallintoa ja muita tahoja, joiden toimintaan kuuluu myös medialukutaitoon liittyvää toimintaa.

Haastateltavat edistävät, tukevat, tutkivat, toimivat asiantuntijoina ja toteuttavat medialukutaitoihin liittyvää toimintaa monin eri tavoin. Lähes kaikki haastateltavat edistävät medialukutaitoon kuuluvia asioita osana muuta aikuisten parissa tehtävää toimintaa ja oman toiminnan yleisistä lähtökohdista käsin. Vain muutama haastateltava toimi organisaatiossa tai tehtävässä, jonka ytimenä on medialukutaidon edistäminen. Medialukutaidon edistäminen voi olla esimerkiksi yksi osa-alue organisaation hanketoiminnassa, koulutustarjonnassa, erilaisissa tukitoiminnossa, tutkimustoiminnassa tai jäsenten edunvalvonnassa. Toiminta medialukutaidon edistämisen parissa voi olla myös asiantuntijan ja konsultin roolissa toimimista. Se, miten jatkuvaa tai satunnaista toiminta on, vaihteli haastateltavilla paljon. Myös Mediakasvatus Suomessa -julkaisussa todetaan¹⁷, että mediakasvatuksen toteuttajista vain pieni osa toimii yksinomaan medialukutaidon edistämisen parissa ja mediakasvatus on käytännössä osa kaikkea ammatillista

toimintaa monilla eri kentillä, esimerkiksi opettajilla, tutkijoilla, kirjastojen työntekijöillä, sosiaali- ja terveysalalla ja eri mediamuotojen parissa. Toiminta voi olla päivittäisen työn ytimessä; se voi olla vähäinen, mutta jatkuva osa toimintaa tai toiminta voi olla epäsäännöllistä ja projektiluontoista. Myös tämän tutkimuksen haastateltavat edustavat hyvin tätä linjausdokumentissakin kuvattua kentän moninaisuutta ja pistemäisyyttä.¹⁸

“Kyllä joka kerta meidät mainitaan missä tahansa vuosiraportissa, koska me tuetaan niitä tavoitteita hankkeen toiminnan aikana, mut sit sen jälkeen, ni sitä en osaa vielä sanoa, et onko se vielä ydintoimintaa vai ei.”

“Että tarvelähtöstä, tai sitten jos kumppaneilta tulee jotakin toiveita. Et sillai se on vähän... aika hajautettua, jos voi sanoa, jos miettii vaikka niitä kohderyhmiäkin. Mutta kyllä me sillä lailla pide-tään sitä medialukutaitoa erittäin tärkeänä osana koko meidän toimintaa, jos mietitään sivistystä ja me työskennellään osallisuuden parissa ja elämäntaitojen kehittämisen parissa, niin se on... hyvin, hyvin tärkeä osa jo itsessään, medialukutaito.”

¹⁵. <https://mediakasvatus.fi/mediakasvatus/>

¹⁶. Medialukutaito Suomessa (2019), s. 13.

¹⁷. Emt., s. 31-32.

¹⁸. Emt.

Aikuisten medialukutaidon edistämisen kentällä toimivan taustaorganisaation ja sen tavoitteet vaikuttavat vahvimmin siihen, mistä näkökulmasta aikuisten medialukutaitoa niissä tarkastellaan. Tässä selvityksessä asiantuntijoina toimineet haastateltavat toimivat medialukutaidon parissa muun muassa laajasti erilaisten työelämäaiheiden, työhyvinvoinnin, edunvalvonnan ja yhteiskuntavaikuttamisen, syrjäytymisen ehkäisemisen ja arjen sujumisen, elinikäisen oppimisen ja eri tasoisen koulutuksen, osallisuuden ja elämäntaitojen, vihapuheen ehkäisemisen, erilaisten mediasisältöjen (esim. aikakauslehdet, audiovisuaalinen tuotanto), lukutaidon edistämisen sekä digituen viitekehyksissä.

Aikuisten mediakasvatus ja medialukutaito

Toiminnan kohderyhmät ovat yhtä moninaiset kuin taustaorganisaatiot. Haastateltavat toimivat aikuisten

kanssa joko suoraan tai välillisesti tukemalla tai kouluttamalla muita aikuisten kanssa toimivia ammattilaisia, tai molemmilla tavoilla (esimerkiksi kirjastot). Kohderyhminä haastateltavat mainitsivat mm. laajasti ajateltuna kaikki kansalaiset (hallinto, media), ikääntyneet, nuoret aikuiset, haavoittuvimmassa asemassa olevat henkilöt, työelämän ja koulutuksen ulkopuolella olevat, kirjastoissa työskentelevät, tutkijat ja opettajat, mediakasvatusalan nykyiset ja tulevat ammattilaiset, digituen tarjoajat tai oman järjestön jäsenet ja jäsenjärjestöjen henkilöstö. Kohderyhmät voivat olla vakiintuneita tai vaihdella työn kontekstin mukaan. Esimerkiksi hankepohjaisessa työssä medialukutaitoon liittyvät hankkeet voivat syntyä tarvelähtöisesti kumppaneiden toiveista ja kohderyhmistä ja myös toiminnan sisällöt ja kohderyhmät siten vaihdella runsaastikin.

“Sitten on yksittäisiä hankkeita, jossain voi olla muita kohderyhmiä, esimerkiksi tällöinen meidän yksikössä oleva... hanke, jossa on laajemmin perustaidoista kuin vaan näistä perusdigitaidoista, niin siellä on, työttömät on siis kohderyhmänä riippumatta siitä, että ovatko meidän jäsenjärjestöissä vai ei.”

Aikuisuudessa ei medialukutaitojen edistämisen näkökulmasta ole haastateltavien mukaan kyse niinkään iästä vaan ihmisten elämäntilanteesta ja lähtökohdista. Tuolloin keskeistä on löytää elämäntilanteeseen liittyvät tarpeet, joiden kautta mediakasvatukseen motivoidutaan.

Monet haastateltavista kokivat keskustelun aikuisten medialukutaidon (ja digituen) edistämisestä painottuvan helposti seniori-ikäisiin, paikoin työikäisten ja nuorten aikuisten kustannuksella. Usein ajatellaan, että nuoret ovat medialukutaitoisia, jos he hallitsevat mediakäytön teknisen puolen.

Monilla nuorilla voi kuitenkin olla vaikeuksia toimia digiympäristössä, esimerkiksi viranomaisten kanssa asioimisessa. Keskeisenä tarpeena nähtiin erityisesti, iästä riippumatta, niiden aikuisten tavoittamisen, jotka ovat työelämän, koulutusjärjestelmien ja niissä tapahtuvan oppimisen ulkopuolella.

“Se, että kun puhutaan mediakasvatuksesta, tai medialukutaidosta ja aikuisten medialukutaidosta, niin kovin usein tulee aina se ajatus, että niin niin, puhutaan niistä senioreista. Mutta... tärkeätä, että... nähdään myös, että ne nuoret ja nuoret aikuiset on yksi kohderyhmä.”

“Aikuisten mediakasvatuksessa minun näkökulmasta keskeistä on tarjota tukea just niille, jotka on työelämän ulkopuolella. Et nehän voi olla sitten jo aikuiset hyvin eri ikäisiä. 55+ tai sitäkin nuorempia. Ja se on tärkeätä just sen

takia, koska he tavallaan, sen ikäiset, 55+, ovat formaalin koulutusjärjestelmän ulkopuolella. Ja sit he ovat myös työelämässä tapahtuvan kouluttutumisen ja... työelämässä tapahtuvan oppimisen ulkopuolella. Eli siinä on nyt se ryhmä, joka voi sitten jäädä tavallaan ulkopuolelle sitä mediakasvatus- ja digitaalisen osaamisen tukea, jota nää jotka on formaalissa koulutuksessa ja sitten työelämässä saa.”

Jotkut haastateltavat katsoivat, että aikuisten kohdalla voisi olla tarkoituksenmukaisempaa puhua mediataidoista, monilukutaidosta, informaatiolukutaidoista tai konkreettisesti tiedon hakemisesta ja tuottamisesta medialukutaidon sijaan. Etenkin mediakasvatuskentän ulkopuolisille toimijoille mediakasvatus ja medialukutaito voi näyttäytyä helposti vain teknisenä osaamisena.

Haastatteluissa pohdittiin kattavasti medialukutaito- ja mediakasvatus -termejä ja niiden vaikutusta aikuisten kanssa tehtävään toimintaan.

“Jos ei sitä tarpeeks aina korosta, niin jollakin aikuisella saattaa tästä tulla jo semmonen vastareaktio, että miten voi iän perusteella niputtaa ihmisiä. Sit jos

puhutaan aikuisten kasvatuksesta, niin tää on vielä laajempi. Monesti itselle vähän turhauttaa se, et pitäis puhua tosiaan... aina alottaa kaikki puhuminen sillä, et minä en nyt tarkoita sitä, että te olisitte nyt jotenkin samaa massaa, ja minä en nyt tarkoita tällä kasvattamisella tätä ja tätä ja tätä, vaan minä tarkoitan sitä näin.”

“Jos me puhutaan aikuisten mediakasvatuksesta, niin siinä on jo paljon... siinä on monta sanaa, mitkä heti aiheuttaa semmosen vastareaktion.”

“Meillä hankkeessa työntekijät on aikuiskasvatuksen ammattilaisia. Jostain syystä joillekin aiheuttaa näppylöitä, jos käyttää sanaa 'kasvatus', niin me ollaan lähdetty pitämään toimintamme ydinlinjana sellaista aikuisten itsekasvatuksen normalisointia, mikä myös on noissa mediataitolinjauksissa mainittu.”

Medialukutaidon sisällöllisistä osa-alueista

Haastattelussa asiantuntijoita pyydettiin määrittelemään oman toiminnan kannalta keskeisimmät aikuisten medialukutaidon osa-alueet. Medialukutaito käsitettiin haastatelussa moninaisesti, ja painotukset vaihtelivat sen mukaan, mikä haastateltavan oman työn painopiste ja kohderyhmä on. Käytännössä kaikkien haastateltavien puheissa medialukutaito nähdään kansalaistaitona ja arkielämän taitona, joka mahdollistaa täysipainoisen osallistumisen yhteiskuntaan. Medialukutaitoja tarvitaan asioinnin osaamisessa ja suomalaisen yhteiskuntaan ja sen palvelujärjestelmiin orientoitumisessa. Medialukutaidon osa-alueina haastatelussa mainittiin muun muassa digitaidot, käyttötaidot, turvataidot, tulkintataidot, vuorovaikutus- ja kommunikaatiotaidot sekä luovat taidot.

“Medialukutaito on sellaista, että näin mä toimin tässä arjessa, ja se luo turvallisuutta myös tohon digin käyttöön.”

“Käyttökyky ja pääsy medioiden äärelle, ja sit on se ymmärrys ja kriittinen analyysi kakkosena, ja sitten kolmas olis se tuottaminen.”

Haastateltujen asiantuntijoiden mukaan mediankäytön perustaidoissa ja digitaidoissa - esimerkiksi internetin ja sosiaalisen median käyttötaidoissa ja turvataidoissa, on edelleen aikuisten osalta puutteita ja tarpeita, ja näihin osa-alueisiin haastateltavat myös pitkälti kohdistavat omaa toimintaansa. Vaikka tarpeita perustaidoissa on, teknisen osaamisen painottaminen muiden (perus) taitojen kustannuksella myös koetaan liian kapeaksi ja riittämättömäksi lähtökohdaksi.

“Henkilökohtaisesti vähän turhautti ehkä se, että aina kun puhutaan vaikkapa ikääntyneiden mediataidoista, ni puhutaan siitä, että osaako joku käyttää jotakin laitetta tai... mennään se tekniikka edellä.”

Perustaitojen ohella haastatellut asiantuntijat työskentelevät myös tiedon saatavuuden, tiedon kriittisen arvioinnin ja kriittisen medialukutaidon parissa. Sisältöjä ovat esimerkiksi lähdekritiikki tai tiedon ja median luotettavuuden arviointi ja valemedioiden tunnistaminen, erityisesti sosiaalisessa mediassa. Myös käyttäytyminen internetissä - keskustelukulttuuri, vuorovaikutustaidot ja vihapuheen kitkeminen - on toiminnan kohteena. Toimijat, joiden kohderyhmänä ovat aikuisia ohjaavat ja yhteiskuntaan eri tavoin vaikuttavat toimijat, työskentelevät esimerkiksi järjestötoimijoiden sosiaalisen

median ja viestinnän osaamisen kehittämisen tai yhdistystoiminnan mediavaikuttavuuden lisäämisen parissa.

Lähinnä mitä me tässä tehdään on näitä perusdigitaalisten koulutusta ja sitten tähän kokonaisuuteen sitten meillä oikeastaan liittyy mediataidot. Meillä on ihan...some-kursseja, medialukutaitoon, sellaseen kriittiseen ymmärtämiseen liittyviä lyhytkursseja, mitä me tehdään tilauksesta jäsenjärjestöille. Ja sitten digikursseilla sitten aina sen mukaan miten kulloinkin räätälöidään, niin sitten käsitellään myöskin mediataitoja. Ja sitten meillä on silleen kertaluonteisesti vuodessa yks, kaks sellasta tilaisuutta... No, nyt on seuraava syksyllä ihan työnimellä mediataitopäivät. Et tällaseen kokonaisuuteen nää meillä liittyy, ja nää on siis yksittäisiä juttuja, joita me tehdään tilauksesta.

“...Ymmärrys siitä, että tiedonhausta, ennen kaikkea tiedonhausta ja hallinnasta, et mistä löytyy tilanteeseen liittyvää oikeeta tietoo. (...) Ja sitten ymmärrystä siitä, että miten tietoon pitää suhtautua kriittisesti. Sosiaalinen media on semmoinen oma iso kokonaisuutensa. Vuorovaikutus siellä, vuorovaikutus somessa ja tavallaan semmoinen asian-tuntemuksen rakentaminen somessa. Ja sitten toisaalta, että miten luottamushenkilöt tai yhdistykset voi toimia somessa niin, että tavoittaa jäseniä ja saa viestiään kuulluksi.”

*“Meidän tavoitteena on, että me pystyt-
täis tarjoamaan ihmisille taitoja ja
tietoja, jotka mahdollistaa heidän kehity-
tymisensä paitsi ihmisenä myös sitten
tämmösenä yhteiskunnan aktiivisena
toimijana. digitaidot, mediataidot, ne on
meidän tosi tärkeitä corea, yhteiskun-
nan toiminta, sitten me kerrotaan kou-
lumaailmasta, miten nykykoulu toimii,
oppimistaidot, ihmisenä ja kansalaisena
kehittyminen.”*

Aikuisten medialukutaidon katvealueet

Haastateltavilta kysyttiin myös, mitkä ovat sellaisia keskeisiä aikuisten medialukutaitoon liittyviä asioita, joita omassa toiminnassa ei juuri nyt edistetä. Vastauksissa mainittiin sekä teemoja, jotka eivät kuulu nyt tai tulevaisuudessa oman toiminnan ytimeen tai aiheita, joita voidaan mahdollisesti ottaa (riippuen esimerkiksi rahoituksesta, jäsenten tilauksesta) tai ollaan ottamassa tulevaisuudessa oman toiminnan osaksi. Haastateltavat kuitenkin laajensivat katsettaan myös oman toiminnan ulkopuolelle; mitä medialukutaidon osa-alueita ei ylipäänsä edistetä riittävästi.

Monien haastateltavien mukaan erityisesti sovellusten ja laitteiden käytön opastukseen liittyvää koulutusta on Suomessa saatavilla tarpeeksi, vaikka tarvettakin siihen on. Käyttötaitojen osalta turvataidot ja datan hallinta nähdään tärkeäksi sisällöksi, jota tulisi painottaa enemmän. Käytännössä jokaisessa haastattelussa nostettiin esille selkeä tarve aikuisten kriittisen medialukutaidon osaamiseen ja opettamiseen, vaikka tätä jossain määrin jo tehdäänkin. Tässä yhteydessä viitattiin esimerkiksi lähdekriittisyyden tarpeellisuuteen ja valemedia-ilmiöön. Lisäksi haastateltavien mukaan käsitteellisen ajattelun ja tulkinnan taidoissa sekä erityisesti luovan ilmaisuuden ja itse sisällön tuottamisessa toimintaa aikuisten parissa on vähän.

“Nuoriin verrattuna se oma tuottaminen ehkä mediasisällön tuottaminen aikuisilla, me ei olla kasvettu siinä ympäristössä, että me oltais totuttu tuottamaan itse sisältöä. Et sen kaltanen osallisuus siihen yhteiskuntaan ja viestintää sitä kautta puuttuu meiltä.”

Myös vuorovaikutustaitojen ja esimerkiksi sosiaalisessa mediassa käyttäytymiseen liittyvää koulutusta todetaan olevan vain vähän. Pelit ja pelimaailma mainittiin myös mediataitojen katvealueena.

*“Ja sitten ehkä vähän vähemmällä on meillä ollu tähän mennessä noi tolla-
set tuottamisen taidot, et joku tällanen
valokuvaus tai videokuvaus tai sellanen.”*

*“Ja sitten toinen semmoinen keskeinen
alue, joka oli vähän katveessa verrat-
tuna näihin teknologisiin käyttökoulu-
tuksiin, oli se (...) mediasisältöjen luova
tuottaminen. Eli semmoinen itseilmaisu
ja yhteiskunnalliseen keskusteluun ja
tiedontuotantoon osallistuminen omalla
tuottamisella. Ja tää on jännä, koska tää
sama havaintohan nyt löyty, tamperelai-
set kollegat teki tän saman havainnon*

koskien suomalaista opetusta. Elikkä perusasteen opetuksessa tällä hetkellä, niin juuri nämä samat asiat vaatii lisää huomiota. Eli se mediatuottaminen ja se kriittinen analyysi. Et sillä tavalla se on mun mielestä se tulos, mikä me löydettiin, on aika tavalla linjassa sen kanssa mitä ylipäättään mediakasvatuksessa taas kaivataan.”

“Me ollaan siis digitaitojen ympärille kyllä verkostoiduttu, mutta sit ei mediakasvatuksen. Sen kriittisen, just sen tavaltaan sen, et tehtäis se kaikista vaikein, ni sen parissa. Se aina jää siihen digitaitojen tukemiseen, kun haluis mennä vielä syvemmälle.”

“Näkisin että semmonen... tiedonkäsittelyyn liittyvä työ ylipäänsä on ehkä semmonen, jota me täällä yhteiskunnassa tai maailmassa tarvittais enemmän. Et meillä on ehkä välinekeskeisempää, jos tähän peilaan, et sitten millon käsitellään tiedonkäsittelyä, niin sit ne on aina tietyn koulutuksen, muun tarpeiden kautta. Mut et tavallaan itsessään sellasta tiedonkäsittelyyn liittyvää meillä ei oo, ne

on alisteisii muunlaisille kurssitavoitteille sitten millon näitä puolia käsitellään.”

Syynä siihen, miksi omassa toiminnassa ei välttämättä kateta tiettyjä osa-alueita, on erityisesti sisällöntuotamisen osalta resurssien riittävyys ja mediakriittisten sisältöjen kohdalla se, miten aiheet ja mediakriittinen näkökulma saadaan luontevasti ja kiinnostavalla tavalla punottua muuhun toimintaan tai sisältöihin. Jotkut toimijoista myös totesivat, ettei heillä itsellä ole osaamista kriittisten medialukutaitojen edistämiseen. Saatettiin myös kokea, että kansalaisten perustaidot tulisi saada paremmalle tasolle ennen kuin voidaan edetä mediakriittisen näkökulman esilletuomiseen. Aikuisten parissa saattaa myös olla enemmän kysyntää konkreettisille digitaito-/sovelluksen haltuunotto-opastukselle kuin kriittisen lukutaidon omaksumiseen tähtäävälle toiminnalle.

Tulkinnan taitojen tukeminen, et miten mediatekstejä analysoitas, niin meillä on ollu esimerkiksi tämmösiä Tietotunteja, meillä on tämmönen konsepti olemassa, mitkä on tarkotettu aikuisväestölle, mutta ei me saada niihin porukkaa.

Tässä yhteydessä esitettiin huoli siitä, että digitalisoitu-
vassa ympäristössä medialukutaidon edistäminen on

vaarassa redusoitua pelkäksi digitaitojen opettamiseksi. Tähän liittyi myös joidenkin toimijoiden mukaan eräänlainen osaamisharha, jos erilaisten laitteiden tai sovellusten käyttötaito tulkitaan riittäväksi medialukutaidoksi.

“Ja myös sitten enemmänkin se, että puhutaan vaan siitä digituesta, semmostest pistemäisestä, että mulla on nyt ongelma, et mä en saa tätä Kelan lomaketta täytettyä, niin enemmän pitäis katsoa kokonaisuutta ja puhuu kansalaisten digitaidoista, mihin kuuluu myös medialukutaito, eli mennä sillai osaamisen kautta ja katsoo, että se digitukihan on vaan yks pieni osa sitä kenttää, mikä kasvattaa meidän taitoja.”

Vaikka mediaympäristön digitalisoitumisen nähtiin tarjoavan mahdollisuuksia mediakasvatukselle, siihen liittyi joitain varauksia. Digitalisaation myötä alan toimijoiden medialukutaidon edistämiseen liittyvät osaamistarpeet ovat monimuotoistuneet, ja joissain puheenvuoroissa nostettiin huoli siitä, kykenevätkö kaikki toimijat ympäri Suomen tarjoamaan ajanmukaista mediakasvatusta.

Esimerkiksi uudet media-alustat tulisi kyetä ottamaan huomioon. Esimerkiksi maksumuurit voivat vaikeuttaa digimaailmassa toimimisen opastamista.

*“No semmonen aivan selvä meidän vaki-
tuinen ongelma on se, et sitä enemmän
ku media digitalisoituu, niin sitä enem-
män se katoaa meidän normaaleista
työvälineistä, koska se mitä kirjastot on
pystynyt käyttään eri medioita fyysisessä
mielessä, niin me ollaan voitu hankkia
ihän mitä tahansa ja tarjota mitä tah-
ansa.”*

*“Jos rupeette miettimään, et mitä kaik-
kea tarkoittaa, et meidän pitäis auttaa
kansalaista tuottamaan tietoa tähän
maailmaan. Niin sit täytyy jo itte hans-
kata aika paljon. Et sen mieltäminen,
et minkälaisia taitoja me itse tarvitaan,
jotta me voitais niinku laki edellyttää. (...)
Kirjastoalan koulutus on aika suppeeta
nykyisin niin että olis kirjastospesifisti
ajateltu asiaa. Meillä esimerkiks peda-
gogista koulutusta ei juurikaan ole jollei
ihminen ole sitten itse lähtenyt sitä hake-
maan tai jos työpaikkailmoituksessa ei
ole edellytetty.”*

Mediakasvatuksessa saattaa syntyä aihealueiden lisäksi maantieteellisiä katvealueita. Kaikissa kunnissa ei ole yhtäläistä ymmärrystä tai halukkuutta medialukutaidon edistämiseen, mikä ilmenee esimerkiksi kirjastoissa toteutettavan mediakasvatustyön resursoinnissa.

Konkreettisimmillaan tämä saattaa näkyä siten, että mediakasvatukseen tarvittavia välineitä ja laitteita ei ole käytettävissä. Myös pitkät etäisyydet esimerkiksi pohjoisessa Suomessa asettavat haasteensa aikuisten parissa tehtävälle mediakasvatustyölle, joskin tähän on kehitetty myös toimivia ratkaisuja, joita tarkastelemme aikuisten medialukutaidon hyviä käytäntöjä käsittelevässä kappaleessa.

*“Onko meillä siellä kunnissa (...) onko
siellä ymmärrystä siitä, että kuinka
tärkeää medialukutaitojen kehittäminen
lasten, nuorten ja nuorten aikuisten
elämässä on? Vai nähdäänkö siellä sitten
jokin muu painopiste tärkeämpänä?”*

*“Hyvä että on paljon näitä toimijoita,
mut se ei ehkä sitten oo ihan kattavaa.
Et jos miettii vaikka maantieteellis-
esti, että missä näitä toimijoita on. Että
alueellisesti on tosi eriarvosessa ase-
massa varmasti ihmiset. (...), löytyy kyl*

*tosi edistyksellistä mediakasvatusta
varmasti monesta paikkaa, mut sitten...
ei sitä kaikkialla oo, eikä kaikkien saata-
villa.”*

*“Henkilöstä riippuen, joka on ihan val-
tavan innokas vaikka jossain kirjastossa
tai jossain kansalaisopistossa, niin sitten
siellä kunnassa on mediakasvatusasia
ihän älyttömän hyvässä jamassa. Nin sit
se ei jossain toisessa ookaan.”*

*“Me ei pystytä tasavertaisesti
palvelemaan pitkin Suomea, ei millään
jos kirjastossa on kaks henkilöä töissä
ja ne on tullu sinne 30 vuotta sitten
työhön.”*

Aikuisten medialukutaidon kenttä Suomessa

Toiminnan haasteet ja edistävät tekijät

Tässä tutkimuksessa haluttiin selvittää haastateltavien näkemyksiä aikuisten medialukutaidon edistämisen nykytilasta ja toimijoista paikallisesti, alueellisesti ja kansallisesti. Toisin sanoen, missä ”jamassa” suomalainen mediakasvatuksen kenttä ja erityisesti aikuisten mediakasvatus tällä hetkellä on.

Haastatteluissa asiantuntijoita pyydettiin pohtimaan oman, aikuisten mediakasvatuksen edistämiseen tähtäävän, toimintansa haasteita ja omaa medialukutaidon parissa tehtävää toimintaa edistäviä tai tukevia tekijöitä. Sen jälkeen heitä pyydettiin arvioimaan laajemmin kentän tilannetta Suomessa; mitkä ovat kentällä keskeisiä haasteita ja mitkä ovat toimintaa tukevia asioita. Käytännössä pohdinnat oman toiminnan haasteiden ja laajemman kentän tilan ympärillä liittyivät niin vahvasti toisiinsa, että kysymyksiä käsitellään tässä

yhdessä. Samat tekijät vaikuttavat toimintaympäristössä laajemmin ja konkreettisesti omassa toiminnassa.

Suomalaista mediakasvatuksen kenttää ja sen nykytilaa yleensä on kuvattu varsin kattavasti Medialukutaito Suomessa -julkaisussa vuonna 2019. Siinä esitetty nykytilan kuvaus perustui linjausten pohjaksi tehtyyn tiedonkeruuseen. Sen mukaan mediakasvatuksella on Suomessa vahva perinne ja mediakasvatusosaamista on paljon. Mediakasvatuksen asema ja merkitys tunnustetaan ja tunnustetaan kansallisesti. Suomalainen mediakasvatuskenttä on moninainen ja mediakasvatusta on laajasti tarjolla eri puolilla maata. Moninaisuus on julkaisun mukaan kentän ja toiminnan vahvuus, mutta kentän moninaisuus ja maantieteellinen hajanaisuus tuo myös haasteita toimijoiden väliselle yhteistyölle ja mediakasvatuksen tasa-arvoiselle alueelliselle saatavuudelle. Mediakasvatuksen haasteina julkaisussa mainitaan myös resurssien vähäisyys,

mediaan pääsyn epätasa-arvoisuus sekä osaamisen, suunnitelmallisuuden ja koordinaation puutteet.¹⁹

Tämän tutkimuksen haastateltavien luonnehdinnat erityisesti aikuisten mediakasvatuksen kentästä ovat pääosin hyvin samansuuntaisia Medialukutaito Suomessa -julkaisussa esitetyn kentän kuvauksen kanssa. Esitetyt haasteet ovat samoin hyvin samankaltaisia kuin myös julkaisussa esiintuodut haasteet. Aiemmin mediakasvatuksen katveessa olleiden aikuisten kohderyhmien osalta erilaiset haasteet näyttävät vielä melko voimakkaasti toimintaa määrittävänä tekijänä.

Seuraavassa on pyritty esittämään sekä yleisempiä toimijakenttään ja sen tilaan liittyviä tekijöitä että haastateltavien oman toiminnan haasteita ja sitä edistäviä tekijöitä.

¹⁹. Medialukutaito Suomessa (2019), s. 20-30.

Medialukutaidon piirissä on paljon toimijoita ja osaamista, mutta moninaisuus luo haasteita

Käytännössä kaikki haastatellut totesivat, että Suomessa on paljon toimijoita ja osaamista mediakasvatuksen kentällä. Muiden toimijoiden osaamista hyödynnettiin kiinteässä yhteistyössä, tai satunnaisemmin, tarpeen mukaan. Monitoimijaisuus edistää medialukutaidon parissa tehtävää työtä ja mahdollistaa erilaisten kohderyhmien tavoittamisen. Suomessa on myös rakenteita, joiden puitteissa medialukutaitoa edistetään. Myös kansainvälisesti vertailtuna Suomen tilanne nähtiin hyväksi.²⁰

“Toimijoita ja osaamista on paljon, ehotomasti. Ja sitten meillä on, jos vertaa kuitenkin, on päässy ulkomaillekin tutustumaan vähäsen, niin meillä on semmosta struktuuria...”

“Se on kansainvälisesti vertailtuna aika hyvässä maineessa ainakin, että sillä tavalla voit ajatella, että se on ihan hyvällä tasolla. Ja mun mielestä sekin on tietenkin tärkeä, että mediataitojen merkitys tuntuu ainakin itestä, et se tiedostetaan aika hyvin, että se on nykyään sellainen tosi tärkeä taito siinä, et pystyy

olemaan tämmönen toimivaltainen ja aktiivinen yhteiskunnan jäsen. Että se on hyvä, että sen merkitys on noteerattu.”

“Suomessa on hyviä tahoja, joitten kanssa sitten pystyy sparrailemaan, joita saa apua ja tukea ja tietoa ja tutkimusta.”

Haastateluissa nähtiin, että toimijoiden määrästä ja osaamisesta huolimatta nimenomaan aikuisille suunnattua mediakasvatustoimintaa on vähän. Aikuisille suunnattu toiminta on noussut viime vuosina enemmän mediakasvatuksen kentällä esille, mutta on vielä ”lapsenkengissä” verrattuna lasten ja nuorten mediakasvatukseen.

“Mä oon hirveen optimistinen, että ne aikuiset on otettu kaapattu mukaan siihen työhön, että se on. Eihän siitä oo aikasemmin oikeestaan juurikaan puhuttu, et tä on vasta vähän niinku lapsenkengissä.”

“Ehkä tää aikuisten medialukutaito on, niin niin, tässä ihan viimesen parin vuoden aikana noussut, tai se on semmonen oma, sanoisinko asiansa, tai teemansa, et puhutaan aikuisten medialu-

kutaidosta. ... Kun aika paljon on tosiaan se lasten ja nuorten medialukutaito ollu esillä.”

“Mun mielestä medialukutaito on – vähän sama ku digituki on keskittyny mummoihin, niin medialukutaito on keskittyny lapsiin ja nuoriin. Ja mä ainakin ite uskon, et tos työikäises väestössä on ihan valtava tarve.”

Haastateltavat toivat esiin, kuinka aikuiset ovat mediakasvatuksessa monessa suhteessa heterogeeninen kohderyhmä. Ikähaitari on lähtökohtaisesti laaja, jolloin samat toimintatavat ja sisällöt eivät välttämättä ole toimivia nuorilla aikuisilla ja vanhuksilla.²¹ Aikuiset eroavat suuresti toisistaan myös elämäntilanteen, mediankäyttötapojen ja mediataitojen suhteen. Osalla voi olla oppimisvaikeuksia tai haasteita arkipäivässä selviytymisessä, jolloin medialukutaitoon opastamisessa on luontevaa keskittyä perustaitoihin, joita tarvitaan digitalisoituneessa arjessa selviytymiseen, kuten tietokoneen peruskäyttötaitoihin ja viranomaisasiointiin. Näiden kohderyhmien parissa työskentelevät näkivät, että medialukutaidosta käytävässä keskustelussa ei aina tunnisteta, kuinka suurella osalla väestöstä on haasteita arkisten perustaitojen kohdalla.

²⁰. Ks. myös Medialukutaito Suomessa (2019).

²¹. Ks. Myös Rasi et al. (2019), s. 2.

Hyvät tekniset taidot omaavilla taas ei välttämättä ole nykyajan mediaympäristössä tarvittavia tulkinnan taitoja, mitä ei joidenkin mukaan aina osata huomioida.

“Siinä se haaste on se, että aikuiset on hirveen laaja joukko. ... Jo pelkästään ikänsä puolesta, niin saati sitten kaiken muun puolesta. Se ei... itsessään toimi kauheen hyvänä kohderyhmänä, et sitä pitäis pystyä pilkkomaan paljon pienempiin osiin. Et kyl kaikki mediakasvatuksen tietää, että niiden saavuttaminen on haasteellista. Että jos se, jos sulla on kohderyhmänä aikuiset, niin se on... sama kuin ois kohderyhmänä jotain, koko maapallo.”

“Ei meillä oo sellaista – minkälainen on suomalainen perusaikuinen, et kyllähän me voidaan tilastotieteellisesti kattoa, et se on Esko ja onks se sit 52-vuotias ja onks se metallimies, (...) mut kun se on niin laaja, et sithän se on pakko segmentoida joko ikäryhmittäin tai sit osaamistasoittain.”

Toisin kuin lapset ja nuoret, aikuiset eivät ole koko ikäryhmän tavoittavien organisaatioiden piirissä eivätkä

aikuiset siten muodosta valmista kohdeyleisöä, jonka parissa mediakasvatusta voisi toteuttaa. Tästä johtuen aikuisten tavoittaminen ja tiedon jakaminen toiminnasta on haastavampaa kuin lasten ja nuorten kohdalla. Myös Mediakasvatuksen linjauksissa (2019) on todettu, kuinka kohderyhmien laajetessa aikuisiin on ratkaistava, kuinka mediakasvatustoiminta tehdään niin avoimeksi, että se tavoittaa nekin ryhmät, jotka eivät ole esimerkiksi oppivelvollisuuden piirissä. ²²

“Peruskoulu- tai tän tyyppiset opinahjot on niin helppoja koska kaikki sinne menee ja aikuisethan et mene kaikki samaan paikkaan, niin mikä on sitten se juurikin väylä miten heitä sitten tavoittaa.”

“Koulu on niin helppo, kun siellä istuu 100 prosenttia porukasta, mutta aikuiset, ne on hajautuneena eri toimintoihin.”

“Mä en näe kovin sellasta helppoa ja yksinkertasta tapaa kannattavasti tavoittaa kaikki tuolta peräkammarin pojista city-ihmisiin. Et ne liikkuu niin eri maisemissa. On ihmisiä, jotka ei käytä digiä juuri ollenkaan, joille tulee painettu

lehti kotiin, jotka kuuntelee radiota. Sit on ne, jotka viihtyy pelkästään jossain digitaalisilla alustoilla instagramissa eikä lue painettua. Siihen kun joku keksis semmosen taikasauvan.”

Moninaisella kohderyhmällä on moninaisia kiinnostuksen kohteita ja erityisesti ruuhkavuosiaan elävien aikuisten kohdalla “kilpaillaan vapaa-ajan segmentissä (...) ihmisten ajasta ja mielenkiinnon herättämisestä”. Tuolloin toimintaan motivointi nousee tärkeään asemaan. Käytännön mediakasvatustyössä motivointi mediakasvatuksellisten aiheiden pariin saa jopa enemmän painoarvoa kuin lasten ja nuorten parissa esimerkiksi kouluissa tehtävä työ, koska aikuisten toimintaan hakeudutaan yleensä vapaaehtoisuudelta. Motivoinnin ja kiinnostuksen herättämisen kannalta sisällöt ja materiaali täytyy osata muovata ja markkinoida oikealla tavalla, mikä edellyttää mediakasvatuksellista kokonaisnäkemystä ja tietämystä kohderyhmän tavoista ja arvostuksista.

²² “Kohderyhmien laajetessa [aikuisiin] mediakasvatustajilta tarvitaan uudenlaista mielikuvitusta ja luovuutta. Yhdessä on ratkaistava, kuinka mediakasvatustoiminta tehdään niin houkuttelevaksi ja avoimeksi, että se tavoittaa nekin ryhmät, jotka eivät ole oppivelvollisia, tai ne, joilla on oppimiseen liittyviä haasteita.” Medialukutaito Suomessa (2019), s. 11.

Verkostoituminen pirstaleisella toimijakentällä

Aikuisten mediakasvatuksen moninaisuus näkyy siinä, mitä nimityksiä ja merkityksiä sille toimijoiden parissa annetaan. Edellä kuvattiin, kuinka mediakasvatuksen lisäksi puhutaan mm. mediataidoista, medialukutaidosta, monilukutaidosta, tiedon hakemisesta ja tiedon tuottamisesta ja aikuisten itsekasvatuksesta. Nimitykset kuvaavat mediakasvatustyön erilaisia näkökulmia ja painopisteitä. Myös vastuut jakautuvat esimerkiksi viranomaistasolla, jossa mediakasvatuksen edistämässä vastuullisia toimijoita on eri toimialoilla ja eri sektoreilla. Tämä tekee alan toimija- ja toimintakentästä pirstaleisen.

Kansallisissa mediakasvatuksen linjauksissa tuotiin esiin tarve kehittää yhteistyötä, verkostoja ja toiminnan koordinaatiota¹¹, ja tähän liittyvät tarpeet tulivat esiin myös haastatteluissa. Kentän moninaisuuden, pirstaleisuuden ja resurssisyiden vuoksi verkostoituminen ja sitä kautta yhteistyö eri tahojen kanssa oli toimijoille keskeinen mediakasvatustyötä edistävä tekijä. Mediakasvatuksen kentällä verkostoituminen nähdään tärkeänä, koska näin voidaan välttää päällekkäistä työtä – kun esimerkiksi voidaan hyödyntää toisen organisaation tekemiä materiaaleja – ja kehittää alaa eteenpäin. Verkostojen kautta voidaan myös jakaa tietoa toiminnan tueksi, käydä alaa koskevia keskusteluja ja jakaa hyviä käytäntöjä. Nähtiin, että verkostoituminen muiden

kentän toimijoiden kanssa tarjoaa mahdollisuuksia myös toiminnan kannalta relevantin tutkimustiedon saamiseen ja jakamiseen. Hieman harvemmillä toimijoilla oli myös parhaillaan kiinteämpää vuorovaikutusta tutkimusmaailman kanssa, tai yhteistyö oli suunnitelmasteella. Toimijat ovat jonkin verran mukana kansainvälisissä verkostoissa, mutta haastattelujen perusteella alalla tapahtuva verkostoituminen ja yhteistyö on paljon suomalaisten toimijoiden välistä, eikä kansainvälisten verkostojen tarve noussut haastatteluissa esiin erityisen vahvasti.

“Verkosto, vaikka se on yks haastekin. Niin sitten se kyllä helpottaa tosi paljon, et pystyy tekemään yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa.”

“Meillä on hyvät verkostot ja me ollaan toimittu pitkään nuorisotyön kentällä, vuodesta 2006. Niin meillä on vuosien varrella muodostunut sellanen, niinkun hyviä yhteistyökuvioita ja meillä on luotettavia kumppaneita.”

“Meillä on monipuolinen tää yhteisöjäsenten joukko. Että se on selkeesti semmonen hyvä linkki meille, että (...) kuullaan mitä tehdään heidän suunnallaan.(...) Ollaan tavallaan tehty tämmöstä tietojen vaihtoo.”

Vaikka toimijoiden moninaisuus nähtiin mediakasvatukseen vahvuudeksi, yhteistyökumppaneiden löytäminen ja toimivien yhteistyöverkostojen muodostaminen saatettiin kokea vaikeaksi. Ensinnäkin toiminnan ruohonjuuritasolla, jossa voi olla eri tavoitteet ja eri kohderyhmät, yhteistyökuvioita rakennettaessa yhteisen käsityksen ja näkemyksen löytäminen voi olla vaikeaa.

“Muiden toimijoiden kanssa kun ollaan työskennelty, niin näkökulmat on monesti hyvin erilaisia. Jos on vaikka digiopastuksen kanssa työskenteleviä järjestöjä, niin me ei puhuta samaa kieltä. (...) menetelmät voi olla ihan erit, käsitykset kohderyhmittäin voi olla erit.”

“Se verkostotyö on semmonen, että koska se on niin fragmentaarista, niin sit ei välttämättä aina oo tietonenkaan kaikesta mitä tapahtuu.”

Haastatteluissa todettiin myös, että toimijoiden lukumäärästä huolimatta laaja-alaisesti aikuisten medialukutaitoa käsitteleviä toimijoita on Suomessa vielä hyvin vähän. Tämä vaikeuttaa yhteistyötä. Koetaan, että hyviä, jaettavia käytäntöjä voi olla tiettyjen aihealueiden, kuten digitaitojen tukemisen ympärillä, mutta kokonaisvaltaisempi näkökulma jää usein puuttumaan.

“Aikuisten mediakasvatuksen ja ikään-tyneiden mediakasvatuksen parissa toimii paljonkin järjestöjä, julkista sektoria, kaikkee näin, mutta semmosta valtakunnallista, mikä juurikin puhuu näillä teemoilla, mistä me puhutaan tästä kokonaisvaltaisesta mediataidoista

ja semmosesta, et miten tätä opetellaan itse, et sitä ei ole.”

“Kun mennään pidemmälle kuin digitaalisiin, mediakriittisyyden ja -tietoisuuden edistämiseen ei ole hyviä käytänteitä.”

Käytännön tasolla verkostojen luomiseen voi olla rajallisesti voimavaroja erityisesti, jos mediakasvatustyö on niukasti resursoitua. Verkostot saattavat myös olla tietyn työntekijän osa-alueita, jolloin niihin liittyvä tietämys ei välttämättä siirry muualle työyhteisöön. Mediakasvatuksen kentällä toiminnan ja tiedonjakamisen nähdään olevan usein asiasta kiinnostuneiden henkilöiden varassa, mikä tuo sattumanvaraisuutta ja epäjatkuvuutta toimintaan.

“Työn ohella niin on ollu äärimmäisen vähän aikaa luoda niitä verkostoja. Et sit on oikeestaan vaan keskittynyt nyt tällä hetkellä siihen, että miten ite hoitaa sitä tonttiaan.”

“On ollu aikaisemmin paljonkin sellasta yhteistyötä tutkijoiden kanssa, kasvatus-tieteilijöiden kanssa. Mutta tällä hetkellä itse asiassa ei juurikaan, (...) Mikä nyt ehkä johtuu lähinnä siitä, että ne on ollu aika henkilöiden välisiä, ja ikäänku sitten ne yhteistyösuhteet on poistunu kun henkilöitä on poistunu.”

“Jotenkin tää on sattumanvaraista vähän, että mitä tietoa on missäkin ja täytyy olla henkilönä aika voimakkaasti mukana niissä keskusteluissa kun sitä ei rakenteena ole.”

Kentän pirstaleisuudesta johtuen eri tahoilla saatetaan tehdä päällekkäistä työtä tietämättä toisten toimijoiden mediakasvatustoiminnasta.

“Kenttä on pirun hajanainen. Että hirveen moni ihminen tekee päällekkäistä, siis varsinkin digituessa päällekkäisiä hommia.”

“Täähän on kans semmoinen kenttä niin kuin tuo digikenttäkin, että on paljon pieniä toimijoita ja eri kokoisia toimijoita, jotka taistelee saman tyyppisten

ongelmien ja haasteiden kanssa ja ehkä jokainen lähtee usein saman tyyppisellä ratkaisulla rakentaa vaikka samalla että artikkelipakettia omassa toimistossaan, mikä ei tietysti sit oo kauheen tehokasta resurssien käyttö.”

“Tällasia toimijoita on varmasti lukematon määrä, joilla on esimerkiksi tän tyyppistä koulutusta, joissa on jotakin mediataitoihin liittyvää. (...) Jos aikuisten mediataitojen näkökulmasta ajattelee, niin täähän on varmaan aivan täydellisen sirpaleista. Eli pitäiskö olla joku taho, joka semmosta koordinoi, vai onko?”

Mediakasvatus ei usein organisaatioiden ydintoimintaa

Kansallisissa mediakasvatuksen linjauksissa todettiin, että mediakasvatusta toteutetaan eri organisaatioissa sekä päätyönä että osana muuta toimintaa²³. Edellä totesimme, että myös haastatelluilla medialukutaitoa edistävillä tahoilla mediakasvatus oli melko harvoin oman organisaation ydintoimintaa, vaan se oli pääosin pienimuotoista, osana muuta organisaatiossa tehtävää työtä. Erityisesti jos mediakasvatus ei ole organisaation ydintoimintaa tai jos sille ei ole määriteltyä asemaa toimintastrategioissa, toimijat eivät välttämättä tunnista

tekevänsä mediakasvatusta tai medialukutaidon edistämistä työssään²⁴. Mediakasvatus ja medialukutaito eivät ole myöskään laajasti tunnettuja asioita ja käsitteitä mediakasvatuksen kentän ulkopuolella. Tunnistaminen ja nimeäminen olisi kuitenkin tärkeää, jotta työ tulisi näkyväksi ja jotta sille olisi helpompaa saada sijaa toiminnan suunnittelussa.

“Tää on niin fragmentoitunut tää kenttä, mitä siellä linjauksessakin mainitaan. ... Et on vähän niinku vaikee tietää mitä tehdään ja missä tehdään, et koska se voi olla sellasta aika pientäkin se toiminta, että se ei välttämättä oo mikään semmonen että nyt ollaan saatu paljon rahaa johonkin projektiin, vaan et se voi olla aika pienimuotoistakin. Plus sitten se, että...kaikki ei välttämättä tunnista sitä mikä on mediakasvatus, tai ... miten tavallaan löytää partnereita siihen, tai että ehkä he ovat tehneet mediakasvatusta mutta eivät ajattele että se on mediakasvatusta niinkään tai mediataitojen edistämistä.”

²³. Medialukutaito Suomessa (2019), s. 15; s. 31-32.

²⁴. Mertala & Salomaa (2016), s. 160-161.

“Meidän täytyy enemmän verkostoitua ja ottaa, tutustua sen kentän toimijoihin myös, koska siellä sit saatetaan tehdä mediakasvatukseen liittyvää tutkimusta, jota ei oo ehkä vielä mielletty mediakasvatukseen liittyväksi tutkimukseksi.”

“Se on niinkun loimina siellä kudoksen seassa, et se ei niinku selkeästi tule itsenäisenä sieltä. Mut se on osa sitä... osa sitä sitten.”

Eri toimijoiden joukossa kirjastot erottuvat siten, että niiden laissa määritetty tehtävä tiedon saatavuuden, monipuolisen lukutaidon sekä aktiivisen kansalaisuuden, demokratian ja sananvapauden edistämiseksi tukee niiden mediakasvatuksen parissa tehtävää työtä ²⁵. Siinä mielessä mediakasvatuksen voi katsoa olevan kirjastojen ydintoimintaa. Kirjastojen tehtäväkenttä on kuitenkin laaja, ja henkilöresurssit tai henkilöstön osaaminen mediakasvattajina eivät välttämättä kaikissa kirjastoissa ole riittäviä ²⁶. Monin paikoin onkin kehitetty kirjastojen verkostoyhteistyötä, jonka kautta vahvistetaan mahdollisuuksia tarjota tasapuolisesti mediakasvatuksellisia sisältöjä ²⁷. Aikuisten mediakasvatustoiminnan resursoinnin kannalta kuitenkin huomattavaa on kirjastojen saaman rahoituksen vahva painottuminen lasten ja nuorten medialukutaidon

edistämiseen ²⁸.

“Meillä ei meinaa siihen perustoimintaan riittää väki, niin silloin on hirveen hankala ottaa mitään uusia, vaikka ne olis mahtavan hyviä toimintamalleja käyttöön.”

Aika-, raha- ja henkilöstöresurssien vähäisyys on nähtävissä muissakin organisaatioissa, joissa mediakasvatus ei ole varsinaisesti toiminnan painopisteenä. Osin tästä syystä mediakasvatusta saatetaan toteuttaa vapaaehtoisvoimin vertaistoimintana, mikä nähdään sinänsä toimivana. Vapaaehtoistyöhön pohjautuminen voi kuitenkin tuoda toimintaan epäjatkuvuutta, koska ammatilliseen toimintaan kiinteämmin kuuluva suunnitelmallisuus puuttuu.

Rahoitus toimiala- ja sektorikohtaista

Mediakasvatuksen kentällä toistaiseksi pysyviä rahoitusmekanismeja on vähän ja sopivien rahoituskanavien löytäminen on vaikeaa, koska mediakasvatus “ei tavallaan kuulu mihinkään ja kuuluu kuitenkin kaikkialle.” ²⁹ Rahoitus mediakasvatukseen on tyypillisesti toimiala- ja sektorikohtaista, jolloin on vaikeaa löytää rahoitusta elinikäisen oppimisen hankkeisiin tai eri toimialojen ja sektoreiden väliseen yhteistyöhön. Aikuisten mediakasvatuksen tilanne on ollut heikommassa asemassa kuin

lasten ja nuorten, koska siihen ei ole toistaiseksi ollut samanlaisia rahoituslähteitä kuin lasten ja nuorten kohdalla.

“Kun meillä on se perusrahoitus, tulee sieltä nuorisopuolelta, niin se(...) määrittää sitä tosi paljon. Että toki siltikin yritetään, että esimerkiksi ollaan oltu siinä Netikäs-hankkeessa ohjausryhmässä ja tän tyyppisiä, että pyritään sit joillain muilla tavoin sitten olla mukana näissä, laajemmin tässä ikäskaalassa... Että niissä puitteissa mitä pystytään.”

“Vähän ennen kuin tuli tuo mediakasvatuslinjaus, ni alko oleen niin, että rahoitusta sai muihinkin kun lapsiin ja nuoriin. Se on sitonut monien hyvien mediakasvatusorganisaatioiden kädet.”

“Onko meillä riittävästi rahoitusinstrumentteja järjestöpuolella ja ministeriöpuolella siihen, että järjestöt tai käytännön kouluttajaorganisaatiot ja tutkimusorganisaatiot tekee rinta rinnan yhteistyötä? Ja saa molemmat rahoitusta siihen yhteistyöhön, samasta instrumentista.”

²⁵. Laki yleisistä kirjastoista (1492/2016, 2. §).

²⁶. Kirjastot ja media (2012). Mediakasvatus yleisissä kirjastoissa, Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2012:23, s.9.

²⁷. Suomen Kirjastoseura. Mediakasvatus yleisissä kirjastoissa: suosituksia ja suuntaviivoja (2014), s. 17.

²⁸. Mustikkamäki (2016), s. 85: Hankerekisterin mukaan vuosien 2010–2015 välillä kirjastoissa on rahoitettu 91 mediakasvatushanketta yhteensä 1,12 miljoonalla eurolla. Näistä hankkeista kahdeksan on hakijan hankesuunnitelman mukaan suunnattu työikäisille tai ikääntyneille, yli kuusikymmentä lapsille ja nuorille sekä yksi maahanmuuttajille. Luonnehdintaa tukevat myös Kirjastopolitiikka 2015 -julkaisun (OPM 2009) linjaukset sekä Kirjastot ja media 2012-kyselyn (OKM 2012) tulokset.

²⁹. Mediakasvatusseura (2015) Minne menet mediakasvatus. Mediakasvatusseuran 10-vuotisjulkaisu, s. 12.

Kun nimenomaan aikuisten mediakasvatukselle kohden-
nettua projektirahoitusta ei ole juuri tarjolla, tunnista-
malla eri projekteista mediakasvatuksellisia elementtejä
niihin voi sisällyttää mediakasvatuksellisia sisältöjä.
Tämä voi ratkaista osaltaan rahoituksen ongelmaa.
Tuolloin nousee kuitenkin kysymys siitä, millä toimijalla
on resursseja tuoda mediakasvatuksellista osaamista
projektiin.³⁰ Mediakasvatuksellisten sisältöjen sisäl-
lyttäminen myös hankkeisiin, joissa pääpainopiste on
muissa kysymyksissä, levittää parhaimmillaan mediatai-
totietoisuutta eri aloille. Haasteena on saada mediakas-
vatusta koskeva tutkimus tai alan hyvät käytännöt
näkyviin ja tiettäviksi esimerkiksi alan verkostoissa, jos
mediakasvatukselliset elementit ovat hankkeissa erään-
laisessa sivuroolissa.

Hankeluonteinen rahoitus ja työtap luo epäjatkuvuutta

Aikuisten mediakasvatuksen saralla rahoitus on yleensä
hankemuotoista. Rahoituksen pirstaleisuus aiheuttaa
osaltaan kentän ja toiminnan pirstaloitumista. Siksi
toimijoiden keskuudessa kaivattaisiin pysyvämpiä rak-
enteita, jotka mahdollistaisivat toiminnan jatkuvuuden
ja toisivat siihen lisää suunnitelmallisuutta.

*“Se on semmosta pirstaleista se työ.
Just kun kerkeet jonkun ihmisen kanssa
jostain päästä samalle sävellelle, niin se*

*ihminen vaihtaa joko duunia, tai siltä
loppuu hanke.”*

*“Tehdään sen hankkeen ajan sitä
yhteistyötä. Mutta sit kun se hanke on
jäänyt tai loppunut, niin en mä tiedä vuo-
den jälkeen enää mitään, minkä parissa
sitten joku Metka tai Mediakasvatus-
seura toimii.”*

*“Se yhteistyön puute on kyllä mun
mielestä, ainakin oman työssä huomaa,
että just että jos on vaikka jotain hank-
keita, niin me tehdään sen hankkeen
ajan sitä yhteistyötä. Mutta sit kun se
hanke on jäänyt tai loppunut, niin en mä
tiedä vuoden jälkeen enää mitään.”*

Toiminnan pitkäjänteistä suunnittelemista hankaloittaa
myös, että organisaatioissa voi olla vain vähän päätöi-
mistä henkilöstöä kehittämiseen ja suunnittelemiseen
liittyen. Kaiken kaikkiaan mediakasvatuksen kenttää
nähdään jossain määrin vaivaavan suunnitelmallisu-
uden puute, mikä tarkoittaa ohjelmien, suunnitelmien ja
strategioiden puutetta.

*“Täydennyskoulutuksen määrä, mitä
pitäis olla on aika suuri ja sen pitäis olla
koko ajan käynnissä olevaa ja sen pitäis
olla päämäärätietoista(...) Ne on täm-
mösiä, et hei tässä on koulutuspäivä
tästä ja tästä asiasta. Ja sit se puff häviää.
Et siinä ei oo tavoitteellista.”*

Kriittisen medialukutaidon tarve digitaalisessa mediaympäristössä

Haastateltavien mukaan nykyisessä mediaympäristössä,
erityisesti sosiaalisessa mediassa, disinformaation ja
vihapuheen määrä ja merkitys on kasvanut viime vuo-
sina. Vaihtoehtoisten totuuksien maailmassa tutkittu tai
virallinen tieto kyseenalaistetaan, mikä asettaa haas-
teensa esimerkiksi paitsi erilaiselle tiede- tai viranomais-
viestinnälle, myös yleisemmin vakiintuneen median
uskottavuudelle ja toimivuudelle. Samalla ns. vihapuhe
saa helposti sijaa digitaalisessa ympäristössä. Haastatel-
tavien mukaan ilmiöllä voi vahvimillaan olla kansaa
jakavia ja jopa turvallisuuspoliittisia vaikutuksia.

*“Valemediat ja erilaiset tämmöset
tahallisesti väärää informaatioo levit-
tävät tahot ja se nyt horjuttaa ilman
muuta demokratiaa ja kansalaisten tai
sitä oikean tiedon levittämistä, ni se
on meidän alalla ihan perusteltu huoli,*

³⁰ Esimerkiksi Mediakasvatusseuralle tulee paljon yhteistyöpyyntöjä asiantuntija-apuun liittyen, mutta resurssien rajallisuuden vuoksi mahdollisuudet ovat rajalliset.

et miten me saatais sitä viestiä siitä journalistisen työn ytimeistä ja journalistin ohjeista ja et mihin se työ toimituksessa nojaa.”

Toisaalta haastatteluajankohtana uutisointi esimerkiksi sosiaalisen median roolista Yhdysvaltain presidenttikisassa ja Venäjän informaatiovaikuttamisesta oli haastateltavien mukaan luonut ilmapiiriä otolliseksi keskustelulle kriittisen medialukutaidon tarpeellisuudesta. Se, että mediakasvatuksen tematiikkaa on nostettu julkiseen keskusteluun median disinformaatiokeskustelun ympärillä, nähtiin edesauttavan mediakasvatustyötä. Samalla mediakasvatustyötä nähtiin helpottavan se, että Suomessa on korkea luottamus mediaan sekä toimivat journalistiset käytännöt ja rakenteet.

“Niinku että meillä on vaikka journalistiohjeet hirveen selkeät, että journalismi toimii meillä kauheen hyvin. Luotto mediaan on kuitenkin Eurooppaakin korkeammalla tasolla, tai joitakin Euroopan maita ja muuta. Et silleen on hyvässä jamassa...että miten me saatais tällä hienolla osaajien ketjulla pyyhkästyä koko tämän kansakunnan yli, myös niitten jotka ei oo jossain koulussa.”

“Journalistiliitto on mun mielestä ansiokkaasti ... pitäny tätä vastuullisen viestinnän asiaa taas esillä ja tietenkin he siitä omasta ammatillisesta näkökulmasta, että ammattitaitoinen journalisti on myös vastuullinen viestijä.”

Hyvät käytännöt aikuisten medialukutaidon edistämiseksi

Käsillä olevassa selvityksessä tärkeä osuus on aikuisten mediakasvatuksen hyvien käytäntöjen esiintuominen. Hyvien käytäntöjen tiettäväksi tekeminen antaa eri toimijoille mahdollisuuden peilata käytäntöjen toimivuutta omaan toimintaansa ja mahdollisesti kehittää niiden pohjalta omaa työtään medialukutaidon edistämiseksi. Siksi haastateltavia pyydettiin nimeämään työtapoja tai toimintamalleja, joita he pitivät toimivina aikuisten medialukutaidon edistämiseksi. Käytännöt saattoivat olla joko omassa työssä koeteltuja tai esimerkkejä muiden toimijoiden hyvistä käytännöistä. Yleensä haastateltavat puhuivat omasta kokemuksestaan käsin, reflektoiden toimintatapojen toimivuutta työssään aikuisten parissa.

Opettamisesta oivaltamisen tukemiseen

Mediakasvatuksen peruslähtökohtiin kuuluu kasvatuksen dialogisuus³¹, jossa ylhäältäpäin opettamisen sijaan herätellään oivaltamaan ja pohtimaan yhdessä. Tämä lähtökohta toistui myös haastateltavien toimijoiden kuvauksissa. Lähestymistapaa pidetään toimivana juuri aikuisten parissa toimittaessa, koska aikuisilla voi parhaimmillaan olla kypsyyttä ja elämäkokemuksen mukanaan tuomaa perspektiiviä, jonka pohjalta on hedelmällistä peilata mediakasvatuksen aihealueita. Toisaalta joidenkin toimijoiden mukaan tässä saattaa olla haasteita, jotka liittyvät omaksutuista, ylhäältä päin ohjatuista oppimistavoista poisoppimiseen. Näkökulmaan siten liittyä oppimiseen ja kasvattamiseen liittyvien perinteisten käsitysten kyseenalaistaminen.

“Ei me halua kellekään saarnata sitä, että tee näin, ajattele näin, vaan enemmänkin herättämään, miettimään, että miksi minä ajattelen näin.(...) ehkä se sitten herättää johonkin omaan oivallukseen siitä esimerkiksi median luotettavuuteen liittyen (...) aikuiset kuitenkin varmaan tykkää tehdä päätöksensä itse ilman, et joku ylhäältä päin sanoo niille. Täytyy luottaa siihen, että ne sellasella pienellä herättelyllä jotakin alkaa raksuttaa päässä.”

31. Monimuotoinen mediakasvatus (2016), s. 10.

“Meillä se aikuisten ryhmä, etenkin ikääntyneiden, niin he on tottuneet siihen, että yksi puhuu ja loput kuuntelee. Silloin täytyy lähteä haastamaan sitä, että nyt kaikki puhuu ja kaikki kuuntelee ja kaikki saa siitä silloin jotakin enemmän irti.”

Arkielämän tarpeista lähteminen

Kohderyhmien lähtökohdista ja elämän tarpeista lähteminen, ns. tarvelähtöisyyden on katsottu olevan toimiva lähtökohta eri-ikäisten ihmisten mediakasvatuksessa³². Myös haastatteluissa tarvelähtöisyyden näkökulma toistui eri-ikäisten ja eri mediataitotasoilla olevien aikuisten kanssa toimivien keskuudessa. Mediakasvatuksellisten sisältöjen liittäminen “kasvatettavia” lähellä oleviin kiinnostuksen kohteisiin tai tarpeisiin herättää kiinnostuksen, ja mediakasvatuksesta mahdollisesti arkeen saatava hyöty motivoi toimintaan. Tätä kautta omaksutut lähestymistavat ja ajattelumallit myös asettuvat luontevimmin osaksi arkea. Osallistumisen kynnystä madaltaa myös mahdollisuus osallistua omilla ehdoilla niin, että toimintaan ei tarvitse välttämättä panostaa paljoa aikaa tai voimavaroja.

“Niissä menetelmissä yritetään päästä kiinni tämmösiin arkipäivän tapahtumiin tai uutisiin, tai verkkojulkaisuihin,

(...) joita ihmiset itse nostavat esille. Niin, että me ei välttämättä tuoda valmiiksi jotakin... jotakin materiaalia, vaan että he itse lähtisivät hakemaan sitä... siitä heidän arkipäivän toiminnastaan tai työnsä keskuudesta.”

“Se lähtee siitä niitten omasta halusta, tarpeesta, oman toiminnan peilaamisesta, itse päässä syntyvistä oivalluksista, elämän helpottamisesta ja jostain konkreettisesta hyödyistä, mitä he saavat siihen omaan elämäänsä.”

“Ihmisillä ei oo kauheen pitkästi aikaa. Eli jotain semmosta lyhyttä toimintaa, yhden illan mittasia juttuja, (...) semmosella mielenkiintosella, ajankohtasella kärjellä, (...) Itsekin voisין lähteä yhden illan kolmen tunnin setille, missä ohjattais, versus sitten koko lukuvuoden.”

Sisällön paketoiminen

Haastatteluissa tuli toistuvasti esille, että aikuisten kohdalla mediakasvatuksen houkuttelevaksi tekeminen ja oikeanlainen paketoiminen on tärkeää. Mediakasvatus on tuolloin usein eräänlaisena piiloagendana

muun toiminnan sisällä, jolloin mediakasvatukselliset elementit liitetään osaksi muuta, kiinnostavaksi koettua toimintaa. Harrastustoimintaan kytkeminen esimerkiksi kansalaisopistojen kurssien tai järjestöjen kautta auttaa myös tavoitettavuuden ongelmassa, koska nämä ympäristöt tarjoavat toiminnalle luontevat puitteet.

“Miten me käytännössä tätä toteutetaan, niin se on sitten näissä just leivottu sisään. Me puhuttiin tästä, et leivotaan sisään niinku pullaan.”

“Semmosta piilomediakasvatusta vois olla jotenkin järkee tän aikuisryhmien kanssa harrastaa. Et se tulisi viihteellisessä muodossa jotenkin.”

“Oon huomannu, että ihmiset on kiinnostuneita siitä kuvan analysoinnista ja sit tämmösestä... vaikka disinformaation tunnistamisesta, (...)paketoidaan johonkin kiinnostavaan tekniikkaan ehkä se... katukuvaukseen hiljalleen ujutetaan mukaan, (...) vaikka mitä on vaikuttaminen, ulkomainonnat...”

³². Rasi et al. (2019); Rasi et al. (2016), s. 207.

“Jos me laitetaan kurssin nimeksi mediakasvatus esimerkiks tai jotakin tällaista, niin sinne kyllä kovin harva tulee. Ja se on sitten osa sitä suunnittelustaffin ammattitaitoo ja sitä, et miten se asia sanotetaan ja miten se ilmинеeraa itsensä ja toki tietysti myös sit sitä, että miten se rakennetaan ja kootaan, koostetaan se kokonaisuus.”

Vertaiset opastajina

Kansallisissa mediakasvatuksen linjauksissa mediakasvatustyön laajentuessa ammattilaisten rinnalla vapaaehtoisten toimijoiden merkitys on entistä tärkeämpi, ja vertaisoppimisen nähdään olevan mediakasvatuksen tulevia kehityskulkuja mm. digitaalisen ja elinikäisen oppimisen rinnalla ³³.

Esimerkiksi terveys- ja sosiaalialalla vertaistoimintaan on liitetty myös ei-toivottuja seuraamuksia, kun sen on saatettu pelätä johtavan ammattilaisten tekemän työn merkityksen vähenemiseen tai rahoitusvajaiden paikkaamiseen “ilmaisen” työn avulla. Haastateltavat eivät kuitenkaan tarkastelleet vertaistoimintaa tästä näkökulmasta, joskin yksittäisissä puheenvuoroissa saatiin nähdä, että liiaksi vertais- tai vapaaehtoistyöhön tukeutuminen saattaa heikentää mediakasvatustyön jatkuvuutta.

Käytännön tasolla vertaistoiminta nähtiin joka tapauksessa toimivana työskentelytapana niin nuorten, työikäisten kuin vanhustenkin kanssa tehtävässä työssä, sekä eriasteisesti toimintakykyisten toimijoiden kanssa. Vertaisopastuksen etuna nähdään olevan se, että vertaisilla on hyvä käsitys kohderyhmän tarpeista ja ajattelutavasta. Esimerkiksi maahanmuuttajien parissa toimittaessa samasta kulttuuriympäristöstä tulevan vertaistoimijan saatetaan myös nähdä herättävän samastumispintaa ja luottamusta eri tavalla kuin valtakulttuurista tulevan ammattilaisen. Tämä korostuu erityisesti, jos toimijoilla ei muuten ole yhteistä äidinkieltä.

“Digilähettiläät. Eli vertaisohjaus. Eli järjestöjen kautta saatiin iso joukko osa-, pikkasen osaavampia vertaisia, jotka sitten opasti näitä opastettavia niissä digitaidoissa, liitty ne sitten pankkipalveluihin tai e-terveyspalveluihin tai digilehtien käyttö.”

“Koulutetaan vertaisohjaajia ja sitten ajatuksena on se, että he ovat omankielisiä vertaisohjaajia ja he vetävät sit tämmösiä vertaisryhmiä, joissa keskustellaan sitten erilaisista aiheista (...) sinne sitten menee meidän työntekijä yhdeksi kerraksi vaikka, niin hän menee

kertomaan ihan perusasioita. Se, mistä voi löytää luotettavaa tietoa ja miten siihen kannattaa tietoon suhtautua.”

Omakielisyys edesauttaa saavutettavuudessa

Vertaisuuteen ja samastuttavuuteen liittyä omalta osaltaan myös kysymys siitä, millä kielellä mediakasvatusta tarjotaan. Eri toimijat näkivät tärkeänä, että mediakasvatusta voi saada omalla kielellä. Tähän on käytännöllisiä, parempaan ymmärrettävyyteen liittyviä syitä, jotka liittyvät saavutettavuuteen. Pidettiin tärkeänä, että käytetyssä kielessä huomioidaan sekä suomen- että muunkielisten vastaanottajien kielelliset haasteet. Tuoloin toimintatavoissa ja oppimateriaaleissa tulisi tarpeen mukaan huomioida myös esimerkiksi luku- ja kirjoitustaidottomat. Omakielisyyteen liittyä myös kulttuurisia ulottuvuuksia, jotka ulottuvat pidemmälle kuin ymmärrettävyyteen. Omalla kielellä saadun mediakasvatuksen nähtiin olevan vastaanottajalle helposti lähestyttävää ja laadukasta, koska omalla kielellä kulttuuriset vivahteet ja merkitykset eivät ole kadonneet käännöksen myötä.

³³. Medialukutaito Suomessa (2019), s. 26.

”Omakieliset työntekijät. (...) pyritään opettamaan, kouluttamaan, opastamaan siinä, että mistä kannattaa tietoa hakea, mihin kannattaa luottaa (...) luottamuksen rakentaminen tietysti vie paljon, koska sitten ne työntekijätkin, työntekijöiden täytyy olla sen heidän taustayhteisön hyväksymiä sitten, että sillä tavalla et he tietää, että tää nyt on todellakin luotettavaa tietoa.”

”Laadukas, niin saamelaisten kannalta se laadukas tarkoittaa mun mielestä sitä, et se ois omakielistä ja se lähtis omasta kulttuurista. Et niin kun äsken sanoin, niin se pelkkä kääntäminen ei riitä. Vaan ku tehtäs mediakasvatusta, niin pitäis ymmärtää saamelaisten omaa tämmöstä kuvakieltä ja koodistoa ja niin kuin näitä.”

Digitaalisuuden hyödyntäminen

Digitaalisuuden mahdollisuuksien hyödyntäminen on toimenpide, joka nostettiin esille kansallisen mediakasvatuksen linjauksissa osana kattavan mediakasvatuksen tavoitteita. Myös useat haastateltavat näkivät digitaalisuuteen perustuvat menetelmät hyvänä toimintatapana. Esimerkiksi digiopastuksen antaminen etäyhteyksin

tai maantieteellisesti vaikeasti saavutettavien kohderyhmien kohdalla olivat jo sovellettuja toimintatapoja, joissa nähtiin edelleen laajentamismahdollisuuksia. Digitaalisuus voi mahdollistaa saavutettavuuden (esimerkiksi puheeseen perustuvat sovellukset) myös erityisryhmille, joilla on haasteita perinteisen kirjoitetun tekstin suhteen.

Tavoittamisen helpottamisen lisäksi digitaalisuus mahdollistaa kiinnostavien sisältöjen tuottamisen. Yksittäisenä hyvänä esimerkkinä digitaalisuuden hyödyntämisestä nostettiin Ylen digitreenit ja Ylen oppimisen sisällöt. Juuri Ylellä on myös potentiaalisesti mahdollisuus tavoittaa suuria yleisöjä, vaikka se muiden toimijoiden tavoin kilpaileekin kohderyhmän ajasta ja huomiosta.

”Pohjois-Suomessa missä välimatkat nyt on ihan todella pitkiä, niin siellä asukas- ja kyläyhdistysten kautta tää tämmönen digitaitokoulutus, johon sitten voisi yhä enemmänkin yhdistää tätä mediakasvatusta, ni toimii niin kuin niiden kautta tosi vahvasti. Ne on aktiivisia, niillä on kylätiloja ja kylätaloja. Ja se perinne on jo aika pitkä siel Pohjois-Suomessa, et siellä digiloikka on tavallaan jo tehty kauan sitten.”

”Digitaalisuus antaa siihen mahdollisuuden, luontevan mahdollisuuden tehdä sinne semmosta osallistavaa sisältöä sinne verkkoon.”

Digitalisoituminen mahdollistaa myös pelilliset menetelmät mediakasvatuksen toteuttamisessa. Menetelmät soveltuvat omaan oivaltamiseen perustuvaan oppimiskäsitykseen, jolloin oppimisprosessissa toimijaa ohjataan erilaisilla pelillisillä elementeillä tarkastelemaan käsiteltäviä aiheita eri näkökulmista. Menetelmällisesti pelillistäminen nähdään parhaimmillaan hyvänä toiminnan motivaattorina.³⁴ Pelillistämisen menetelmiä on käytetty erityisesti varhaiskasvatuksessa erilaisten teemojen opetuksessa, mutta menetelmiä on sovellettu myös aikuisten kohdalla.

”[Toimivia ovat] pelilliset jutut, jossa käyttäjä itse pääsee jotenkin testaamaan tai kokeilemaan ja sitä kautta oivaltamaan.”

³⁴. Hamari (2013), s. 115–116. https://www.pelikasvatus.fi/pelikasvattajan_kasikirja.pdf

“Sosiaalisen median taitojen testi, (...) se tehtiin Google Forms -alustalle (...) näkisin, et tässä vois olla semmosta, et ihmisillä on helppo tehdä se, se tulee Facebookin uutisvirtaan ja sit niinku että kokeilepa, osaatko käyttäytyä somessa.”

“Aikuisten materiaali ollaan suunnattu niin, että se on vähän silleen piilotetusti tehtävän mallinen, eli siel vaan annetaan pohdittavaa, että klikkaa ruutuu, jos olet samaa mieltä tästä asiasta, eli et se kehottaa enemmän tämmöseen omaan pohdintaan kuin siihen, että tee tehtävä.”

Kohderyhmän tarpeista lähteminen ja yhteiskehittäminen

Yhtenä kansallisten mediakasvatusohjelman toimenpiteistä on kasvatuksen kohderyhmien osallistaminen, jolloin mediakasvatusta suunniteltaessa, kehitettäessä, tutkittaessa ja toteutettaessa kohderyhmiin kuuluvat ihmiset voivat mahdollisuuksien mukaan vaikuttaa toimintaan, sen tavoitteisiin, sisältöön ja käytännön toteutukseen³⁵. Lähestymistapa on luonteva ottaen huomioon, että mediakasvatuksen yhtenä lähtökohtaisena tavoitteena on aktiivisen kansalaisuuden ja osallisuuden vahvistaminen. Laajimmillaan osallistaminen tarkoittaa

aktiivista toimintatapojen kehittämistä ja tavoitteiden asettamista yhteistyössä kohderyhmien kanssa, suppeammassa muodossa osallistaminen tarkoittaa esimerkiksi valmiiden materiaalien testaamista ja muokkaamista kohderyhmän palautteen pohjalta. Haastattelutavat nostivat esiin joitakin tällaisia ns. yhteiskehittämiin tai käytettävyytutkimukseen liittyviä käytänteitä esimerkkeinä hyvistä käytänteistä.

Tarpeiden ja tavoitteiden määrittely kiinteässä yhteistyössä kohderyhmän kanssa auttaa paitsi kohderyhmää havaitsemaan omat mahdollisesti piilevät tarpeensa, myös lisää mediakasvattajatahon ymmärrystä kentästä, jolloin toimivien ja relevanttien toimintatapojen löytäminen on helpompaa. Kohderyhmää saatetaan myös osallistaa esimerkiksi projektien suunnittelemisessa tai oppimateriaalien tuottamisessa. Näin kasvattajaorganisaatio saa arvokasta tietoa toimintansa tueksi.

“Näitten yksittäisten jäsenjärjestötahojen tilaajien kanssa, keskusteluissa käydään läpi sitä, niitä mitä he tarvitsevat, heidän tarpeitaan... puhutaan yhteiskehittämisestä, että hyvinkin käydään sitä keskustelua, että me nähdään että meidän asiantuntemusta on myöskin ymmärtää niitä tarpeita, mitä he ei osaa

itse kuvata. (...) sillä tavalla me tavaltaan rakennetaan myös tietoisuutta tarpeista.”

“Silloin kun sitä lähdettiin suunnittelemaan, niin kokemusasiantuntijojitten, he toivoivat ja tehtiin sillon ihan siihen ensimmäiseen hankkeeseen sitten aika nopeesti se hankemuutos, et ei lähdetty sitä kurssimuotosuutta, mitä rahottaja oli ajatellu. Vaan lähdettiin tähän yksilöohjaukseen.”

“Oikeesti tehään sitä mitä te haluatte, niinku sen porukan kanssa. Niin se on tosi mielekäs tapa myöskin tehdä, (...) Varmaan mielekäs myös osallistujille, mutta onhan se nyt itsellekin kun ei tarvi itekseen pohtia, että mitähän noi haluis.”

³⁵. Medialukutaito Suomessa (2019), s. 16.

Verkostoituminen erityyppisten toimijoiden kanssa

Kuten edellä käsiteltiin, verkostoituminen eri toimijoiden kanssa nähtiin ensiarvoisen tärkeäksi käytännön mediakasvatustyössä. Siten voitiin vaihtaa tietoa ja jakaa hyviä käytäntöjä. Vaikka verkostoituminen omantyyppisten toimijoiden kanssa nähtiin tärkeäksi, hyvänä käytäntönä esiin nousi erityisesti se, että toimitaan muidenkin kuin oman alan toimijoiden kanssa. Tämän nähtiin avaavan laajempia mahdollisuuksia toiminnan kehittämiseen kuin omalla toimijakentällä pysyttäytyminen. Verkostotyön kehittäminen nostettiin esiin myös kansallisissa mediakasvatustilaisuuksissa.

“Me on lähdetty tekemään sitä yhteistyötä ihan yrityspuolen kanssa, sit me on lähdetty järjestöjen, yliopistojen, kirjastojen(...) tavallaan rikottu niitä rajoja, että järjestöt on järjestökentällä ja julkinen sektori on omallaan. Sitä kehitystä mä haluaisin nähdä tulevaisuudessa paljon enemmän.”

“Me ollaan vapaan sivistystyön kentällä kansalaisopistot ja kansanopistot ja kaikki ne on niin erilaisia. Et me ollaan jotain jossain hankkeissa tehty yhteistyötä, mut se on tosi vaikeeta sen takia, että kai-

killä on niin erilainen toimintatapa, että ehkä meidänkin kannattais verkostoitua enemmän sitten vaan niin kuin joidenkin järjestöjen kanssa, kuin vapaan sivistystyön kentän sisällä pelkästään.”

Verkostoituminen erilaisten toimijoiden kanssa nähtiin hyödyllisenä myös kohdeyleisön tavoitettavuuden kannalta. Toimijat, joiden kohdeyleisö on laaja, kuten kirjastot, näkivät hyödylliseksi hakea yleisöjä omien asiakkaiden lisäksi erilaisten järjestöjen ja yhdistysten kautta. Näin voitiin tavoittaa tehokkaammin tiettyjä oman toiminnan painopisteeksi määritettyjä kohderyhmiä tai tavoittaa uusia kohderyhmiä.

“Tehään sellasta verkostokarttaa, ja mietitään et missä meillä on niitä puutteita. Tai semmosia aukkoja, että ketä me ei tavoiteta, ja et mitä kautta voitais. Et just nää yhdistykset tuntuu itellä nyt sellaselta, joka vois olla yks mahdollisuus, että heidän kauttaan sitten pääsis ainakin tiettyjen ihmisten. Ja sitten just on niin monenlaisia porukoita, tulee mieleen vaikka partiolaiset tai martat tai tällaiset, et sitä kautta sitten tavoitais.”

“Pohjois-Suomessa (...)koska siellä välimatkat nyt on ihan todella pitkiä, niin siellä asukas- ja kyläyhdistysten kautta tää tämmönen digitaitokoulutus, johon sitten voisi yhä enemmänkin yhdistää tätä mediakasvatusta, ni toimii niin kuin niiden kautta tosi vahvasti.”

Aikuisten tavoittaminen

Aiemmin käsitelimme, kuinka verkostoituminen erityyppisten toimijoiden kuten järjestöjen kanssa voi auttaa yleisöjen tavoittamisessa ja kuinka etäyhteyksin ja digitaalissa muodossa olevilla, kaikkien saatavilla olevilla oppimateriaaleilla voidaan tavoittaa yleisöjä. Digitaalisen kohtaamisen vastapainona puheenvuoroissa nousi esiin jalkautumisen merkitys; se että mennään fyysisesti sinne missä asiakkaat ovat.

“Ehdottomasti kannustan niitä kuntia, joissa on kirjastoauto viemään digitukea ja mediakasvatusta kirjastoautolla. Ja sitten meillä on tämmönen nyt alottanut tämmönen liikkuva kirjastopalvelut, joka vie tavallaan pop up -kirjastoja ympäri kaupunkia. (...) Oltais siellä, missä ihmiset on ja sit siellä ehkä sitten ja siihen yhdistettynä tämä mielenkiintolähtöisyys, niin ois sitä.”

“Jos nyt ajattelee vaikka... Lapin harvaan asuttua seutua, niin kyllähän siellä kuitenkin kirjastolla on merkittävä rooli, siinä saavuttamisessa ja kirjastoautoilla. Ja sitten, järjestöillä jotka ... menee kuitenkin mahdollisimman lähelle erilaisessa toiminnassaan.”

Jotta tieto toiminnasta ylipäänsä tavoittaisi yleisön, toiminnasta tiedottamisessa tulee huomioida aikuisten vaihtelevat mediankäyttötottumukset ja -taidot esimerkiksi digitaalisen maailman ja sosiaalisessa mediassa liikkumisen suhteen. Tähän yhtenä toimijoiden käyttämänä ratkaisuna on monikanavainen viestintä.

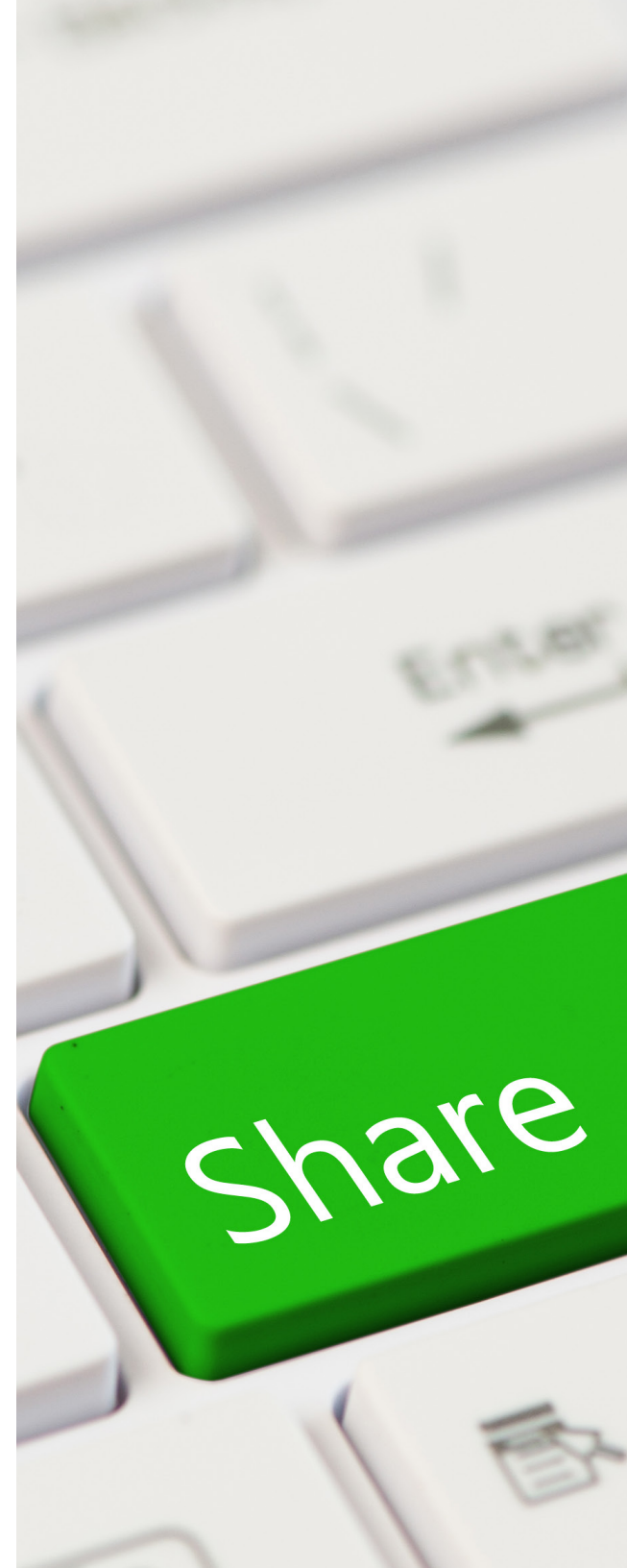
“Kun puhutaan digitaidoista, niin ei voida pelkästään viestiä digissä, et pitää viestiä perinteisissä kanavissa. Siks se on se jalkautuminen, et siks meil on ollu ne alueelliset hankkeet, että tarvitaan sitä, että paikallisen Prisman tuulikaapissa on se lappu. Sit tarvitaan, et siel kirjaston ilmoitustaululla on se lappu, ja sitten kahvilan Pirjo osaa neuvoa, että tuol kansalaisopistos on se hyvä kurssi, et mee sinne. Et se on niin – ei oo mitään sellaista yhtä kanavaa, millä me voitais tavoittaa koko aikuisväestö.”

Tulosten ja toimintamallien avoin jakaminen

Tulosten ja toimintamallien avoin jakaminen on yhtenä kattavaan mediakasvatukseen liitettynä toimintamuotona mediakasvatuksen kansallisissa linjauksissa. Avointa jakamista pidettiin myös toimijoiden keskuudessa toimivana käytäntönä, koska sen nähtiin säästävän resursseja. Jos tuloksia ja toimintamalleja ei jaeta avoimesti, riskinä nähtiin, että samoja asioita tehdään toisista tietämättä usealla taholla. Avointa jakamista tarvitaan erityisesti sirpaloituneella toimintakentällä.

“Me pyritään toimimaan yhteistyössä siis kaikkien mediakasvatustahojen kanssa. Avoimesti. Ja nimenomaan yllyttää siihen, että käyttäkää kaikkea, mitä me ollaan tehty. Ei omista mitään näistä.”

“Kirjastot on vähän yhteistoiminnassa perustamassa oppi-nimistä oppimisalustaa, johon tuotais vähän tämmöset täydennyskoulutusmaiset kurssit pitkin Suomea. Et me pyrittäis jakamaan niitä toisillemme ja sitä sisältöä koordinoitais yhdessä.”

Sisältöjen ja käytäntöjen mallintaminen

Muutama mediakasvatuksen parissa työskentelevä toimija oli tuotteistanut tekemäänsä mediakasvatusta koostamalla mediakasvatusmateriaaleistaan monistetavia tietopaketteja, joita eri tahot voivat ottaa käyttöön. Tuotteistaminen saattoi tarkoittaa asiasisällön luomista senkaltaiseksi että se on helposti sovellettavissa eri toimijoille tai hyvien toimintamallien konseptoimista ja levittämistä eteenpäin. Toimijat toivat esiin, että kuten sisältöjen avoin jakaminen, tuotteistaminen säästää parhaimmillaan resursseja. Edut ulottuvat kuitenkin pidemmälle, koska tätä kautta mediakasvatustyöhön voidaan tuoda kaivattua systemaattisuutta.

Yksi kansallisten mediakasvatuksen linjausten systemaattiseen mediakasvatukseen liitetystä toimenpiteistä on mediakasvatuksen mallintaminen. Linjauksen toimenpidekuvauksessa mallintaminen määritellään seuraavanlaisesti: "Kuvaillaan mediakasvatustyötä, sen kehittämistä ja arviointia jaettaviksi toimintamalleiksi. Hyödynnetään ja kehitetään edelleen olemassa olevia mediakasvatuksen malleja kontekstien ja kohderyhmien erityisyys huomioiden." Tuotteistamisen parissa tehtävä työtä voisi luonnehtia askeleeksi kohti tämänkaltaista mallintamista. Tämänkaltaisen mediakasvatustyön mallintaminen nousi myös esiin parissa organisaatioissa tai hankkeissa tehdyn työn yhtenä tavoitteena.

"Me haluttiin jotenkin vähän konseptoida sitä meidän mediakasvatustoimintaa kouluille, että meillä ois sellanen valmis esite, (...) Et siellä on joka luokkasteelle oma mediakasvatuspakettinsa, ja sillä on tietty teema ja tietty vetäjä ja näin. Ja näin ei tarvi myöskään sitten aina jokaiselle luokalle erikseen suunnitella sitä tuntia. (...) Ja nyt sitten halutaan laajentaa aikuisiin myös, (...) Et meillä ois niit valmiita paketteja, ne on vähän erilaisista aiheista ja sit me voitais tarjota niitä esimerkiksi yhdistyksille tai tarvittaessa voidaan vetää ihan tämmösenä kurssimuotosenakin niitä."

"Meidän koulutuksessa on ollu hyvin erilaisista paikoista, tällä viikolla just Vantaan palvelukeskus kanssa rupes miettimään, et miten he vois omille asiakkailleen, (...) sitä voi versioda aika helposti (...) siinä on ollu semmosia elementtejä, joihin on ollu eri toimijoiden helppo tarttua."

Vaikka toimintatapojen monistaminen ja jakaminen koettiin tärkeäksi tietoisuuden levittämiseksi ja päällekkäisen työn välttämiseksi, nähtiin, että toimivinta on, jos

paikalliset olosuhteet ja niistä nousevat mahdollisesti erilaiset tarpeet huomioidaan toimintavoissa ja materiaaleissa.

"Eikähän kaikki kiinnosta kaikkialla, et se mikä toimii Helsingissä, ei välttis toimii lissä."

Strategia auttaa toiminnan systematisoinnissa ja perustelemisessa

Useilla tahoilla nähtiin, että mediakasvatuksen toteuttamista edistää, jos mediakasvatus on nimetty ja sillä on määritelty asema joko omana suunnitelmanaan tai osana suuremman toimijan, kuten kunnan strategiaa. Myös laajempiin kansallisiin mediakasvatuksen linjauksiin viitattiin toimintastrategian luomista tukevana tekijänä. Strategia auttaa tekemään mediakasvatustoiminnasta tavoitteellisempaa ja systemaattisempaa. Esimerkiksi kirjastoissa tehdään mediakasvatustyötä, jonka voi katsoa olevan jatkumoa kirjastojen kansansivistykselliselle tehtävälle. Työtä on tukenut kirjastolaki, jonka määrittämiin yhtäläisten sivistyksellisten mahdollisuuksien ja aktiivisen kansalaisuuden tavoitteisiin mediakasvatus luontevasti asettuu.

Tältä pohjalta mediakasvatustyötä on edelleen systematisoitu muodostamalla paikallisia mediakasvatust suunnitelmia, joissa on kartoitettu kirjastoissa tehtävää mediakasvatustyötä ja luotu suuntaviivoja lasten lisäksi myös aikuisten parissa tehtävälle mediakasvatustyölle ³⁶. Aikuisopetuksessa mediakasvatussisältöjen saaminen osaksi opetussuunnitelmaa auttaa huomioimaan suunnittelutyössä, toteutuvatko eri kursseilla mediakasvatukselliset tavoitteet tai medialukutaidon eri osa-alueet.

Virallisen suunnitelman myötä mediakasvatuksen tarpeellisuutta on helpompi puolustaa ja mediakasvatustoiminnalle raivata tilaa sekä organisaation sisällä että suhteessa ulkopuolisiin toimijoihin. Kun mediakasvatustyö on kirjattu työyhteisön tavoitteisiin, strategioihin ja toimintasuunnitelmiin, toiminnan tärkeyttä ei tarvitse perustella työyhteisössä, ja se auttaa myös toiminnan resursoinnissa. Myös mediakasvatuksen linjauksissa mediakasvatuksen suunnitelmallisuuden kehittäminen nähtiin yhtenä tavoitteena.

“Nyt yhtiön strategiassa tämä mediakasvatus on nostettu tärkeäksi elementiksi. Ja just se, että kehitetään sitä ja tehdään yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa, niin se on nyt meillekin selkeä linjaus siihen, että tämä on nyt aihealue, mihin

halutaan panostaa sekä ajankäytöllisesti että sitten myös muulla tavalla resurssillisesti.”

“Meitä auttaa se, että... meillä on sieltä politiikkaohjelmasta, nuorisotyön ja politiikan ohjelmasta, niin siellä on tämä mediakasvatus, tai medialukutaito, (...) mediakasvatusosaamisen vahvistaminen. Elikkä ne löytyy selkeesti käsitteinä niille meille asetetuissa tavoitteissa. Ja silloin meidän ei tarvi käyttää hirveesti aikaa siihen, että me perustellaan että miksi me jotakin tehdään.”

“Helsingin kaupungin strategiassa kun korostuu aika voimakkaasti tää osallisuus, niin siihen... et just tämmönen, niinku tää opintopiiri-ajattelu, et alueella olevat toimijat, annetaan heille mahdollisuus toimia enemmän tai vähemmän omaehtosesti. Niin tämmönen... kaupungin strategiaan nojaava toiminta, ja sen hyödyntäminen, niin se on aina helpompi sitten perustella.”

Sen lisäksi että strategiat tuovat toimintaan suunnitelmallisuutta, niiden myötä mediakasvatustoiminnan arvopohja tulee näkyväksi. Haastateltavat erityyppisissä organisaatioissa näkivät, että työyhteisön jakamat yhteiset arvot siitä, että mediakasvatustyö on tärkeää, tukee heidän mediakasvatuksen parissa tekemäänsä työtä. On arvattavaa, että organisaatioissa tai hankkeissa, joissa mediakasvatustyö on vahvemmin toiminnan keskiössä, sen tärkeyttä ei koettu kyseenalaistettavan. Mutta myös organisaatioissa, joissa mediakasvatus ei ollut toiminnan ydinaluetta – kuten suurimmassa osassa organisaatioista – koettiin näin.

³⁶. Esim. Mikkelin seutukirjasto, Lounais-Suomen kirjastot.

+ Kansalliset mediakasvatuksen linjaukset - kohti kattavaa, laadukasta ja systemaattista aikuisten mediakasvatusta

Kuten edellä olemme kuvanneet, Kansallinen audiovisuaalinen instituutti muodosti vuonna 2019 opetus- ja kulttuuriministeriön toimeksiannosta kansalliset mediakasvatuksen linjaukset ³⁷. Valmistelu toteutettiin yhteistyössä opetus- ja kulttuuriministeriön kanssa sekä

poikkihallinnollisessa ja -sektoriaalisessa yhteistyössä mediakasvatuksen alan toimijoiden kanssa. Linjauksissa esitetään tavoitteiden lisäksi niiden saavuttamista tukevia toimenpide-ehdotuksia.

Kansallisissa mediakasvatuksen linjauksissa keskeisimmiksi tavoitteiksi ja toimenpiteiksi määriteltiin seuraavat osa-alueet:

³⁷. Medialukutaito Suomessa (2019).

Tavoite 1: Kattava mediakasvatus

Toimenpiteet:

- eri aihepiirien huomioiminen mediakasvatuksessa
- mediakasvatuksen suuntaaminen eri ryhmille
- verkostotyön kehittäminen
- digitaalisuuden mahdollisuuksien hyödyntäminen
- paikallisen ja alueellisen mediakasvatustyön kehittäminen
- mediakasvatuksen viestinnän kehittäminen
- toimijoiden vahvuuksien hyödyntäminen mediakasvatustyössä
- toiminnan tulosten avoin jakaminen

Tavoite 2: Laadukas mediakasvatus

Toimenpiteet:

- tutkimusperustaisuus
- mediakasvatusosaamisen kehittäminen
- mediakasvatuksen arvioinnin kehittäminen
- kasvatuksen kohderyhmien osallistaminen ja arvostaminen
- kansainvälinen yhteistyö
- tavoitteellisuuden ja toimintatapojen kehittäminen
- mediakasvatuksen arvopohjan näkyväksi tekeminen
- ajankohtaisuus ja ennakointi

Tavoite 3: Systemaattinen mediakasvatus

Toimenpiteet:

- mediakasvatuksen tietopohjan vahvistaminen
- rahoituspohjan vahvistaminen ja monipuolistaminen
- mediakasvatuksen suunnitelmallisuuden kehittäminen
- mediakasvatuksen johtamisen kehittäminen
- olemassa olevien rakenteiden huomioiminen
- mediakasvatustyön mallintaminen

Käsillä olevassa tutkimuksessa haluttiin yhtenä osiona selvittää, kuinka linjauksia ja niihin liittyviä toimenpiteitä tällä hetkellä toteutetaan aikuisten parissa tehtävässä mediakasvatustyössä. Haastateltuja toimijoita pyydettiin siten peilaamaan omaa mediakasvatustoimintaansa mediakasvatuksen linjauksissa esitettyihin tavoitteisiin

ja toimenpiteisiin. Linjauksissa ilmaistiin, että tarkoitus ei ole että kaikki tekisivät kaikkea, vaan toimenpiteitä voidaan toteuttaa oman toiminnan lähtökohdista käsin. Tämä toimijoiden osin erityyppinen toiminnan fokus on pyritty ottamaan huomioon myös tässä arvioissa. Vaikka kaikki yleistavoitteet (kattava, laadukas ja sys-

temaattinen mediakasvatus) nähtiin tärkeinä, omassa toiminnassa yleisimmin tutumpia ja käytetympiä olivat kattavaan ja laadukkaaseen mediakasvatukseen liitetyt toimintatavat. Kuitenkaan näilläkin alueilla monia toimenpiteitä ei ainakaan toistaiseksi laajalti toteutettu omassa toiminnassa.

Kattava mediakasvatus tarkoittaa mediakasvatuslinjausten mukaisesti sisällöllisesti, näkökulmiltaan, kohderyhmiltään sekä maantieteellisesti kattavaa mediakasvatusta ³⁸. Haastateltujen keskuudessa kattavan mediakasvatuksen alueella useimmin mainittuja omaa työtä kuvaavia toimenpiteitä olivat mediakasvatuksen suuntaaminen eri ryhmille, toiminnan tulosten avoin jakaminen ja digitaalisuuden mahdollisuuksien hyödyntäminen. Mediakasvatuksen suuntaaminen eri ryhmille on luontevaa erityisesti kirjastojen kaltaisille organisaatioille, joilla on määritetty tehtävä laaja-alaiseen palveluun, mutta myös organisaatioissa tai hankkeissa, joiden kohderyhmä on määritelty tarkemmin, mediakasvatusta katsottiin suunnattavan erityyppisille toimijoille. Myös toiminnan tulosten avoin jakaminen muille toimijoille oli toimintamallina erityyppisissä organisaatioissa. Digitaalisuuden mahdollisuuksien hyödyntämisen nähtiin saaneen lisää pontta korona-aikana, mutta sen mahdollisuuksien esimerkiksi alueellisen saavutettavuuden kannalta nähtiin ulottuvan tätä laajemmalle. Mediakasvatuksen viestinnän haasteisiin vastattiin esimerkiksi tavoittelemalla toimijoita monikanavaisesti, mutta varsinaista viestinnän kehittämistyötä ei juuri tehty.

Laadukas mediakasvatus on mediakasvatuslinjausten mukaisesti mm. merkityksellistä ja yhdenvertaista, ja sen laatua arvioidaan ja kehitetään tutkimusperustaisesti. Laadukkaaseen mediakasvatukseen sisällytettyjä toimenpiteitä, kuten tutkimusperusteisuus, kansainvälinen yhteistyö, mediakasvatusosaamisen kehittäminen, kohderyhmien osallistaminen sekä ajankohtaisuus ja ennakointi toteutettiin muutamissa organisaatioissa. Toimijoiden moninaisuus toimintatavoissa ja jossain määrin myös resursseissa tulee kuitenkin esille erityisesti kansainvälisen yhteistyön kohdalla. Vaikka kansainvälistä yhteistyötä tehtiin muutamissa organisaatioissa, lähes yhtä monet organisaatiot keskittyivät kotimaiseen mediakasvatustoimintaan. Kansainvälistä yhteistyötä tehtiin osallistumalla kansainvälisiin tapahtumiin tai olemalla mukana kansainvälisissä verkostoissa. Se ei ollut kuitenkaan samalla lailla intensiivistä tai konkreettista kuin suomalaisten toimijoiden kanssa tehtävä työ. Mediakasvatustyön tutkimusperusteisuutta pidettiin tärkeänä erityyppisissä organisaatioissa. Tutkimusperusteisuus saattoi tarkoittaa tutkimuksen seuraamista ja tulosten soveltamista omaan työhön, tai – hieman harvemmin – kiinteämpää yhteistyötä tutkimusmaailman kanssa. Jos tutkimusperusteisuuteen viitattiin, tutkimustiedon nähtiin auttavan toiminnan suunnittelemisessa ja kehittämisessä. Tutkimuspohjaista oman mediakasvatustyön arviointia ei toimijoiden keskuudessa juuri tehty.

Mediakasvatuksen systemaattisuutta kehitetään mediakasvatuslinjausten mukaan toiminnan suunnitelmallisuudella, johtamisella sekä resurssien tarkoituksenmukaisella kohdentamisella ³⁹. Systemaattisen mediakasvatuksen toimenpiteitä toteutettiin mediakasvatuksen parissa vähemmän kuin kattavuuteen ja laadukkuuteen liittyviä toimenpiteitä. Mediakasvatuksen suunnitelmallisuuden kehittämistä ja systemaattista tietopohjan vahvistamista tehtiin muutamissa organisaatioissa, mutta haastatteluissa tuli laajalti esiin että tarvetta tämänkaltaiseen toimintaan koetaan selvästi nykytilaa enemmän. Suunnitelmallisuuden kehittämistä kaivattiin eri toimijoiden keskuudessa sekä omassa toiminnassa että yleisemmin mediakasvatuskentällä. Myös rahoituspohjan vahvistaminen ja monipuolistaaminen nähtiin tärkeänä, mutta siihen liittyvää työtä ei tyypillisesti tehty organisaatioiden sisällä.

³⁸. Medialukutaito Suomessa (2019), s. 14.

³⁹. Emt., s. 18.

+ Tulevaisuus – toiveita ja ratkaisuja

Haastattelun lopuksi asiantuntijoilta kysyttiin, peilaten mediakasvatustilinjoisten toimenpide-ehdotuksiin, miten aikuisten medialukutaidon edistämistä tulisi Suomessa kehittää eri tasoilla, paikallisesti/alueellisesti, kansallisesti, jotta se olisi mahdollisimman kattavaa, laadukasta ja systemaattista. Pohdintoja siitä, miten aikuisten mediakasvatusta voisi keittää tuli esille läpi haastatteluiden ja näitä asioita on tuotu esille tässä raportissa jo aiemmin, kun kuvataan aikuisten mediakasvatuskentän tilaa ja sen haasteita. Haastatteluissa keskeisenä teemana oli, miten aikuisten mediakasvatuksen kenttää voisi kehittää. Näkökulma toisin sanoen painotti nykyisten edistämistarpeiden tunnistamista, vaikka kentällä Suomessa on jo paljon hyvää, laadukasta toimintaa ja osaavia tekijöitä.

Seuraavassa esitetään haastatteluissa esille nousseet keskeisimmät toimenpide-ehdotukset. Ne voidaan jaotella viiteen osa-alueeseen: Mediakasvatuksen tunnet-

tuuden edistäminen, koordinaatio ja ohjaus, tutkimusperustaisuuden vahvistaminen, mediakasvatustason lisääminen ja rahoituksen kehittäminen. Osa-alueet läpäisevät ja yhdistävät mediakasvatustilinjoisten kattavan, laadukkaan ja systemaattisen mediakasvatuksen toimenpiteet ja tavoitteet. Ne esitetään tässä kuitenkin linjoisten tavoitteiden mukaisessa järjestyksessä. Mediakasvatuksen tunnettuuden kehittäminen ja koordinaatio ja ohjaus liittyvät kattavan mediakasvatuksen tavoitteisiin, tutkimusperustaisuuden ja mediakasvatustason lisääminen laadukkaan mediakasvatuksen tavoitteisiin. Koordinaatio ja ohjaus sekä tutkimusperustaisuuden vahvistaminen liittyvät vahvasti myös systemaattisen mediakasvatuksen tavoitteisiin, samoin kuten rahoituksen kehittäminen.

Mediakasvatuksen tunnettuuden edistäminen

Aikuisten mediakasvatuksen kattavuuden näkökulmasta

keskeistä on nostaa eri toimijoiden ja kansalaisten yleistä tietoisuutta mediakasvatuksesta ja sitä kautta tehdä mediakasvatuksen teemoja tunnetuksi. Tässä keinona nostettiin esille useamman haastateltavan ajatuksissa valtakunnallinen kampanja tai kampanjat, joiden avulla tietoa medialukutaidoista saataisiin vahvemmin kaikkien kansalaisten yleiseen tietoisuuteen. Kampanjojen avulla voidaan pyrkiä vaikuttamaan myös aikuisten oppimiskäsityksiin ja siten asennemuutokseen, kansanvalistuksen hengessä.

“Se on niinku asennemuutos enemmän mun mielestä kun se, että varsinaisesti opetetaan tai koulutetaan, et siinä mielessä semmoset hankkeet ja kampanjat, että toimii, jossa herätellään ajattelemaan tai tuodaan jotain uusia ajatuksia, näkökulmia, kun se että tehdään joku varsinainen oppimateriaali.”

“Aikuisten itsekasvatuksen normalisointia, mikä myös on noissa mediataitolinjauksissa mainittu.”

Samalla tärkeäksi viestinnän tavoitteeksi nostettiin yleisen tietoisuuden lisääminen medialukutaitojen laajasta toimijakentästä. Tärkeää on nostaa myös tekijöiden tietoisuutta, sillä kaikki eivät aina tunnista tekevänsä mediakasvatusta.

“No, varmaan yks asia tulee mieleen, et jos vaan tämmöset mitä tekin teette nyt, semmosta duunii, et tää asia pidetään pinnalla, niinku medialukutaito. Ja sit kerrotaan mitä se tarkoittaa, et se ei tarkoita jotain mitä lapsille opetetaan koulussa, tai se ei tarkoita sitä että osaatko avata internet-selaimen ja löytää osoitekentän. Vaan et... et se ois joka paikassa pinnalla, tieksä, niinku... et mitä se tarkoittaa ja mitä se tarkoittaa just sulle?”

“Tämmösen ihan suuren aikuisyleisön tavoittaminen vaatii sit jotain semmosta valtakunnallista suurempaa kampanjaa tai hanketta, joka mun mielestä vois olla semmonen iso yhteisönnistus mediakasvatusjärjestöiltä, orga-

nisaatioilta, et se näkyy isosti ja laajasti bussipysäkeillä ja lehdissä ja ehkä telkkarissa tai. Muuten on aika vaikeeta tavoittaa iso porukkaa.”

Koordinaatio ja ohjaus

Koordinaatio ja ohjauksen tarve nousi toimenpidesuosituksista haastattelussa kaikkein vahvimmin esille. Aikuisten mediakasvatuksen kentän moninaisuuden ja hajanaisuuden sekä kohderyhmän heterogeenisyyden vuoksi tämä on ymmärrettävää. Toiminnan pistemäisyys tekee vaikeaksi pysyä kärryillä siitä, mitä kentällä tapahtuu, mitä muut tekevät ja mikä on strategisesti tärkeää. Haastattelussa koordinaatioon liitettiin sekä laajempia ohjaustason toiveita että hyvin konkreettisia käytännön työtä tukevia koordinaatioita sekä verkostoitumisen tukea. Ohjaus ja koordinaatio nähdään välttämättömäksi, jotta aikuisten mediakasvatus toiminta kehitty kattavaksi ja systemaattiseksi toiminnaksi.

Strateginen ja sisällöllinen ohjaus

Haastattelussa tulevaisuuden ratkaisujen viitekehyksenä toimivat mediakasvatuksen linjaukset ja niiden tavoitteet ja toimenpiteet. Mediakasvatuksen linjaukset ovat itsessään mediakasvatuksen kansallinen linjausasiakirja ja toimeenpanosuunnitelma valtionhallinnon tasolla. Suurin osa haastateltavista tunsivat linjaukset, mutta toisaalta niiden käytännön toimeenpano ja merki-

tys toimijakentälle ja toiminnan ohjaamisessa ovat vielä epäselvät. Mediakasvatuksen linjausten ohella haastatelussa nostettiin esille myös tarvetta vielä laajemmalle valtionhallinnon ylätasoon eli käytännössä hallitusohjelmason ohjelmalle, jossa lähtökohtana olisi kansalaisten digitaalisen maailman huomioon ottaminen kaikessa toiminnassa.

“Niin se lähtee ihan sieltä suoraan, että jos meillä olisi olemassa ylätasolla se, et meil ois ne ohjelmat joita laaditaan tehty suhteessa ihmisten digitaalisen maailman käyttöön ja siihen, et se digitaalinen maailma on yhtä reaalin -tyyppisesti, niin sitä pitäisi mennä paljon kauemmas ohjaamaan kuin se, et me tehdään mediakasvatussuunnitelma.”

Esille nostettiin myös, että mediakasvatuksen linjausten lisäksi tarvitaan laajempaa keskustelua mediakasvatuksen arvopohjasta, joka toimisi myös keinona sitouttaa eri sektoreilla ja toimialoilla työskenteleviä mukana yhteisten tavoitteiden edistämiseen.

“Sen selväksi tekeminen, että mihin arvoihin tää medialukukasvatus perustuu. Ja sillä tavalla ankkuroida sitten ne toimijat ja ihmiset siihen, että tehdään selväksi, että tää perustuu näihin ja näihin arvoihin (...) ja yhteiskuntaa ja sitä kautta edistetään oikeusvaltiota ja niin edelleen. Että siitä mä lähtisin sitä Suomessa kehittämään ja tavallaan sitä kautta sitouttaisoin näitä eri tasolla olevia toimijoita sit siihen. Ja kyl mä tässä sitten nää järjestöt on tietysti yksi tässä erilaiset järjestöt, jotka tätä voi edesauttaa ja tässä keskustelussa olla mukana. Media kokonaisuudessaan ja sitten päättäjät.”

Haastatteluissa toivottiin, että mediakasvatuksen linjauksia konkretisoidaan toimijakentälle selkeämmin. Tarpeena nähtiin selkeät priorisoinnit tavoitteissa ja etenkin toimeenpanossa ja siinä, mitä se merkitsee käytännön toimijoille. Lisäksi tarvitaan enemmän keskustelua siitä mitä mediakasvatus ylipäänsä on ja mitä se on suhteessa linjausten tavoitteisiin (kattava, laadukas, systemaattinen). Toimijat kaipaavat linjauksia konkreettisempaa etenemissuunnitelmaa aikuisten medialukutaidon edistämisessä.

“Medialukutaidon ohjelma, (..) se ei oo kauheen järjestelmällistä. Että jos se ois joku tällöinen ohjelma ja siihen ois mietitty joku strategia (...) semmonen varmasti edesauttas.”

“Mulla on suuret toiveet ton Kavin suhteen, että se selkeyttää että mitä se on se mediakasvatus, mitä se ei ole. Mitä on systemaattinen mediakasvatus, mikä on... mikä on mediakasvatusta joka tepsii. Ja jota tarvitaan. (...) et mitkä ois vaikka ne top kolme -asiat, joita kannattaa mediakasvatuksessa nyt tavoitella. Tän kaltasta, kaipaisin jotain keskitettyä, järkevää, perusteltua... ihan valtion taholta hyväksyttyä ja tavallaan allekirjoitettua, et hei, tää on nyt suomalaisen medialukutaidon... top viis -asiat. Niin semmosen tiedon saaminen on välillä aika vaikeeta.”

“Jos mietitään tollast valtakunnallistakin mediakasvatuksen toimintamallia, niin sen pitää olla äärimmäisen – ihan sama kuin jonkun meidän toiminnan pitäisi olla (...) äärimmäisen selkeää, johdonmukaista, hyvin viestittyä. Sen ei tarvii

ees välttämättä olla kauheen suurta, vaan pientä ja hyvin tehtyä, mut et sit siinä ois joku roadmappi näkyvissä, et nyt on aikuiset meidän kohderyhmänä.”

Linjausten tavoitteiden toteutumisen kanalta keskeisimmäksi nähtiin, että niitä kehitetään kokonaisuutena. Tärkeintä on, että on olemassa taho, joka koordinoi tavoitteita ja toimenpiteitä.

“Ei voi mitään nostaa näistä erikseen, vaan tää koko tematiikka, se on tämän kokonaisuus ja nää yksittäiset toimenpiteet tai tavoitteet, niin ne on kaikki tärkeitä. Mutta se mikä mun mielestä on kokonaisuuden kannalta tärkeätä on se, että nää kaikki tavoitteet jollakin tavalla saadaan yhteen pakettiin. Ja sehän on juuri sitä mitä, et jos jonkun hyppysissä se pitäis olla se kokonaiskoordinaatio.”

Yhteistyön ja verkostoitumisen tukeminen

Aiemmin raportissa mainituista verkostoitumisen haasteista johtuen yleisesti nähtiin olevan tarvetta nykyistä vahvemmalle toimijoiden välisen yhteistyön, verkostoissa tehtävän mediakasvatustyön, ja eri toimintamuotojen koordinoinnille ja sitä kautta toiminnan systematisoinnille. Selkeänä tarpeena ja keskeisenä toimenpiteenä haastatteluissa esille nostettiin verkostotyöskentelyn kehittäminen ja systematisoiminen. Se tarkoittaa edellä mainittua kokonaiskoordinaatiota. Koordinoiva taho toimii eräänlaisena institutionaalisen muistina, mikä auttaa karsimaan päällekkäistä työtä, jota kentällä haastattelujen perusteella tällä hetkellä tehdään paljon.

“Ja sen takia se olis tarpeellista olla joku tällöinen koordinoiva taho, joka tietää ja kerää sitä tietoa, ja pystyy vastaamaan näihin sitten kun se sitten tulee ajankohtaiseksi. Että ei lähdetä uudelleen sitten taas... tekemään jotakin mitä on kokeiltu jossakin vaiheessa, tai tutkittu jossakin vaiheessa.”

Koordinoinnin myötä varmistetaan, että tieto toisten tekemästä työstä ja toimintamalleista leviää, ja toiminnan resursseja säästyy.

“Tämmöstä mun mielest pitäis tehdä enemmän, et jos joku kartoittaa jotain, niin sit yhdessä käydä läpi ne sisällöt ja varmistaa se, ettei tuu päällekkäistä, ja myös sitten, että mahdollistetaan se, et yhdellä kyselyllä tai tiedonkeruulla sitten muutkin toimijat sais tarvitsemaansa dataa.”

Toiminnan päällekkäisyyksien karsiminen lisää vaikuttavuutta, ja siten on mahdollista päästä myös perusasioita pidemmälle.

“(...) Et valtiolla on olemassa e-oppiva alusta eli valtion oppimisalusta, jonne tuotetaan kursseja. Se on ihan hyvä, et valtionhallinnon virkamiehet pääsee niihin kursseihin, mut onko mitään järkeä, että julkisella puolella tuotetaan vain valtiolle. Esimerkiks nyt Kavi puhuu, että mahdollisesti mediakasvatuskurssi tulis sinne ja se olis vain valtion sähköpostiosoitteista käytössä. Enempää en voisi sanoa tuhlausta, et me tuotetaan se täsmälleen samanlainen kurssi sitten mahdollisesti kunnalliselle puolelle. Vai pitäisikö mahdollisesti hankkeidenkin päästä näihin kiinni? Niin se malli, et

meillä olis keskitetysti tässä maassa jossakin sellaisia kursseja, jotka on ammatillisesti tehty verkkokursseina, ni ois suositeltavaa.”

“On paljon pieniä toimijoita ja eri kokoisia toimijoita, jotka taistelee saman tyyppisten ongelmien ja haasteiden kanssa ja ehkä jokainen lähtee usein saman tyyppisellä ratkaisulla rakentaa vaikka samalla että artikkelipakettia omassa toimistossaan, mikä ei tietysti sit oo kauheen tehokasta resurssien käyttöä. Että tietenkin se, jos sen joku nappais sieltä semmosen ison liidin siitä, niin sais hyödynnettyä eri ihmisten työpanosta eri asioihin eikä niin, että samaa asiaa tehdään monessa paikassa.”

*“Intensiivisten verkostojen kautta myös tutkimustieto tulis sieltä silleen samalla, että sillä porukalla pysyttäis koko ajan kärryillä, ettei se olis vaan tää, että minä luen tässä 20 artikkelia vuodessa kaiken näiden muiden artikkelien lisäksi, mitä yritän ehtiä lukea. Ettei ne jää sinne tiet-
ylle tasolle.”*

Yhteistyön kehittämiseksi ehdotetaan myös sen paketo-
intia ja mallintamista.

*“Sellasta napakkaa selkeyttä ja just täm-
mösii erilaisii paketteja, erilaisii tapoi
ottaa osaa, että – ja myös sit sem-
mosta, ettei mitään asiaa voi väkisin
leipoo sisään, et jos ei se sinne johonkin
kokonaisuuteen solahda, niin sit pitää
vaan antaa olla ja miettiä, et miten sitä
kehitetään.”*

*“Jos on pienet, tiukat resurssit, niin silloin
sen yhteistyön pitäis olla tosi sellaista
napakkaa, tai sä voisit valita, et mä otan
tämmöisen S-, M-, vai L-, vai XL-paketin
sille yhteistyölle sen oman lähtökohdan
mukaisesti, et mitä mä pystyn antaa
ja mitä me pystytään kontribuoimaan*

tässä kohtaa.”

*“Myös se vaikuttaa siihen resurssiasiaan,
että sun on helpompi tehdä jotain,
kun on valmista ja jotain, mihin sä voit
mennä mukaan.”*

Yhteistyön koordinaatioon liittyy myös viestintä ja
verkostoituminen tapahtumien kautta. Tätä toivotaan
aikuisten mediakasvatuksen kentälle.

*“Vois heittää palloa jonnekin Mediakas-
vatusseuralle tai Kaville tai et joka vois
ehkä koota jonkunlaista semmosta aikui-
sista kiinnostuneita yhteen pöytään.
Koska näitä lapsille mediakasvatustyötä
tekeviä niitä löytää kyllä helposti.”*

*“Verkossa tapahtuvia keskustelutilaisu-
uksia, jotka olisivat varsin spesifejä ja
strukturoituja. Että päästäisiin siihen
jonkunlaiseen yhteiseen konsensuskseen
tietyistä asioista. Niin sit se lähtis siitä
eteenpäin.”*

*“Tutkijat voi omalla työllään kommu-
nikoida, mut sit järjestöt voi tavallaan
koordinoida sitä... ja tuoda tutkijoita ja*

*käytännön toimijoita yhteen erilaisissa
tapahtumissa ja seminaareissa.”*

*“Kivoja kun on foorumeja, joissa on
joku vaikka asiantuntija puhumassa,
niin sieltä saa sit siihen omaan työhön
ideoita ja lineja ja henkilöitä, henkilöiden
nimiä, keneen voi olla yhteydessä.”*

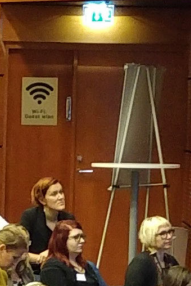
Toiminnan koordinoiminen myös mahdollistaa erilaisten
toimijoiden omien vahvuuksien kehittämisen.

*“Paljon paremmin otettais selvää siitä
mitä muut tekee sillä kentällä. Et sit me
pystyttäis joko tukea sitä niitten toisten
tukemista, koska meillä on tosi paljon
osaamista joillain alueilla, meidän fir-
massa. Niin me pystyttäis ehkä tehdä
yhessä, tai sitten tuottaa jotain semmo-
sta mitä kukaan muu ei tuota.”*

Näkökulmia lasten ja nuorten ja mediaan

Mediakasvatusta
Joni Merikivi, Aalto-yliopisto ja Helsingin yliopisto
joni.merikivi@aalto.fi, hetu@aalto.fi

Alueellisen toiminnan tukeminen

Haastatteluissa nähdään paitsi tarve yhtenäisille toimintamalleille ja materiaaleille, myös laajemmin yhteiselle tahotilalle ja ymmärrykselle mediakasvatuksesta ja mediakasvatuksen linjauksista. Valtakunnallisten ja alueellisten toimijoiden suhde ja yhteistyön rakentaminen tulisi ottaa paremmin huomioon.

“Mut se yks haaste, mitä mä mietin kans tässä, niin... mikä on alueellisten toimijoiden ja valtakunnallisten toimijoiden suhde. Jatkossa tämmönen... et jos mietitään, että on vaikka laadukas, kattava, systemaattinen, on semmonen ohjenuora, mitä kaikkien olis hyvä minusta osaltaan noudattaa. Mutta sitten mietin, että miten esimerkiksi alueellinen toiminta versus valtakunnallinen toiminta, niin mikä näiden suhde sitten on. Ja miten pitäis se yhteistyö rakentua sitten siihen”

“Koko valtakunnan mediakasvatusverkosto. Niillä on tehtävänsä, mutta (...) se ehkä, että semmoset vielä vahvemmin profiloidut alaverkostot.”

Käytännön työssä tarvitaan valtakunnallisten mallien soveltamista paikallisesti, sillä sama lähestymistapa ei välttämättä toimi kaikkialla alueiden erilaisten resurssien vuoksi. Toimintaa pitäisi koordinoida myös paikallisella tasolla eri toimijoiden välisenä yhteistyönä.

“Tietysti kunnalla on itsehallinto-oikeus, mutta se että meil ois esimerkiks jollain lailla koordinoitu se koulutus ja sitten tähän liittyvä toiminta yleensä paremmin ja se, että siihen kiinnitettäis esimerkiks kunnassa on muutakin tahoja eli koulu ja kunta on kokonaisuutena.”

Aikuisten medialukutaidon edistämisen työkalupakki

Hyvin monessa haastattelussa toivottiin konkreettista työkalupakkia tai tietovarantoa, johon on koottu hyviä käytäntöjä, tutkimustietoa ja erilaista muuta tukimateriaalia aikuisten medialukutaidosta ja sen edistämisestä. Vastaavia tieto- ja ideavarantoja on jo tehty mm. KAVIn ja Mediakasvatusseuran toimesta, mutta voi pohtia, miten olemassa olevia ratkaisuja voisi kehittää ja viestiä entistä tehokkaammin.

“Just se mitä Kavi nyt tekee, on tosi keskeistä. Että on joku, yks paikka josta sitä tietoa hakee.”

“Tulee erilaisia matalan kynnyksen hyviä käytänteitä, tietynlainen työkalupakki, et sit sitä rummutettas ehkä valtakunnallisesti sieltä VAKE-kirjaston tai sitten kirjas-tot.fi:n sivuilla.”

“Onko meidän verkostotyö sitä et meil on sivuilla ihan hirveä linkkikasa, et täälläkin on tätä ja täälläkin on tätä vai pitäisikö meillä olla jotenkin sellainen kotipesä, että sitä ei tee koulu erikseen, sitä ei tee kirjastot erikseen ja kappas vaan, Mediakasvatusseuralla on tuota ja Kavilla on tätä ja ne ei koskaan kohtaa toisiaan ja me tehään kauheasti päällekkäistä.”

“Käytännön tasolla levittämistä varmaan ja asian edistämistä vois helpottaa se, jos olis olemassa jotakin tukimateriaalia. Ja tässä mä tarkoitan vähän sellasta pikkuisen konseptoitua, tai jos nyt käytetään hienoo termiä palvelumuotoiltua, eli et joku taho tai jossakin valtakunnallisessakin tahossa vois olla joku jonkin asteinen vaikka tämmönen materiaali- tai koulutuspankki, (...) josta vois pikkusen käydä hakemassa ideoita ja nähdä vähän

katsoa vähän sitä, että miten tän asian kans vois lähteä liikkeelle. Ja ehkä juuri myös se, ettei sitten myöskään ite laita sitä rimaa liian korkeelle. (..) vaikka kuinkakin yksinkertanen joku pohjapaperi, työpaperi, kysymyksiä tai aiheita listattuna.”

Tutkimusperustaisuuden vahvistaminen

Käytännössä kaikki haastatellut asiantuntijat korostivat, että aikuisten medialukutaidoista ja mediankäytöstä tarvitaan enemmän tutkittua tietoa. Mediakasvatustyön tutkimusperusteisuutta pidettiin tärkeänä erityyppisissä organisaatioissa. Tutkimustiedon nähtiin auttavan toiminnan suunnittelemisessa ja kehittämisessä. Tutkimustiedolla myös perusteltiin tehtyjä rajauksia tai toiminnan painopisteitä. Työn tutkimusperusteisuus tarkoitti toimijoille tutkimuksen seuraamista ja tulosten soveltamista omaan työhön.

Tiedon puute voi aiheuttaa stereotyyppisiä käsityksiä eri kohderyhmistä, heidän osaamisestaan ja tarpeistaan. Toiminnan suuntaamiseksi kaivattiin enemmän tietoa aikuisten eri kohderyhmien mediankäytön tavoista ja mediaosaamisesta. Tiedon puute kohderyhmistä myös hidastaa ja vaikeuttaa käytännön toimintaa.

”Tarve ois kokonaisvaltaiselle tutkimukselle siitä, et mitä esimerkiksi aikuiset sillä mediallaan tekee. Sitä kautta päästäs käsiksi siihen, miten sitä voidaan... ehkä tuoda enemmän tutuksi, kun tiedettäs jo edes jotain tästä kohderyhmästä. Sitähän ei sillä tavalla ole. Itse on pitänyt selvittää paljon moniakkin asioita, niin... se hidastaa tietenkin sitä homman oikeasti toteuttamista, kun ensin mietitään, että miten se on järkevintä.”

”Että semmoset stereotyyppiset käsitykset tästä kohderyhmästä voi unohtaa, koska se on mitä suuremmissa määrin heterogeeninen ensinnäkin. Ja se, että mitä siellä semmosia yllättäviäkin asioita on, mitkä vaikuttaa asioitten omaksumiseen. Ja ylipäätään ne asenteet ja muut tämmöset, mitä siel saattaa löytyä tai olla löytymättä. Näistä pitäis puhua paljon enemmän.”

”Et se tietyllä lailla, et sen jollain lailla pilkkominen osiin ja tunnistaminen, kohderyhmien tunnistaminen, ois oleellista.”

Myös rahoitusmalleissa rohkaistaan kentän toimijoiden ja tutkimusmaailman yhteistyöhön. Kiinteämpää yhteyttä tutkimusmaailmaan kaivattiin jonkin verran enemmän kuin mitä tällä hetkellä toteutettiin. Järjestöillä nähtiin olevan mahdollinen rooli tutkijoiden ja mediakasvatustoimijoiden yhteen saattamisessa ja yhteistyön koordinoimisessa.

”Tutkijat voi omalla työllään kommunikoida, mut sit järjestöt voi tavallaan koordinoida sitä... ja tuoda tutkijoita ja käytännön toimijoita yhteen erilaisissa tapahtumissa ja seminaareissa ja tän tyyppisissä.”

Ehdotuksissa esitetään myös ajatusta kansalaisten digitaalisten taitojen nykytilan määrittämisestä. Digi- ja väestötietovirasto ja valtionvarainministeriö toteuttivat kansalaisten digitaaliskartoituksen vuonna 2020.⁴⁰ Haastatteluissa kaivattiin paljonkin tietoa aikuisten mediankäytöstä ja mediataidoista, joten pohdittavaksi jää, miten kansalaisten kokonaisvaltaisten medialukutaitojen nykytilasta saisi parhaiten laajalla rintamalla tietoa.

”Olisi hyvä käytäntö että määriteltäisiin nykytila kansalaisten digitaalisten taitojen suhteen.”

40. <https://dvv.fi/-/suomalaisten-digitaidot-ovat-suurimmaksi-osaksi-hyvalla-tasolla> (tiedote)
<https://vm.fi/documents/10623/30029448/Digitaalkartoitus+%E2%80%93+Digitaalinen+kysely.pdf/52d627ca-89a0-605d-5003-a0eff0248898/Digitaalkartoitus+%E2%80%93+Digitaalinen+kysely.pdf?t=1598850515996> (tiivistelmä)

Erityisinä tutkimustarpeina haastatteluissa esille nostettiin mm. muuta kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvien median käyttö ja medialukutaidot sekä vanhimpien ikäryhmien medialukutaidot.

“Missä on se rakenne, sitä ei meinaan tällä hetkellä ole, että miten me mediakasvatus ja maahanmuuttajat, mä en tykkää käyttää sitä termii, vaan henkilöt jotka puhuvat äidinkielenään jotain muuta kuin suomea ja jotka käyttävät aivan eri medioita kuin meidän kantaväestö. Missä meillä on siitä esimerkiks tietopohjaa, että mä sit etsiskelin epätoivoisesti Tilastokeskuksesta edes noita kieliosuuksia eri kunnissa.”

“Mutta tietysti lähtökohtaisesti jos ajattelen niin tiedetään tän kohdekentän vielä karkottaminen, joka meilläkin lähtee aina siitä, mutta vielä laajemmin, että lähdetäisi selvittämään maahanmuuttajajärjestöiltä, maahanmuuttajilta kysyttäis tavallaan sitä lähtötilannetta. Et saatais selville se, että mistä haetaan tietoa. Mitkä on heidän mielestään luotettavia tietoja, kuka on sellainen kenenkä tietoon luotetaan. Tämän sel-

vittäminen, joka ois tosi tärkeä, sillä voidaan kohdentaa myös se mediakasvatus sitten oikeisiin asioihin.”

“Millä keinoin saadaan luotettavaa tietoa siitä, että mikä sen medialukutaidon tila suomalaisella aikuisväestöllä on, et se ois kyl ihan hirveen mielenkiintoista kuulla, et miten ihmiset ite kokee sen.”

“Yli 60- tai yli 65-vuotiaiden medialukutaidot vaatii selvittämistä, tutkimuksellista selvittämistä.”

Tutkimustyötä tulee tehdä ennen kaikkea tiiviissä yhteistyössä käytännön toimijoiden kanssa.

“Just sitä tutkimustakin vois jotenkin vielä kehittää, et se tutkimus... tehtäis yhteistyössä vaikka kirjastojen ja muiden näitten käytännön toimijoiden kanssa. Et sitä, se on kyl kans tosi tärkeä juttu, et saatais sitä tutkimustietoa siihen kehittämisen tueksi.”

Mediakasvatusosaamisen lisääminen

Suurimmassa osassa haastatteluja esille keskeisenä toimenpide-ehdotuksena nostettiin aikuisten mediakas-

vatuksen ja ylipäänsä medialukutaidon osaamisen lisääminen aiheen parissa toimivien parissa. Kuten aiemmin on todettu, medialukutaitoja koskeva osaaminen jää organisaatioissa helposti vain muutaman ihmisen osaamiseksi eikä läpäise koko organisaatiota. Taitoja tulee myös jatkuvasti ylläpitää ja kehittää edelleen.

“Meidän kaltaisessa organisaatioissa kaikilla pitäis olla aika hyvät mediataidot. Me ollaan toistaiseksi edelleen, mun mielestä yleisesti ottaen vähän sellaisessa ajatuksessa, että riittää että tämä osaaminen on hallussa yhdellä tai kahdella henkilöllä.(...) kansalaistaidoista puhutaan eikä ammatillisesta erityistaidosta.”

“Jokaisessa kirjastossa on joku joka perehtyy näihin asioihin, niin mikä pelko siihen on että hän on sitten se ainoa. Et työnjaollisesti me voimme delegoida tämän yhdelle henkilölle ja meidän ei enää ikinä tarvitse tietää mitään kun meillä on se digityyppi, niin se saa hoitaa tän. Niin näitä vaaroja on tässä jos ei se oo läpäisevä ja jos ei esimerkiks koulutuksessa eri aloilla oteta huomioon.”

“Meil on olemassa esimerkiksi asiakas- palvelussa toimivan digitaidot, minimi- vaatimukset -niminen lätyssä ja sitä on käyty läpi, että nää aidot pitäis löytyä henkilöltä, joka on kirjastossa töissä. Niin se, et sitä tehtiin vuosi ja kurssitet- tiin joitain ihmisiä. Sen pitäis olla vaki- tuista toimintaa. Tää trækki pitäis olla koko aika päällä, koska se kirjastolain velvot, että me autetaan kansalaisia löytämään tietoa, käyttämään tietoa ja tuottamaan tietoa. Meidän tiedonhaku- momentti siellä on tosi laaja. Niin sitä ei parilla kurssilla me ei päästä siihen, et me toteutettais lain kirjainta.”

Toimijakentällä tarvitaan myös enemmän tietoa siitä, mitä mediakasvatus ja medialukutaidot tarkoittavat aikuisten osalta. Lisäksi tarvetta koetaan erityisesti medialukutaitojen kokonaisuuden ymmärtämisessä ja medialukutaitojen pedagogisessa kehittämisessä. Medialukutaitojen parissa toimivien kouluttaminen jää sisällöltään helposti perustasolle ja esimerkiksi kriit- tisten medialukutaitojen pedagogiikan osalta koetaan tietovajetta.

“Mä koen sen medialukutaidossa semmosen, tai tää on taas mun hen-

kilökohtanen näkemys, mut mun mielestä siinä on ehkä vähän semmo- sta tunnistettavissa, et puhutaan kriit- tisestä medialukutaidosta, mut sit kun puhutaan et miten sitä käytännössä tehdään, ni sit se usein se keskustelu jotenkin vähän hyytyy. Niin toi moniluku- taidon pedagogiikka mun mielestä antaa ihan konkreettisen, et se ei oo nyt ihan kauheen helpotajuinen, ainakin mulla on kestänyt pitkään tajuta, mut se kuitenkin antaa jonkun mallin että näin opetuk- sen ois hyvä edetä. Niin siinä mielessä (...) medialukutaidon opettamisessa mä en oo ainakaan löytänyt vielä semmo- sta kauheen vakuuttavaa pedagogista lähestymistapaa.”

Rahoituksen kehittäminen

Kuten jo kentän haasteissa todettiin, aikuisten mediakasvatuksen kentällä ei tällä hetkellä kohdistu tarpeeksi rahoitusrakenteita verrattuna lasten ja nuorten mediakasvatukseen. Rahoituspohjaa tulisi sekä vahvistaa että monipuolistaa aikuisten erilaisista tarpeista ja lähtökohdista syntyvän mediakasvatu- stoiminnan tarpeisiin. Aikuisten mediakasvatuksen kentälle tarvitaan erityisesti rahoitusrakenteita, jotka mahdollistavat eri sektoreiden (julkisen sektorin, yritys-

ten ja järjestökentän) ja toimialojen välisen yhteistyön. Aiemmin on jo mainittu myös tutkimuksen ja käytän- nön mediakasvatustyön välistä yhteistyötä tukevien rahoitusinstrumenttien tärkeys.

Yksi keino kokonaisrahoituksen lisäämiseksi on jo aiem- min esitetty ajatus mediakasvatuksellisten elementtien tunnistamisesta ja nimeämisestä sekä mediakasvatuk- sellisten sisältöjen liittämisestä osaksi erilaisia aikuisten elinpiiriä eri tavoin käsitteleviä hankkeita ja projekteja. Hankerahoituksen toivotaan olevan ehdoiltaan joustavaa ja kestoltaan pitkäaikaista lyhyiden pis- temäisten hankkeiden sijaan, ja niiden ohella. Rahoitus- ta toivotaan ohjattavan myös mediakasvatoiminnan suunnitteluun ja esimerkiksi pedagogiseen kehittämi- seen.

“Rahotusinstrumentteja, jotka sallivat hallinnonalojen välisen yhteistyön, ja jotka on kohdistettu medialukutaitoon elinikäisenä prosessina. Ei vain lapsille ja nuorille. Eli se on jotenkin kaiken lähtökohta.”

“Nää uusimmat rahoitusinstrumentit on rakennettu sillä tavalla, että siinä on oltava tosi vahva yhteistyö kentän toimijoiden kanssa. Eli sulla pitää rahoituksen hakuvaiheessa olla jo kentältä yhteistyökumppaneita, oli ne sitten järjestöjä, bisneksiä tai oli ne sitten noita... noita hallinnollisia ministeriöitä (...) Ne myös pakottaa viestimään tutkimustuloksista hyvin voimakkaasti kentälle, ja kentän toimijoiden kanssa yhteistyössä. Että se on musta hirveen hyvä kehityskulku.”

“Nytkin pitää tavallaan kolmeksi vuodeksi hakea, niin sen arvioiminen, että paljonko tarvitaan ja mihin tarvitaan. Niin hanketyö on kumminkin aika sidottua sitten kun siihen lähtee mukaan, pääsee vaikka saakin sen rahoituksen, niin sit se on sidottu siihen rahoitukseen. Et tämmönen joustavampi rahoitus ja nimenomaan, sanotaan vaikka just jonkun, sanotaan nyt vaikka KAVI, jonka kanssa me voitais tehdä yhteistyötä, esim. yhteishanke olla sitten tämä, mitä mä kovasti toivon. Että päästäis tähän, että rahoittajien kanssa vois tehdä myös yhteis- ja ministeriön kanssa vois tehdä

yhteishankkeen.”

Rahoituksen strateginen ja mediakasvatuksen linjausten tavoitteiden mukainen kehittäminen on tärkeää, sillä rahoituksen rooli aikuisten mediakasvatuksen ohjauksessa ja toiminnan suuntaamisessa on keskeinen. Rahoittajan käsitys medialukutaidosta tai mediakasvatuksen linjauksista ja siten rahoituspäätökset ohjaavat käytännön toimintaa. Rahoitusta tulisikin ohjata ensi sijassa sisältö edellä, elinikäisen oppimisen näkökulmasta.

“Mä mietin sitä, et rahottajan käsityksillä vaikkapa mediataitojen kehittämisestä on muuten aivan valtaisan iso rooli, ja sit jos linjausten pohjalta näitä asioita tulkitaan, niin se on sitä tulkintaa. Se on juurikin sitä, että missä ne mediataidot... ja se oma käsitys maailmasta sitten ohjaa myös sitä, että minkälainen mediakasvatuksen kenttä meille rakentuu. Rahoitushan sitä pääsääntöisesti ohjaa. Se, että se muotoutuisi sellaiseksi asia edellä meneväksi ja tehokkaaksi tietyllä tapaa, niin se vaatii semmosta tosi perusteellista keskustelua ja pitkäjänteistäkin toimintaa sen asian ympärillä.”

Vastuu aikuisten medialukutaidosta?

Entä kenen tulisi vastata erityisesti aikuisten medialukutaidon edistämisestä Suomessa? Osana mediakasvatuksen kenttää koskevia havaintoja haastateltavia pyydyttiin pohtimaan sitä, miten vastuiden tulisi jakautua kansallisesti, paikallisesti ja alueellisesti. Myös Medialukutaito Suomessa -julkaisussa kuvataan mediakasvatuksen kentän eri toimijoita ja toimijoiden tehtäviä sekä eri hallinnon tasoilla ja sektoreilla. ⁴¹ Mediakasvatuksen vastuukysymykset koettiin haastatteluissa osin hankaliksi ennen kaikkea aikuisten mediakasvatuksen kentän ja toiminnan moninaisuuden sekä digiympäristön jatkuvan muutoksen vuoksi. Vastuu voi itsessään tarkoittaa erilaisia asioita. Vastuu mediakasvatuksen edistämisestä, tukemisesta ja kehittämisestä voi olla vastuuta lainsäädännön, rahoituksen, strategisen ohjauksen ja tuen, tai koordinaation ja tiedonjakamisen, tutkimuksen ja koulutuksen kautta. Vastuu siirtyy rahoituksen ja ohjauksen kautta käytännön toimijoille.

“Ja sitten tulee mieleen, että kuitenkin meidän kaltaisilla toimijoilla, joilla on ylipäättään... no, vaikkapa Opetushallituksen antama vastuuta hankerahotusten kautta digitaalitojen kehittämisessä ja sitten niiden osana mediataitojen kehittämisessä.”

41. Medialukutaito Suomessa (2019), s. 32-45.

Vastuukysymys ei ole aikuisten kohdalla yksioikoinen, sillä kohderyhmä on niin laaja ja monimuotoinen, että tarvitaan verkostomainen toimintamalli, jotta aikuisten mediakasvatusta voidaan kehittää tavoitteellisesti eri kohderyhmille ja osaamistasoille.

“Ja sitten se, että aikuiset on ryhmänä niin erilainen. Et meillä ei ole aikuisten mediakasvatus-OPSia, koska meillä ei oo sen OPSin toteuttajaa. Tää ei ihan ratkea silleen, että mä tehdään yhdet linjaukset ja siinä.”

Lakisääteinen vastuu mediakasvatuksen edistämisestä Suomessa on Kansallisella audiovisuaalisella instituutilla, jolla on mediakasvatuksen edistämisen viranomaistehtävä. Kirjastoilla on kirjastolain mukainen velvollisuus edistää tiedon saatavuutta ja tiedon käyttöä, monipuolista lukutaitoa ja yhteiskunnallista vuoropuhelua.⁴² Lähes kaikissa haastatteluissa molemmat tahot mainittiin keskeisimpinä toimijatahoina, samoin asiantuntijajärjestönä Mediakasvatusseura. Ensi sijassa KAVIn ja joissakin pohdintoissa myös Mediakasvatusseuran keskeisenä tehtävänä ja vastuuna nähdään toimiminen koordinoijana, tiedon välittäjänä ja verkostojen ylläpitäjänä ja kehittäjänä. Kuten edellä on nähty, tätä roolia ja tunnettuutta aikuisten mediakasvatuksen tukemisessa tulisi asiantuntijoiden mukaan edelleen

vahvistaa. Edellä toimenpide-ehdotuksissa toivottiin aikuisten mediakasvatustoiminnan strategista suuntaamista, käsitteellistä avaamista että käytännön tukea verkostoitumiseen, koordinaatioon ja tiedonvälitykseen. Monin paikoin tähän rooliin nähtiin asettuvan juuri KAVIn.

“Sit on tietysti Kavi ja Mediakasvatusseuraa, jotka sitten toimii sateenvarjona, joilla ehkä vois olla sit sen tyyppinen rooli niin kun tossa äsken oli puhetta siitä niinku mahdollistajana ja avata näitä verkostoja ja yhteyksiä. Ja ehkä kehitellä sitten jonkunlaisia mahdollisia yhteishankkeita.”

“Oispa kiinnostavaa jos olis joku tämän... mikä nyt vois olla ministeriön kyljessä, semmonen mediataitoinstituutti tai osasto tai en tiedä onko teillä, joka jotenkin koordinois sitä.”

“Mediakasvatusseura on tämmönen koordinaattori, kehittäjä, asioiden esille nostaja.”

Toisaalta esitetään, että koordinaatiota voisivat KAVIn ohella tehdä sekä kansallisesti että paikallisesti eri toi-

mintakenttien sisäisesti myös muut tahot, joilla on sekä resursseja, valtakunnallisia verkostoja ja oman sateenvarjon alla ruohonjuuritason toimintaa, esimerkiksi eläkeläisjärjestöt.

“Mun mielestä se on kaikkien viranomaisten tehtävä, mutta se että se olis hyvä, että se olis koordinoitua toimintaa, että sitä olis semmonen jatkumo missä koko ajan seurattais, ja olis siinä mukana sitten tämä akateeminen maailma myös, ja jatkuvasti tehtäis sitä seurantaa. Et toki tämmösiä ad hoc -tutkimuksia tehdään, (...) mutta sitten niitten tavallaan tulosten jalkauttaminen tai hyvien ideoiden viemistä eteenpäin sitten, niin tarvittais joku tämmönen koordinoiva taho.”

“Semmonen koordinaatio- jonkin asteinen kehittämisvastuu, niin sellaiselle taholle, jolla on periaattees sekä sisällölliset että resurssimahdollisuudet viedä sitä [mediakasvatusta] eteenpäin ja tehdä oikeasti. Ja sitten verkostomaisesti levittää se kaikille mahdollisille tahoille. Eläkeläisjärjestöt varmasti, tällaiset noitten senioreiden kans, kansalaisopistot (...), kotitalousjärjestötkin.”

⁴². Medialukutaito suomessa (2019), s. 33; Laki yleisistä kirjastoista

Kirjasto
bibliotek - Library
Helsinki

Varaukset
Reservations
111-115

Varaukset
Reservations
116-120

the
gallerist

Helsinki
Patu MIR
Helsinki

Kirjastojen lakisääteinen rooli mediakasvatuksen ja erityisesti digituen edistämässä nostettiin esiin käytännössä kaikissa haastatteluissa. Kirjastojen toiminta on aikuisten mediakasvatuksen näkökulmasta paikallistaloudella hyvin merkittävää ja alueellisen kehittämistehtävän kautta myös laajemmin. Jo kirjastolain puitteissa määritelty hyvin laaja mandaatti ja voimavarojen sitoutuminen digiopastustoimintaan kuitenkin myös vaikeuttaa mahdollisuuksia toimia koordinoivana tahona medialukutaitojen osalta.

“Kirjastot on niin... jotenkin tuntuu, et ne on semmonen kaatopaikka, että sinne pannaan kaikki, mikä ei kelpaa kellekään muulle. Haluaisin jotenkin nähdä semmoisen, että kirjastot olisivat vastuussa yhdessä näiden toimijoiden kanssa.”

“Mutta se haaste on kyllä niin valtaisia, että mielellään sitä jotenkin ottais mukana siihen mukaan. Et ehkä se digituen verkosto sitten jotenkin vielä tässä kehittyä enemmän, että toivottavasti se saatais semmoses toimivaks ja jatkuvaks se verkoston toiminta.”

“Mut kirjasto on siinä mielessä vähän erilainen, kun heille kuuluu siis kaik-

ki Suomen kansalaiset tässä asiassa, niin he ei välttämättä pysty semmosia asiakasprofiileja siinä nyt rakentelemaan sen enempää. Se on semmosta... tahtoo mennä, kun on laaja kohderyhmä, ni vähän tuuleen huutamiseksi. Yks tarvii yhtä ja toinen toista, ja kirjastoresurssit on myöskin sitoutunu pitkälti siihen digiopastamiseen.”

Mediakasvatus ja medialukutaidon edistäminen on lähtökohtaisesti poikkihallinnollista ja -sektoraalista toimintaa ja kaikkia toimijoita tarvitaan. Muina keskeisinä toimijatahoina mainittiin opetus- ja kulttuuriministeriö, digi- ja väestötietovirasto ja ylipäänsä viranomaiset, jotka kehittävät ja tarjoavat digipalveluita, opetushallitus, aikuiskoulutus, vapaa sivistystyö, järjestöt ja yritykset.

Sektorirajojen rikkomista myös toivotaan. Aikuisten medialukutaidon kentän moninaisuuden ja minitahoisuuden vuoksi vastuu koko toiminnasta ei voi olla vain yhdellä taholla. Strategista ohjausta ja käytännön koordinaatiota varten tulisi kuitenkin kansallisella tasolla olla edellä mainittu koordinoiva taho.

“On tärkeätä, että meillä on kansallisesti, se on osotettu jollekin tehtäväksi

ja vastuualueeksi. (...) että siellä se kansallinen toimija sitten löytää ne erilaiset verkostot, tavat, mitenkä sitä mediakasvatusta tehdään kaikkien parissa.(...) kyl se kansallisesti pitää olla jonkun käsissä. (...) Mut sitten että jos me aatellaan, kun puhutaan vaikka mediakasvatuksesta ja eri ikäryhmistä, niin se, sitten se... toteutus siellä ruohonjuuritasolla, mitä se on, niin se on sitten moninainen tehtävä ja se on laajan kentän tehtävä. Ja kaikkia toimijoita niin kolmannella sektorilla kuin julkisella puolella ja yksityisellä puolella, kaikkia eri toimijoita tarvitaan.”

Aikuisten mediakasvatuksen kehittämiseksi haastatteluissa toivottiinkin erityisesti sektori- ja hallinnon rajojen ylittämistä ja sitä tukevaa toimintaa ja resurssi- ja informaatio-ohjausta. Toistaiseksi rahoitusinstrumentit ovat pääosin toimiala- ja/tai sektorikohtaisia. Lähtökohtana rahoituksessa ja ohjauksessa tulisi olla medialukutaito elinikäisen oppimisen prosessina, ei tietyn sektorin tai alan toimintana.

*“Että ajatellaan sillä tavalla rajoja rikko-
vasti ja mennään se asia edellä, se on
musta se tärkein juttu. Ei tehdä sem-
mosta omaa nurkkakuntaista työtä ja
pidetä kii niistä omista menetelmistä
ihan hirveen tiukasti, että tää on nyt
järjestökentällä kehitetty tämä homma,
että ei kukaan muu saa sitä. Mut sii-
hen johtaa just se, että kun ei oo sitä
rahoituspohjaa varmana...”*

Poikkihallinnollisuus nähdään tärkeäksi myös minis-
teriöiden resurssi- ja informaatio-ohjauksen tasolla.
Tätä toiminta on jo lähtökohtaisesti, sillä keskeisistä
viranomaisista ja toimijoista Kavi on opetus- ja kulttuuri-
ministeriön, Digi- ja väestötietovirasto valtionvarain-
ministeriön ja Yleisradio liikenne- ja viestintäministeriön
alainen toimija. Aikuisten mediakasvatuksen tila,
mediakasvatuksen toteuttamisen rooli ja myös toimi-
joiden välinen yhteistyö opetus ja kulttuuriministeriön
hallinnonalojen ulkopuolisessa toiminnassa, esimerkiksi
media-, teknologia-, tai sosiaali- ja terveysaloilla, on
kuitenkin toistaiseksi tarkemmin selvittämättä.⁴³
Haastatteluissa esitettiin moniviranomaisyhteistyön
kehittämistä.

*“...Mediakasvatusta, niin eihän se ole
pelkästään opetus- ja kulttuuriminis-*

*teriön aluetta. Että se on yhtä lailla sosi-
aali- ja terveysministeriön, monen muun
ministeriön aluetta. Ja juuri semmonen,
että ois semmonen hanke jossa eri mi-
nisteriöt kohtaa. Semmonen instru-
mentti, jossa voidaan tehdä eri minis-
teriöiden hallinnon alaisten toimintojen
välistä yhteistyötä.”*

*“Osaamiskeskuksen perustaminen jon-
nekin, joka tavallaan pitäis tätä tematiik-
kaa hyppysissä ja myös antaa suosituksia
ja sitä oikeeta tietoo.(...) tulosten jalkaut-
taminen tai hyvien ideoitten viemistä
eteenpäin sitten, niin tarvittais joku täm-
mönen koordinoiva taho.(...) vois tietysti
toimia ihan missä tahansa ministeriössä
tai ministeriön alaisessa hallinnossa.(...)
tärkeintä on se, että se on jollakin tavalla
koordinoitu ja sitten, että se on monivi-
ranomaisyhteistyötä.”*

Haastatteluissa nähtiin, että aikuisten medialukutaitojen
edistämisen kannalta tärkeää olisi sitoutuminen digita-
lisaatiokehityksen ja digitaalisessa maailmassa toimi-
misen laajemmassa viitekehityksessä hallitustasolta asti.

*“Mä oon pyytäny hallitukselta ja muuta-
man vuoden, et saman tien kun minis-
teriposteja laitetaan pystyyn, niin se digi-
talisatioministeri. Missä hiivatissa se on
ja missä on sen alla tulevat struktuurit,
mitä kaikkea tarvitaan.”*

Käytännössä suurin osa mediakasvatuksesta tapahtuu
kunnissa ja kuntien palveluissa. Erityisesti mediakas-
vatuksen valtakunnallisten linjausten jalkauttamisessa
käytäntöön tarvittaisiin systemaattisuutta. Valtakunnal-
linen toiminta myös siirtyy ja vakiintuu alueille epätasa-
arvoisesti, kuten jo kentän tilaa pohdittaessa tuli esille.
Tämä seikka nostetiin esiin myös vastuita pohtiessa.

*“Mietin, että miten esimerkiks alueel-
linen toiminta versus valtakunnallinen
toiminta, niin mikä näiden suhde sitten
on. Ja miten pitäis se yhteistyö rakentua
sitten siihen. Koska se valtakunnallinen
hankerahoitteinen toiminta, niin voihan
sen pilotoida paikallisesti, mut se ei saa
tapahtua sillä tavalla, että se jotenkin
alueellisesti jää ja sitten syntyy epäyh-
denvertaisuutta. Että ei katetakaan kaik-
kia. Et haasteita tässä juurikin on tämän
osalta, että olis joku konsensus tähän,
et miten toimitaan, ettei tarvis sitten*

43. Medialukutaito Suomessa (2019), s. 31.

kenenkään soolota. Kun se kokonaisuus ja se asia on minusta aina tärkeä. Se että tulkittaisiin... elikkä se linjausten jalkauttaminen käytäntöön, miten näitä asioita tulkitaan missäkin, niin se on ehkä keskustelun paikka.”

Digitalisaatio ja muuttuva mediaympäristö aiheuttaa myös käytännön työssä epävarmuutta vastuukysymyksistä.

Se on iso kysymys, et kenelle tää vastuutuu eli koko digitalisaatiota koskeva muutos tiedon tuottamisessa ja tiedon löytämisessä pitäis olla paremmin hanskassa, että meillä ei ole pelkästään laki digitaalisen palvelun tarjoamisesta, mikä pakottaa julkisen sektorin viemään kaikki palvelut digitaaliseksi, jos se vaan on mahdollista. Se on lakipykälä. Ja sen jälkeen me ei olla mietitty, et mitä sitten tapahtuu, ni se ei oo kauheen fiksusti toimittu.”

”Niin se on, nyt kun mediaympäristö muuttuu, niin meillä väki esimerkiksi yrittää epätoivoisesti meikäläinenkin ottaa hanksaan niitä välineitä, millä tuotetaan

ja vuorovaikutetaan verkossa.... Et meillä on siellä pohjassa hirveen paljon asioita, jotka estää sitä jouhevaa toimintaa ja jotka on ihan loogisia asioita. Mutta ne on ratkomatta. Sit ratkotaan ensin henkilötuntemuksella Kopioston juristin kanssa näitä ja valmistellaan ja sit mietitään, et mikä taho, ketä täs pitäis lähestyä, Kuntaliitto, Opetushallitus, OKM, kuka, kenellä on se raha?”

Haastatteluissa nostettiin hyvin vahvasti esille yksityisen sektorin rooli ja tärkeys medialukutaitojen ja digituen viitekehyksessä. Digitaalisia palveluita ja sisältöjä tarjoavien tahojen tulisi toimia aktiivisesti paitsi käyttötaitojen, myös laajemmin medialukutaitojen ja esimerkiksi käyttäjien turvataitojen ja kriittisen medialukutaidon vahvistamisessa.

”Mut sitten kyl se käytännön mediakasvatustyö pitää tehdä niidenkin organisaatioiden toimesta ja yhteistyössä, jotka muutenkin tekevät ikäihmisten kanssa töitä ja jotka tarjoaa niitä digitaalisia sisältöjä ja palveluja ikäihmisille.”

”Sitä vastuuta digitaalisen tuen ja medialukutaidon tarjoamisesta ei voi sisäl-

lyttää ja sälyttää pelkästään järjestöille. Et kyl se pitää niinkun, kyl se pitää lähtökohtasesti niiden organisaatioiden, jotka tarjoaa digitaalisia palveluita ja sisältöjä, niin pitää myös tarjota se tuki niiden käytölle.(...) uutismediat, jotka tarjoaa näitä uutisia, niin voiko ajatella että heidän pitää myös kouluttaa ikäihmisiä lukemaan medioita kriittisesti.”

”Me ollaan tarjottu tätä tällasta digiopastusta. Mut ei se kuitenkaan voi olla pelkästään kirjastojen vastuulla, vaan niitten palveluiden tarjoajien pitäis ehkä vielä aktiivisemmin tarjota. Esimerkiks jotkut pankit, et kun ei niihin voi eikä saiskaan ulkopuoliset silleen mennä opastamaan, niin jotenkin tää tällanen palveluiden tarjoajien oma vastuu, ja et he oikeesti myös tarjoaisivat sitä mediakasvatustaan ja digitukeaan kattavasti ja saavutettavasti. “

”Ja sitten just toi digituki on semmonen mielenkiintonen kysymys mun mielestä, kun se on nyt täs muutaman vuoden ollu, et millä yritetään sitten tätä osallisuutta myös parantaa. Et se digituki on

tullu, ja lanseerattu tällasena terminä, mut se vieläkin jotenkin leijuu ilmassa että kenen vastuulla se oikeesti on. Tai siis kyl mä tiedän että se on digi- ja väestötietoviraston jo vastuulla periaattees, mutta käytännössä niitä resursseja siihen sen digituen käytännön tekemiseen, niin niitä ei silleen kauheesti oo kuulunu tänne ihan, et koordinoimiseen ja sellaseen on ehkä ohjattu. Mut sit et kuka, et kenen vastuulla on tää kaikki digiopastaminen, niin se on jotenkin tosi monitahonen ja hankala käsittää.”

“Missä nää, sitten nää aikuiset on? Niin mediassahan ne on. Right? Ja mediaa ne kuluttaa. Niin miten me saatais mediat, journalismi mukaan tähän medialukutaidon kehittämiseen?”

Viime kädessä haastatteluissa palautetaan vastuu medialukutaidon edistämisestä aikuisille itselleen. Vastuukysymyksiä pohtiessa haastatteluissa osin vierastettiin yksittäisiä auktoriteettiasemia. Medialukutaitojen haltuunotto osa yksilöiden arjen taitojen osaamista ja haltuunottoa. Tämän tietoisuuden lisääminen aikuisissa itsessään nähdään yhdeksi mediakasvatuskentän keskeiseksi tehtäväksi eri toimijoiden välisessä yhteistyössä,

kansanvalistamisen hengessä.

“Tällä hetkellähän se on laissa määrätty, et se vastuu käytännössä on kirjastoilla. Kenelläkään muulla ei oo siis lain silmissä vastuu tästä asiasta. Mut se, että miten tätä pitäis niinkun käsitellä, niin mun mielestä se, että määrätään jollekin organisaatiolle vastuu jonkun ihmisryhmän mediataitojen kehittämisestä, niin just mun mielestä korostaa sitä sellaista auktoriteetti ja sitten ne kaikki muut -tyyppistä asettelua siinä. Totta kai laki nyt on aina näin, mut enemmän pitäis tuoda esiin sitä, että se on myös jokaisen yksilön vastuu.”

“Sit tää mediataidot on semmonen, että se ei välttämättä... se on niin abstraktia vielä toisaalta ihmisille itselleenkin, että se, että pitäisi vastuuttaa heitä jollain tavalla itsejään enemmän siitä omasta arjen hyvinvoinnistaan... Enemmän ehkä näkisin, että se vaatis jonkunlaista kansanvalistamistakin, tämä asia. Ja silloin se vastuu olisi kirjastojen lisäksi myös just julkisella sektorilla ja... Miksei yrityksillä voi olla siitä oma osansa siitä

kakusta, ja järjestöillä ja näin.”

Aikuisten kohderyhmän laajuus tekee myös vastuukysymyksistä haastavia. Toisaalta lasten ja nuorten mediakasvatuksen osalta toimijoiden paikat ovat muotoutuneet, ja tähän uskotaan myös aikuisten osalta. Keskeistä on, että selkeämmin tunnistetaan ja määritellään olemassa olevia toimijoita, verkostoja ja rakenteita ja vahvistetaan toimijoiden erilaisia vahvuuksia.

“Mun mielestä tossa lasten ja nuorten mediakasvatuksessa mun mielestä kentällä ainakin mä aistin, että ihan tämän mönen hyvä konsensus on olemassa tavallaan siitä, et mitä kukin tekee ja välillä tehdään yhteistyötä, et se menee aika luontevasti, et en mä näkis, että miksei tossa aikuisten työssäkään samalla tavalla jokainen toimija loksahda sinne omaan lokeroonsa. ”

“Huomioidaan olemassa olevat rakenteet siten että hyödynnetään jo tehtyjen sijaan että tehtäisiin uudelleen.”

“Ei kaikkien ei tarvii tehdä samantilaista, vaan että rohkeasti, siinä sanottiin hienosti, että luottaa siihen omaan erikoisuuteen niinku meillä vaik tää taidekasvatuspainotteisuus. Ja se on niinku rohkeesti siihen välineeksi.”

“Turha päällekkäisyys pois, ja semmoset toiminnot, mitkä tukee toinen toisiaan. Jopa voit puhua aikuisten ihmisten opinpolusta ja siitä, et miten eri organisaatiot, eri toimijat, miten ne tukee sitä aikuisen elinikäisen oppimisen polkua. Siinä jokaisella on ne roolit selkeästi nähtävillä, mut ne roolit pitäisi määritellä jotenkin selkeämmin, et mikä on kenenkin tonttia. ... Et sitä mentäis enemmän sen oppimisen tukemisen kautta eteenpäin.”

+Lopuksi

Raportissa pyrittiin syventämään kansallisen mediakasvatuksen linjausraportissa esitettyä näkemystä mediakasvatuksen kentän nykytilasta sekä löytämään käytössä olevia hyviä käytäntöjä ja kentältä nousevia ehdotuksia aikuisten medialukutaidon edistämiseksi. Vaikka aikuisten mediakasvatuksen parissa tehdään ansiokasta työtä eri organisaatioissa, aihealueena nimenomaan aikuisten mediakasvatusta on vasta vähäisesti nousemassa mediakasvatuksen agendalle. Siksi aikuisten mediakasvatuksen parissa tehtävän työn edelleen vahvempi tunnistaminen toimijoiden keskuudessa samoin kuin aihealueiden esilletuominen myös suurelle yleisölle on tärkeää. Samoin toimijakentän mahdollisesti laajentuessa ja edelleen monipuolistuessa tarvitaan tietoa aikuisten mediakasvatustyön kehittyvistä käytännöistä, ja tätä tietoa tulee tuottaa yhteistyössä alan toimijoiden kanssa.

Tietoisuuden kasvattamisen lisäksi aikuisten mediakasvatuksen edistämiseksi nousevat esiin erityisesti toiminnan koordinaatioon ja rahoitukseen liittyvät kysymykset. Toimijakentän sirpaleisuuden ja toiminnan pistemäisyyden vuoksi linjausdokumentissa

esitettyjen toimenpiteiden toteutuminen vaatii selkeää strategista toimeenpanoa sekä toimeenpanon, verkostojen ja aikuisten mediakasvatuksen kenttää koskevan tietoperustan koordinoimista. Siten toimijoilla olisi entistä selkeämmin määritellyt vastuualueensa, joiden puitteissa ne voisivat keskittyä omaan vahvuksiinsa ja levittää toisilleen toiminnan tuloksia ja hyviä käytäntöjä. Kentän sirpaleisuuden vuoksi myös rahoituksessa tulisi suosia ratkaisuja, jotka kannustavat ylisektoriseen yhteistyöhön ja jotka samalla mahdollistavat toiminnan pitkäjännitteisyyden, systemaattisuuden ja tulosten jalkauttamisen osaksi jokapäiväistä toimintaa.

Lähteet

Dunås, J. (2013) Media and information literacy in the Nordic countries. Teoksessa Ulla Carlsson (toim.), *Medie och informationskunnighet i Norden: En nyckel till demokrati och yttrandefrihet*. Göteborg: Nordicom, 171–214.

Euroopan unionin neuvosto (2020) Neuvoston päätelmät medialukutaidosta jatkuvasti muuttuvassa maailmassa, (2020/C 193/06).

Hamari, Juho (2013): Pelillistäminen. Teoksessa Pelikasvattajan käsikirja. Saatavilla: <https://www.pelikasvatus.fi/pelikasvattajankasikirja.pdf>

Holm, Isabella & Rahja, Rauna (toim.) (2015) *Minne menet mediakasvatus*. Mediakasvatusseuran 10-vuotisjulkaisu. Saatavilla: http://mediakasvatus.fi/wp-content/uploads/2018/06/Minne_menet_mediakasvatus_Mediakasvatusseura10_pakattu.pdf

Kirjastot ja media 2012. Mediakasvatus yleisissä kirjastoissa. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2012:23.

Kupiainen, R., Sintonen, S. & Suoranta, J. (2007) *Suomalaisen mediakasvatuksen vuosikymmenet*. Teoksessa Heikki Kynäslähti, Reijo Kupiainen & Miika Lehtonen. (toim.) *Näkökulmiamediakasvatukseen*. Helsinki: Mediakasvatusseura, 3–26.

Laki yleisistä kirjastoista (1492/2016, 2. §)

Mertala, Pekka & Salomaa, Saara (2016): Kasvatuskeskeinen näkökulma varhaisvuosien mediakasvatukseen. Teoksessa Pekkala, Leo & Salomaa, Saara & Spišák, Sanna (toim.): *Monimuotoinen mediakasvatus*. Kansallisen audiovisuaalisen instituutin julkaisuja, 1/2016. S. 154-175.

Monimuotoinen mediakasvatus (2016). Kansallisen audiovisuaalisen instituutin julkaisuja, 1/2016.

Mustikkamäki, Mika (2016): *Sivistys, kirjastot ja mediakasvatus*. Teoksessa Pekkala, Leo & Salomaa, Saara & Spišák, Sanna (toim.): *Monimuotoinen mediakasvatus*. Kansallisen audiovisuaalisen instituutin julkaisuja, 1/2016. S. 74-91.

OKM (2019) *Medialukutaito Suomessa*. Kansalliset mediakasvatuslinjaukset. Helsinki: opetus- ja kulttuuriministeriö.

Palsa, L. & Salomaa, S. (2020) Media literacy as a cross-sectoral phenomenon: Media education in Finnish ministerial-level policies. *Central European journal of communication*, 2(26), 162–182.

Pääjärvi, Saara & Palsa, Lauri (2015) Entäs aikuiset? *Katso* medialukutaidon edistämiseen digitalisoituvassa Suomessa. *Aikuiskasvatus* 35:3.

Rasi, P., Vuojärvi, H. & Ruokamo, H. (2019) Media literacy education for all ages. *Journal of media literacy education*, 11(2), 1–19.

Rasi, P., Vuojärvi, H. & Rivinen, S. (2021) Special Issue "Age-Friendly Media Literacy Education for Older People". *Education sciences*. Saatavilla: https://www.mdpi.com/journal/education/special_issues/Age-Friendly_Media?fbclid=IwAR2c8WP34tkPY6v_EKLPSpc3v-Fem0QprCT4kvdNz_aZ6PILo3bY8EYF38EQ

Rasi, Päivi & Vuojärvi, Hanna & Hyvönen, Pirkko (2016): Aikuisten ja ikääntyneiden mediakasvatus. Teoksessa Pekkala, Leo & Salomaa, Saara & Spišák, Sanna (toim.): Monimuotoinen mediakasvatus. Kansallisen audiovisuaalisen instituutin julkaisuja, 1/2016. S. 198-212.

Suomen kirjastoseura (2014). Mediakasvatus yleisissä kirjastoissa: suosituksia ja suuntaviivoja. Saatavilla: https://suomenkirjastoseura.fi/files/Mediakasvatus_mediakasvatus_koko%20julkaisu%20netiss%2024%202%202014.pdf

Suoranta, J. (2006). Aikuisten medialukutaitoa selvitetiin Isossa-Britanniassa, entä Suomessa? Aikuiskasvatus, 26(3), 248–250.

Tomljenović, R. (2019) Regulatory authorities for electronic media and media literacy. Comparative analysis of the best European practices. Strasbourg: Euroopan neuvosto.

Valtioneuvosto (2018) Valtioneuvoston periaatepäätös mediapoliittisesta ohjelmasta.

Verkkolähteet

Mediakasvatusseura:

<https://www.mediakasvatus.fi/materiaali/infograafi-medialukutaito/>

Mediakasvatusseura:

<https://mediakasvatus.fi/mediakasvatus/>

Liite 1. Haastattelurunko

Aikuisten medialukutaidon edistämisen hyvät käytännöt ja kehittämistarpeet – selvitys

Taustaa

Aikuisten medialukutaidon edistämisen hyvät käytännöt ja kehittämistarpeet - selvityksen tavoitteena on kuvata, mitä aikuisten medialukutaidon edistäminen Suomessa tällä hetkellä käytännössä tarkoittaa, millaisia haasteita aikuisten medialukutaidon edistämiseen liittyy sekä miten ongelmia voidaan ratkaista. Vuonna 2019 ilmestyneissä kansallisissa mediakasvatuksen linjauksissa tavoitteeksi esitetään kattava, laadukas ja systemaattinen mediakasvatus. Selvityksen pyrkimyksenä on löytää konkreettisia toimintamalleja ja hyviä käytäntöjä, joiden avulla näitä tavoitteita voidaan edistää aikuisten medialukutaidon edistämisen osalta.

Tämän haastattelun avulla kerätään näkemyksiänne selvityksen keskeisiin teemoihin sekä kartoitetaan organisaatiossanne mahdollisesti käytössä olevia aikuisten medialukutaidon edistämisen käytäntöjä.

Selvityksessä medialukutaito ymmärretään mon-

imuotoisena käsitteenä, joka kattaa laajasti erilaista mediaan liittyvää osaamista, taitoja ja tietämystä. Medialukutaidon voi nähdä kykynä saavuttaa, analysoida, arvioida ja tuottaa informaatiota eri tarkoituksiin.

Median kyllästävässä maailmassa medialukutaito on myös kansalaistaito, joka edesauttaa osallisuuden ja täysivaltaisen kansalaisuuden toteutumista. Tässä selvityksessä käytetään erityisesti termiä medialukutaito mutta tiedostamme myös, että aiheeseen liittyy läheisesti myös monia muita käsitteitä, joita osaamiseen ja toimintaan liittyen käytetään (esimerkiksi digitaalinen lukutaito/osaaminen, informaatiolukutaito). Selvitys kattaa myös nämä osa-alueet.

Haastattelurunko

Nykytila

1. Organisaation yleistoiminta. Kuvaisitteko yleisesti organisaationne toimintaa?
 - a. oman toiminnan keskeiset sisällölliset teemat,
 - b. oman toiminnan keskeiset kohderyhmät (yleisesti)
 - c. Kertoisitko vielä, mitkä ovat työnnne keskeiset tavoitteet (yleisesti)

d. Tässä selvityksessä kiinnitetään huomiota erityisesti medialukutaitoon. Millainen oman organisaation ydintehtävän suhde aikuisten medialukutaidon edistämiseen

2. Tarkemmin medialukutaitoon liittyvät kysymykset. Mitä teette aikuisten medialukutaidon parissa, miten toimitte sen parantamiseksi?
 - a. Mitkä ovat toimintanne näkökulmasta aikuisten medialukutaidon keskeisimmät osa-alueet?
 - b. Ovatko medialukutaitotyön kohderyhmät samat kuin organisaationne toiminnassa yleensä, vai onko siinä määritelty kohderyhmä jotenkin muuten?
 - c. Medialukutaito itsessään on laaja alue. Mitkä ovat mielestänne sellaisia keskeisiä aikuisten medialukutaitoon liittyviä asioita, joita teidän toimintanne piirissä ei kuitenkaan tällä hetkellä edistetä?

3. Pyrimme selvittämään aikuisten medialukutaidon edistämisen hyviä käytänteitä. Onko työssänne jokin sellainen työtapa tai toimintamalli, jota itse pidät hyvänä käytäntönä?

a. Tuleeko sinulla mieleen Suomesta tai kansainvälisesti jonkin muun toimijan tekemiä hyviä käytäntöjä ja toimintamalleja? Kertoisitko ainakin yhden esimerkin?

4. Jos mietitään asiaa oman organisaationne kohdalla, millaisia mahdollisia haasteita teillä on omissa organisaatioissa liittyen aikuisten mediakasvatuksen edistämiseen? Miten niitä voisi mielestäsi ratkaista?

a. Omaa toimintaa estävät tekijät?

5. Millaiset asiat tukevat tai edistävät medialukutaidon parissa tehtävää toimintaanne?

6. Käsitys aikuisten mediakasvatuksen nykytilasta ja toimijoista paikallisesti/alueellisesti/kansallisesti

- Jos mietitään aikuisten medialukutaidon edistämistä yleisesti. Nykytila, "missä jamassa" aikuisten mediakasvatus mielestäsi on (toimivat asiat, haasteet)?
- Oman organisaation paikka kentällä suhteessa muihin toimijoihin
- Kuinka vastuut aikuisten medialukutaidon edistämisestä jakautuvat eri toimijoiden välillä? Kuinka niiden tulisi jakautua?

Tulevaisuus

Kansallisissa mediakasvatuksen linjauksissa keskeisimmiksi tavoitteiksi ja toimenpiteiksi määriteltiin seuraavat osa-alueet:

Tavoite 1: Kattava mediakasvatus

Toimenpiteet:

- eri aihepiirien huomioiminen mediakasvatuksessa
- mediakasvatuksen suuntaaminen eri ryhmille
- verkostotyön kehittäminen
- digitaalisuuden mahdollisuuksien hyödyntäminen
- paikallisen ja alueellisen mediakasvatustyön kehittäminen
- mediakasvatuksen viestinnän kehittäminen
- toimijoiden vahvuuksien hyödyntäminen mediakasvatustyössä
- toiminnan tulosten avoin jakaminen

Tavoite 2: Laadukas mediakasvatus

Toimenpiteet:

- tutkimusperustaisuus
- mediakasvatusosaamisen kehittäminen
- mediakasvatuksen arvioinnin kehittäminen
- kasvatuksen kohderyhmien osallistaminen ja arvostaminen
- kansainvälinen yhteistyö
- tavoitteellisuuden ja toimintatapojen kehittäminen
- mediakasvatuksen arvopohjan näkyväksi tekeminen

ajankohtaisuus ja ennakointi

Tavoite 3: Systemaattinen mediakasvatus

Toimenpiteet:

- mediakasvatuksen tietopohjan vahvistaminen
- rahoituspohjan vahvistaminen ja monipuolistaminen
- mediakasvatuksen suunnitelmallisuuden kehittäminen
- mediakasvatuksen johtamisen kehittäminen
- olemassa olevien rakenteiden huomioiminen
- mediakasvatustyön mallintaminen

7. Linjauksissa ei ole tarkoitus, että kaikki tekevät kaikkea vaan toimijat tekevät niitä toimenpiteitä, jotka he näkevät oman toiminnan näkökulmasta mielekkäimpinä. Mitä mainittuja toimenpiteitä olette mahdollisesti toteuttaneet omissa työssänne?

8. Onko teillä jotain sellaista toimintaa, joka on aiheeseen liittyen tärkeää, mutta ei liity tai luontevasti sijoitaudu edellä mainittuihin toimenpiteisiin?

9. Peilaten edellä esiteltuihin toimenpiteisiin, miten sinun mielestäsi aikuisten medialukutaidon edistämistä tulisi Suomessa kehittää eri tasoilla, paikallisesti/alueellisesti, kansallisesti, jotta se olisi mahdollisimman kattavaa, laadukasta ja systemaattista?

10. Mitä muuta haluaisit sanoa aiheesta?

Liite 2. Haastatellut asiantuntijat

Måns Enqvist

poliisitarkastaja
Poliisihallitus

Juha Jaatinen

koulutus- ja järjestötoimitsija
Posti- ja logistiikka-alan unioni PAU

Inka Jousea

palvelupäällikkö
Lahden kaupunginkirjasto

Inari Juntumaa

koulutus­päällikkö
Työväen sivistysliitto

Mikko Kettunen

tiimivastaava (media)
Helsingin työväenopisto

Outi Laine

mediakasvatusasiantuntija
Aikakausmedia

Outi Laiti

projektipäällikkö
Eläkeliitto, Netikäs –hanke

Anna-Leena Lappalainen

tuottaja
YLE Oppiminen

Raisa Laukkanen

mediakasvattaja
Kansalaisfoorumi

Päivi Litmanen-Peitsala

projektipäällikkö
Yleisten kirjastojen digihanke / kirjastot.fi

Ben Malinen

kotimaan ohjelmajohtaja
Pakolaisapu

Jaana Nuottanen

toiminnanjohtaja
Kansalaisopistojen liitto

Mika Pietilä

erityisasiantuntija
Koordinaatti

Minna Piirainen

projektipäällikkö
Digi- ja väestötietovirasto DWV

Tarja Porsanger

suunnittelija
Alkuperäiskansojen elokuvakeskus
Skábma

Christa Prusskij

vs. toiminnanjohtaja
Mediakasvatusseura

Päivi Rasi

mediakasvatuksen dosentti
apulaisprofessori
Lapin yliopisto

Anne Tastula

projektipäällikkö, tuottaja
Kansanvalistusseura

Heli Turja

projektipäällikkö
Erilaiset oppijat ry
Oppimisen olohuone-hanke

Katja Valjakka

palvelupäällikkö
Mikkelin kaupunginkirjasto

KANSALLISEN AUDIOVISUAALISEN INSTITUUTIN
JULKAISUJA
1/2021
ISBN 978-952-69587-3-6 (PDF)

WWW.MEDIALUKUTAITOSUOMESSA.FI